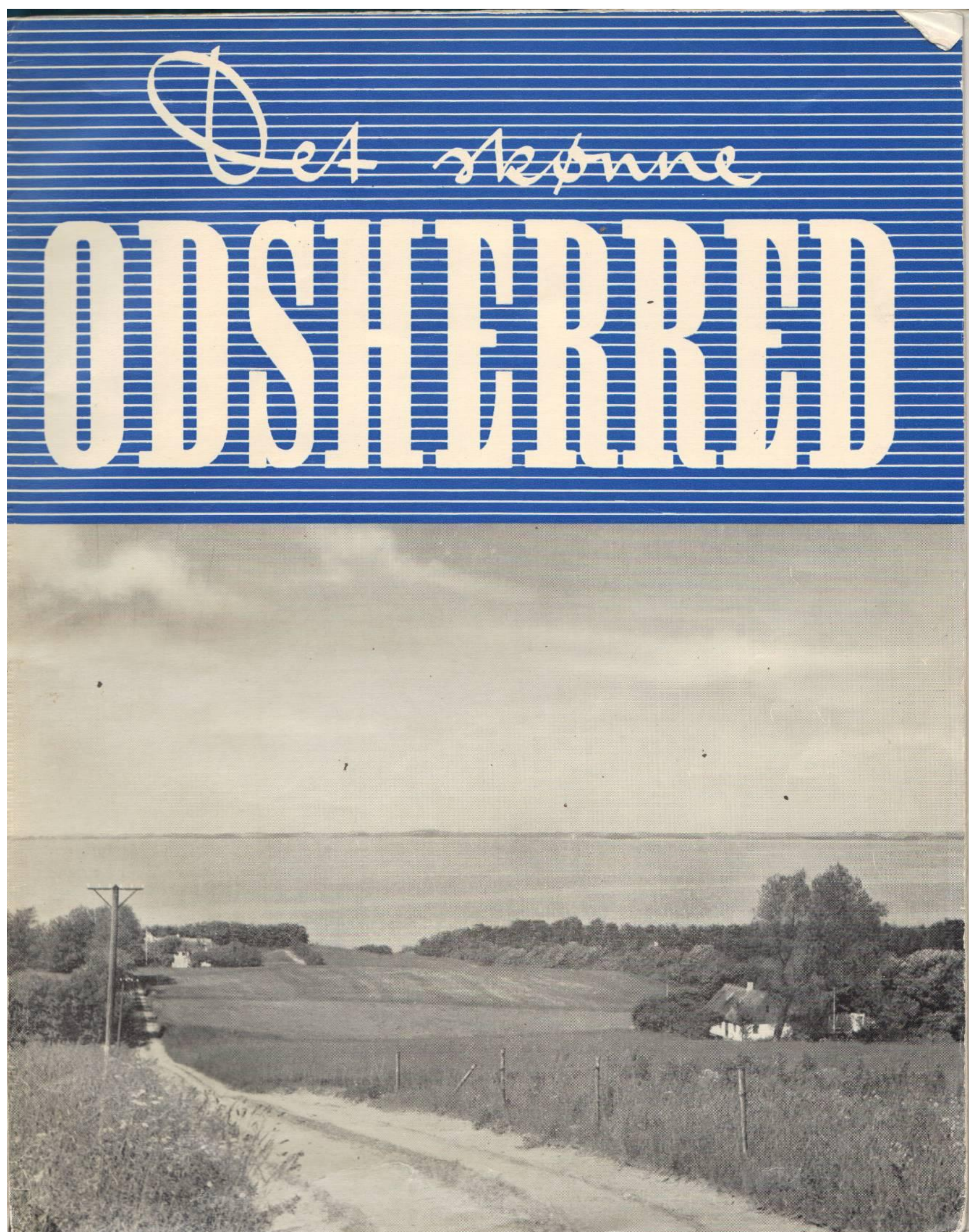
Det Skønne Odsherred 1950

Det skønne Odsherred

1950

REDAKTØR: TAGE CHRISTIANSEN

J. FR. CLAUSENS FORLAG

KØBENHAVN

INDHOLD

Forsidebillede: Udsigt over Høve Skov mod Sjællands Odde. Titelbillede: Fra Sejerø Bugt.
John Hartmann fot.

Tidligere udkom af Tage Christiansen:
Eget Forlag:
Odsherred I—VII (I—IV udsolgt, V—VII i Komm. hos J. Fr. Clausen).
J. Fr. Clausens Forlag:
Fra Rørvig til Bothwells Gravkammer. 1938. (Udsolgt).
Det skønne Odsherred 1944. (Udsolgt).
Det skønne Odsherred 1945.
Det skønne Odsherred 1946.
Det skønne Odsherred 1947. (Udsolgt).
Fra Rørvig til Bothwells Gravkammer,
ny, omarbejdet Udgave, 1948.
Det skønne Odsherred 1948. (Udsolgt).
Det skønne Odsherred 1949.

J. Fr. Clausens Forlag.
Copenhagen.

FRA TRÆSKOEN TIL RIGSDAGEN

Af SEVERIN HANSEN

Landstingsmand, Fisker Severin Hansen, Hølkerup, der i Sommer fyldte 70 Aar, agter i nær Fremtid at udgive sine Erindringer. Et Uddrag er overladt til »Det skønne Odsherred«.

Forfortælling.

Når man korer ad landevejen fra Nykøbing til Holbæk over Siddinge og Audebo dæmninger, kommer man igennem Egebjerg by, meget smukt beliggende lige ved kirkebakkens fod. Og hvis man ønsker at nyde en udstrakt udsigt, går man en lille tur op ved kirken; her kan man se udover store dele af det skønne Odsherred: mod syd skyder Isefjorden en af sine lange arme ind mod vest og danner Siddinge og Lammefjorden. Mod vest troner Vejrhøj som en konge over alle andre af Odsherreds bakker. Og ind imellem alt dette ligger de mange små velholdte gårde og huse, små landsbyer og stationsbyer; de danner tilsammen et så idyllisk billede, at man egentlig aldrig kan se sig mæt i dets skønhed. Jeg har stået her, på denne bakke, mange gange i min tid. Og jeg står her atter en varm sommerdag i 1949. Jeg stiler imod mine forældres gravsted, der ligger i den vestlige del af kirkegården, frit for venstenvindens kolde sus. Dette passer egentlig så godt til mors og fars liv. Thi dette var langt fra i det stille. Livets barske storme havde sat deres præg på hele deres liv, indtil de blev stedet til hvile her.

Når jeg står her og læser inskriptionen på den lille beskedne gravsten:

Minde over stenhugger Hans Hansen, Hølkerup.
Født 1841. Død 1927
og Maren Kristine Hansen.
Født 1837. Død 1917

da føler jeg mig i stor taknemmelighed for, hvad de egentlig var for mig og alle mine søskende. Jeg synes slet ikke, at jeg fik sagt rigtig tak, før det var for sent. Men således er det vist også gået mange andre. Man ser først rigtig klart, hvad man har ejet, når man har mistet det. Og hvad var så mine forældres liv: altid et evindeligt slid — arbejde og atter arbejde — og egentlig var de altid økonomisk fattige, men rige på mange andre områder; gæstfrie, godgørende og hjælpsomme overfor deres medmennesker, efter som deres fattige evne tillod.

Ja, her på Egebjerg kirkegård finder man så mange navne på mennesker, man holdt af og satte pris på, men som nu forlængst er borte. — Skolekammerater er der her imellem, og det er vanskeligt at forstå, at tiden iler så hurtigt. Det er, som det kun er få år siden vi legede sammen, men inde i den gamle præstegård ligger kirkebogen og fortæller, at jeg kom til verden d. 19. juli 1880. Og det nytter ikke at stampe imod livets timeglas, som rinder så stærkt, at man dårligt kan følge med. Jeg forlader kirkegården og søger at slå alle de tanker på flugt, der vil fortælle mig, at jeg vel også snart får anvist min lille plads på dette sted.

Lad os forlade Egebjerg og tage 1 km syd på til vi når sognets nye mejeri »Sankerbjerg«, her deler vejen sig til alle 4 verdenshjørner, mod vest over Vig til Høve Strand og Sejerø Bugt, og mod øst igennem Braade og Hølkerup, hvor den til sidst ender på en smal og udhulet strandvej. Min hustru og jeg har her vort hjem, ikke mere end 20 meter fra Isefjordens bred. Men før vi når så langt vil vi dog standse et øjeblik ved mit nu 85-årige gamle barndomshjem; et lille lerklinet hus, der ligger 200 meter fra kysten på en lille bakke, der langsomt skråner ned mod mit egentlige hjem.

Mange, mange mennesker, der igennem årene er kommet forbi det gamle hus, har standset her for at beundre Isefjordens store kyststrækning halvdelen af kompasset rundt: mod nord Nykøbing, øst på Nakke og Rørvig, — den store fiskerby Hundested og Lynæs og Jægerspris godser, i fint vejr kan man se slottet omgivet af godsets smukke skove — og Hornsherred med det store isefjordværk ved Kyndby, og ikke at forglemme den smukke ø Orø, og mod syd Bramsnæs og indsejlingen til Holbæk. Der er noget særligt ved dette sted, også fordi huset ligger midt i et lille

Den 8 Aar gamle Severin fotograferet sammen med sine Forældre.

husmandsrige for sig selv, som består af 13 selvstændige små husmandsbrug fra 5 til 10 td. land.

Dette er nu altsammen veldyrket jord i modsætning til for ca. 100 år siden, da det lå hen som overdrevsjord og tilhørte gårdene længere oppe i sognet. Når man fra gammel tid og endnu kalder denne samling husmandssteder for »Grønlandshusene«, må grunden være, at disse marker før var ubebyggede og yderligere lå meget afsides i sognet og helt ned mod fjorden; denne afsides beliggenhed er den egentlige grund til navnet »Grønland«. Disse huse har fra min barndomstid for en stor del forandret sig fra lerklinede til nu delvis moderne bygninger; de mange tegltage har med tiden forandret billedet væsentligt.

Jeg har med årene set mange smukke landskaber i Danmark, men for mig syntes altid »Grønlandshusene« noget af det smukkeste, man kan have for øje, særlig, hvis man tager en lille tur ud på fjorden en sommermorgen. Det er en dejlig oplevelse at se, når solens stråler falder ned over dette smukke panorama. Kongsøre Skov mod syd og Stokkebjerg mod nord danner en grøn ramme udenom dette landskab.

Barndomsliv.

I det gamle hus på bakken stod min vugge, rødmalet som den var og lavet af nogle brede svenske brædder. Malingen var omtrent slidt helt af, for der havde ligget 7 af mine brødre i den. Og når der på min dåbsattest kom til at stå: Ludvig Valdemar Severin, så var grunden den, at 2 år før jeg kom til verden, døde 3 af mine små brødre i løbet af få dage i alderen fra 2—7 år. Der raserede netop dengang en ondartet skarlagensfeber-epidemi på egnen, og mange andre børn i sognet døde. Det var naturligvis et meget hårdt slag for mine forældre, og jeg så dem tit, mange år efter, sidde med hinandens hænder i dyb sorg over den store ulykke, som havde ramt dem og deres lille fattige hjem. Mine andre søskende var forlængst fløjet fra reden, og jeg var nu alene tilbage og blev vel derfor noget forkælet. Jeg fik god tid til at passe min leg, og der var ikke særlig meget, jeg skulle hjælpe til med i hjemmet. Vi havde kun 1½ td land, og hele besætningen bestod af 1 ged, 1 gedebuk, 1 gris og 12 høns.

I næsten hele min barndom arbejdede min fader som stenhugger og ved forskelligt byggeri omkring i Odsherred. Mange af de kampestenslænger, der endnu er tilbage i herredet, har han været med til at opføre. Og selv om der fra arbejdsstederne var et par mil hjem, gik han alligevel næsten altid hjem hver aften. Cykler var dengang et ukendt begreb.

Så snart jeg kunne begynde at gå på egen hånd, gik min vej altid til stranden, her tilbragte jeg min tid, tidligt og silde. Og de små strandskaller var mine første både. Men efter som jeg voksede til, blev de mig for små, og jeg havde kun eet stort ønske: at få en rigtig lille båd at sejle med. — Fader hørte ikke til dem, der var fingernemme og snilde, så her lå altså ingen mulighed. Men en aften kom han hjem med 2 nye træskobunde, og de gamle skulle således kasseres efter de mange mil, de havde gået. Og da det gamle læder sad på de nye bunde, stod de gamle bunde tilbage. Jeg fik da straks den ide, at den ene, som var hel, kunne bruges til en båd. Næste dag stod den allerede tjæret og malet. Og selv om den lignede en af de gamle hollandske kuffer, var jeg ikke så lidt stolt, da jeg som skibsfører gik til stranden med min *træsko* under armen — min første egentlige ejendom.

Jeg var da imellem 5 og 6 år. Men efterhånden som tiden gik, blev også dette mig for primitivt. Jeg følte trang til noget endnu større og bedre i retning af både, og udviklingen skulle jo gerne gå fremad. En dag havde vores gamle nabo Niels Jensen fældet en stor gammel pil, og jeg havde både hørt og set, at piletræ egnede sig udmærket til at lave både af. Jeg traf aftale med manden, om han ville udhule en pileklods til mig. Og ved fælles bestræbelser lykkedes det os at få lavet noget, der skulle ligne en båd. I hvert fald var det et ret fint resultat i forhold til træskoen, som nu blev lagt op.

Jeg fik nu meget travlt med at fiske som de rigtige fiskere. Jeg kunne nu sejle, for fader havde hjulpet mig med at rigge båden til, sejlene havde min mor syet. På dette tidspunkt blev Middelgrundsfortet bygget, og en masse mindre fartøjer kom ind på Isefjorden og fiskede sten. Jeg skulle naturligvis også sejle med sten, men det blev nu kun hen til et lille stenrev, der lå nogle få meter ude i vandet, hvortil man kunne vade. Jeg var meget optaget af min nye grønmalede båd. Og det var ikke med nogen glad mine, at jeg hver dag fulgte med min mor i skoven for at hente gammelt kvas, som hun bar hjem på ryggen. Hun støttede sig til en stok i den ene hånd, idet hun desværre havde haft brud i den ene hofte siden sit 25. år.

Jeg var nu blevet 9 år, og alle mine små både og fiskerier passede mig ikke rigtig mere, jeg voksede ligesom fra legen og ønskede mig nu en rigtig, virkelig båd; men vi havde nu ingen penge til den slags ting. Så skete det, at min ældste broder, som arbejdede ved landbruget, en dag forbarmede sig over mig og lovede at købe en rigtig båd til mig. Og i løbet af 3 mdr. stod en 11 fods jolle færdig fra bådebyggeren, og jeg var både lykkelig og stolt over det ansvar, som blev pålagt mig som fører af dette fartøj. Der var dengang et meget stort fiskeri her på fjorden efter skrubber, og selv om jeg og en kammerat skulle begå os mellem de

Barndomshjemmet, det 85 Aar gamle lerklinede Hus ved Isefjorden.

voksne fiskere — mange kom dengang fra Rørvig, Hundested, Orø o. s. v. — gik det i virkeligheden så godt, at jeg, da jeg skulle konfirmeres, havde tjent så meget, at jeg selv kunne betale mit udstyr, da far og jeg sammen gik på indkøb hos Harald Nielsen i Nykøbing.

Hvordan det nu end gik i min barndom, så var det jo meget vigtigt, at jeg passede min skolegang. Og jeg var vel heller ikke den dårligste i klassen, men heller ikke den bedste, dertil havde jeg vist for meget andet i hovedet. Mit fiskeri skulle jo passes, samtidig hermed gik jeg med meget store planer om at komme rigtig til søs — ud i den vide verden på eventyr. Jeg gik i Braade skole hos lærer Illemann, og det var jo så som så, hvad man her lærte, særligt når lysten ikke var stor i forvejen. Jeg kom dog kun til at sidde efter 2 gange og fik kun een øretæve i hele min skoletid.

Mine brødre, som arbejdede i København, to som skomagere og en som snedker, kom jævnlig hjem. Og så var der selvfølgelig altid sang og halløj; en gammel traver var, når en af dem klædte sig ud og agerede rigsdagsmanden fra Ledøje — hvorledes han var blevet rigsdagsmand ved at love alt muligt. Jeg kunne til sidst den ramse udenad. Og en dag i frikvarteret i skolen kravlede jeg op i en gammel pil og talte til mine skolekammerater, som om det var rigtige vælgere, jeg havde for mig. I det samme kom læreren ud og udbrød: »Det går bedre end med dine lektier, min dreng.« Det var netop en af de dage, jeg måtte sidde efter, mens de andre børn gik hjem. Ja, — ingen tænkte vel dengang på, at jeg i virkeligheden skulle opnå at stå på rigsdagens talerstol, allermindst jeg selv.

Jeg blev allerede som dreng ret hurtigt interesseret i politik, far havde holdt Socialdemokraten siden 1876, og det var næsten altid politiske problemer, der blev drøftet i hjemmet, når der kom fremmede. Mine brødre var også meget inspireret af det politiske. Og vi mødtes aldrig uden at synge sangen: »Snart dages det brødre, det lysner i øst«. Min far var en stor idealist på det socialistiske område, — selv om han ikke gik dybt i realiteter, var han dog alligevel en god agitator. Da jeg blev konfirmeret i 1894, var der kun ca. 24.000 stemmer til socialdemokratiet, med 8 mandater i folketinget. Og der var kun to abonnenter til Socialdemokraten i hele Egebjerg sogn.

Men var det således, at min far var interesseret i politik, var min mor det stik modsatte. Jeg tror faktisk, at det virkede som en plage for hende, når hun alene skulle være tilhører ved fars højtlæsning af forhandlingerne på rigsdagen, og det skulle jo altid være om aftenen. Hele min barndom var jeg altså under en vis påvirkning af hele den socialistiske atmosfære, der herskede i mit hjem. Og jeg mindes endnu, at mine brødre en dag kom hjem med et stort fællesbillede af P. Holm, C. C. Andersen, P. Knudsen, Wiinblad og Hørdum, og det var med stolthed og andagt vi hængte dette billede op i en af vores 2 små stuer.

Jeg var ikke ret gammel, før far tog mig med til Nykøbing, når der var folketingsvalg. Forhandlingerne foregik oppe ved Frederik d. 7.s statue ved rådhuset. Og det var med stor spænding og interesse, at jeg fulgte disse diskussioner imellem redaktør Korsgaard og Peter Madsen, Eskildstrup. En sådan valgdag var en stor dag for Nykøbing, her foregik jo afstemningen, og der blev i mange tilfælde heller ikke sparet på de våde varer. Øretæverne manglede heller ikke, når venstre og højre krydsede klinge. Socialdemokratiet opstillede ikke nogen kandidat her i kredsen før efter århundredskiftet.

En af de største dage, som jeg altid i min barndomstid så hen til med længsel, var vel nok dyrskuedagen i Nykøbing. Jeg havde såmænd ikke endnu begyndt at gå i skole, da jeg på mine små ben gik de 13 km frem og tilbage sammen med far. Men jeg tror nu ikke det var så meget selve skuet, der virkede tiltrækkende på mig, som det var, at vi skulle ned i gæstgiver Hans Nielsens kælder på hjørnet, som lå lige overfor apoteket, og spise dejligt smørrebrød; jeg havde på dette tidspunkt endnu aldrig set sky på maden — hvilken oplevelse — og dette smørrebrød kostede kun 15

øre pr. stk., en bajer kostede 10 øre og en snaps 6 øre. Det var naturligvis også en stor oplevelse at se de mange dyr, og yderligere, at min far kendte så mange af de odsherredske bønder, for hvem han arbejdede, og som ved mange rejsegilder havde sunget hans bekendte »Mandagsvise«.

Men det altovervejende i hele min barndom var alligevel alt hvad der foregik på søen. Far, som havde sejlet i sine unge dage på Island og Færøerne, fortalte tit om sine oplevelser. Han kendte alle de skibe, som dengang var hjemmehørende i Rørvig, Nykøbing og Holbæk. Ja, — hvor tit har jeg ikke stået ved det gamle hus og set, når skonnerten »Marie«, »Anna«, »Harald« eller »Karoline« o. s. v. krydsede fjorden op til Holbæk, og jeg kendte dem alle, vidste, hvad last de havde ombord — kul fra England. Før jeg blev konfirmeret, gik jeg selv til Nykøbing for at kigge lidt nærmere på alle de skibe, der lå i havnen.

Det var i Nykøbings velmagtsdage hvad skibsfarten angik; til tider kunne havnen være helt fuld af skibe, som næsten alle var hjemmehørende der. Og så var der dampskibsfarten; det var altid en stor dag om tirsdagen, når den, vi kaldte for den store damper, »Horsens«, kom fra København til Nykøbing og gik igen om onsdagen. Der var liv på havnen den dag: vognene holdt i lange rækker med svin og andre kreaturer. Jeg mindes tydeligt flere af havnens arbejdere: Jens Mortensen, Karl Olsen og Peter Madsen o. m. fl., sidstnævnte var bekendt for at have særlig gode kræfter — det skete tit, at grisene var stædige og ikke ville ombord. Men når P. Madsen fik fat i bagdelen på dem, var der ingen pardon.

Severin Hansens Mor paa Bænken udenfor Barndomshjemmet.

Alle disse stoute arbejdere er vel nu døde, undtagen Peter Madsen, som netop i år bliver 100 år.

Men så kom Odsherredbanen, og hele denne skibsfart på København ophørte. — Til mine barndomsminder hører også det lille dampskib »Isefjorden«, der gik i fast fart mellem Nykøbing via Siddinge Bro og Holbæk, altid pr. kl. 7,30 passerede den »Grønland«. Da der dengang kun var slagteri i Holbæk, blev svinene sejlet derud og fra Siddinge Bro kom de så ombord.

En af mine største dage i min barndom var i 1888, da der var en stor udstilling i København, og jeg skulle rejse derind med min far og mor. Det var en begivenhedsrig dag for mig, da vi gik ombord i »Isefjorden« ved Siddinge Skibsbro, (som ligger der endnu) for at sejle til Holbæk. Jeg husker det hele som det var idag: Kaptajn Henriksens lille tætte person, skægget og vejrbidt — akkurat sådan måtte en rigtig skibskaptajn se ud. Og matroserne Lars og Hans fra Staarup, maskinmester Hansen og fyrbøder Svendsen, disse mennesker fæstnede sig så stærkt i min bevidsthed, at jeg aldrig siden glemte dem. Og siden, da jeg selv kom til søs og sejlede på Nykøbing, var det stadig »Isefjorden«s besætning, der tiltrak min opmærksomhed, ikke at forglemme den gamle havneformand Peter Hansens lille hund, der bjæffede såvel ved skibets afgang som ankomst.

Ungdomstid.

I november 1895 stod far en dag i sit bedste tøj; turen gik til Nykøbing, for vi havde læst i avisens skibsliste, at jagten »Emanuel« med kaptajn Siegfred Jensen var kommet i havn. Tidlig og silde talte jeg om at komme ud at sejle, og nu ville far forsøge, om jeg kunne få hyre med dette skib. Det gik i fast fart Nykøbing—København med stykgods, og jeg kom da ikke længere væk fra hjemmet, end jeg kunne komme på besøg engang imellem. Og det lykkedes virkelig, jeg blev lovet hyre, når Kristoffer Larsens Peter i Nakke, nulevende husmand Peter Larsen, gik i land.

Nu skulle altså skibskisten bestilles. Vi fik en gammel snedker til at lave den, han havde håndelaget og havde lavet flere til sine egne sønner. Og så en skønne dag stod en solid og grønmalet kiste i stuen. Min mor havde lang tid forud truffet forberedelse med mit tøj, så alt var nu i den skønneste orden til afrejsen, som kom til at ske i februar måned 1896. Fra kaptajn Siegfred Jensen var der kommet et brevkort, at skibet skulle op til Siddinge Skibsbro og laste korn til København, så kunne jeg komme ombord, når skibet passerede forbi »Grønlandshusene«. Mit eget lille skib lå så endelig klar ved strandbredden, lastet med køjesæk og skibskiste parat til at sejle ud til »Jagten« når den kom forbi. Et par af mine jævnaldrende skolekammerater skulle med ud for at sejle min jolle tilbage. Min far var nu i mellemtiden holdt op som stenhugger og ville nu overtage mit fiskeri.

Så stod jeg da endelig på »Emanuel«s dæk. Min barndomsdrøm var gået i opfyldelse, selv om det ikke denne gang var eventyret, der ventede, — i alt fald var det en begyndelse. Det havde nu ikke været helt let for mig at tage afsked med mit barndomshjem, jeg var noget morsyg, og mange tårer randt de første par dage. Det gik dog slet ikke som jeg havde tænkt, selv om jeg blev behandlet godt, både af kaptajn og styrmand. — I løbet af et par dage havde vi lastet kornet og gik »Isefjorden ud«, vinden var frisk og vestlig, og jeg blev søsyg med det samme. Vi skulle have kogt salt sild med løgsauce til middag, men jeg gav pokker i det hele og ønskede mig allerede hjemme igen.

Men igennem alle mine kvaler huskede jeg, hvad min far havde sagt: »Nu har du at blive ved med at sejle, min dreng, der er ikke noget der hedder at rende hjem igen,« så der var ingen vej tilbage.

Vi nåede København næste dags morgen, min søsyge var allerede glemt, og kornet blev losset ved Larsens Plads. Og alt gik nu meget bedre. Nyhavn var ellers skibets faste plads, når vi lastede til Nykøbing. Denne fart sejlede jeg så i det første år, men det blev til for lidt for mig, der stadig længtes ud i den vide verden. Året efter mønstrede jeg ud med skonnerten »Frederikke« af Rørvig med kaptajn Jens Madsen. Hans broder Ole Madsen, der boede i Nakke, havde en lille jagt, »Karen Kristine«, som gik i fast fart på Nykøbing og Limhamn med kalksten. En anden broder, Laurits Madsen, havde en lille sletskonnert, »Den unge Lods«, som sejlede i indenrigs fart — jeg kom forresten senere i min ungdom til at sejle med også denne broder. — Med »Frederikke« gik vi fra Nykøbing ballastet til Falkenberg i Sverige, vi skulle da helst have god vind med et ballastet skib. Og det hører til nogle af mine kæreste ungdomsminder, når vi, for at afvente gunstig vind, ankrede op på Rørvig red; her lå tit mange af de andre skibe, som hørte hjemme på Isefjorden. Skipperen boede som regel i Rørvig, og når jeg idag gæster Rørvig, sender jeg tit mine tanker tilbage i tiden og betragter alle disse små huse, hvor skonnertskipperne boede: Lars Petersen med »Marie« af Holbæk, Niels Villumsen med »Ora Labora«, Mads Olsen med »Axel« af Holbæk o. s. v.

Vi lå ofte en 10—15 skibe på reden ad gangen, og det var et flot syn, når vinden gik i vest, og de alle gjorde sejl og gik fjorden ud til deres vidt forskellige bestemmelsessteder. Ja, — det var i Rørvigs stortid, hvor den store forbifart af skibe foregik. Hvor alt dette dog nu har forandret sig — på samme måde, som Nykøbing havns stortid har ændret sig. Det kunne nu blive lidt kedeligt i længden at ligge der på reden, for skipper og styrmand var som regel i land og hyggede sig hos lillemor. Det skete da, at man slog sig sammen med et andet skibs besætning og søgte landlov og spadserede så en tur til Nykøbing — biograf fandtes der ikke dengang, men så slog vi nogle timer ihjel i Frelsens Hærs mødelokale og fik tilslut en billig bajer, og så gik turen til Rørvig igen.

Men tilbage til »Frederikke«. Med dette skib fik jeg min første Englandsrejse; fra Falkenberg gik vi til Charleston i Skotland med props (afstivningsmateriale), som bruges i kulminerne, derfra gik vi til Leith for at laste kul til Nykøbing. Vi lå i lang tid på tørn i denne havn. Og i denne forbindelse stiftede jeg bekendtskab med en ung mand fra et andet skib — en dansk styrmand. Denne unge mand var meget socialt indstillet, godt oplyst og meget velbevandret i sociale spørgsmål og talte desuden godt engelsk. Vi besluttede en dag at tage til Edinburgh, ja, vi var der forresten flere gange. Vi stiftede her bekendtskab med det engelske proletariat. Vi var så heldige at komme i forbindelse med en dansk mand, der boede i Leith og som levede af at tatovere søfolk. Han var godt kendt i Edinburgh og havde stort kendskab til arbejdernes elendige forhold.

Alt det, jeg ved selvsyn erfarede, gjorde et dybt indtryk på mig; disse fattige arbejderkvarterer, hvor både kvinder og mænd førte en drikfældig tilværelse.

Jeg spurgte mig selv, om dette var en permanent last, eller det var fattigdommen med dens manglende kultur og oplysning, der var hovedårsagen? De hjem, vi besøgte, viste, at fattigdommen tit kan blive en spire til dårlig moral i mange henseender. Men det, jeg havde hørt og set i Edinburgh, gentog sig i mange andre af Europas storbyer, som jeg senere på mine rejser havde lejlighed til at besøge — ikke mindst mine besøg i kulminerne gjorde et dybt og varigt indtryk på mig.

Ombord i Torpedobaaden »Havørnen« 1899.

Severin Hansen med sine Garn Sommeren 1950.

I slutningen af min barndom læste jeg daglig i Socialdemokraten, hvordan det kunne blive, hvis de små i samfundet ville gøre noget i fællesskab og forståelse. Jeg fik nu med tiden den glæde at se en højnelse, såvel i kulturelle som sociale henseender, for den fattige borger i samfundet, i hvert fald i de lande, hvor friheden for menneskeheden er bevaret.

Efter 6 ugers forløb gik »Frederikke« Skagen ind, og en fin nordvestenvind førte os ned igennem Kattegat til Isefjorden. Da vi atter ankrede op på Rørvig red, blev Dannebrog hejst på stormasten. Og fra Jens Madsens hus i Rørvig havde man også hejst flaget som et velkommen hjem. Alt dette gentog sig år efter år, når de hjemmehørende skibe stoppede op foran toldvæsenet i Rørvig. Tænk — 6 uger, for at hente 90 tons kul fra Skotland til Nykøbing — at det kunne betale sig? Ja, — det var jo en hel anden tid end i dag. — For os, der var hjemmehørende på Isefjorden, var det en stor glæde, når vi atter var i de kendte farvande og kom frem ved Nakkehage og foran os havde den lille hyggelige fjordby Nykøbing, der smilede os imøde med sin gamle kirke og Grønnehave Mølle med sine 4 sejlfulde vinger i baggrunden, — åh, hvor er det kedeligt at byen mangler denne smukke mølle nu, men Ringholm ligger der som altid som en art forpost, når man kommer til Nykøbing ad søvejen.

Jeg vil ganske kort bemærke, at nogle år efter forsvandt »Fre-

derikke« i Nordsøen på rejse hjem. Man hørte aldrig mere til hverken skib eller besætning. — Det var egentlig så mærkeligt, at 4 af de skibe, jeg sejlede med, forliste med mand og mus — hver gang umiddelbart efter at jeg var gået i land.

Jeg har nu forsøgt at tage nogle få uddrag af mine livserindringer, som jeg mener kan have interesse for »Det skønne Odsherred«s læsere. Mange flere oplevelser kunne jeg berette om, både lyse og mørke, som jeg oplevede i de efterfølgende år til søs. Men længselen til Isefjordens vande og skønne omgivelser overvandt mig i 1902; denne fjord, som jeg altid har haft så kær, både når den smiler mildt og venligt og når den truer hårdt og barskt.

I de år jeg havde sejlet, sammensparede jeg så mange penge, at jeg kunne købe en ny båd med redskaber og begynde et lille selvstændigt fiskeri. Og samme år blev Hans Christensens datter *Signe* fra Nykøbing gift med mig; vi to blev enige om at dele livet sammen, således som det nu engang ville møde os. Vi byggede samme år vort lille hus, det var ret meget på en gang, og kårene var kun små. Men vi måtte sætte stævne efter evne, vores første årsindtægt udgjorde kun 600 kroner.

Her var således ingen stor mulighed for at hellige sig foreningsliv eller det rent kulturelle livs virksomhed, først efter 1909 fik jeg igennem højskoleophold og ved selvstudier et mere indgående kendskab til, hvad der rørte sig i livet. Og jeg er blevet beriget med en stor glæde og lykke igennem min deltagelse i det sociale livsarbejde i de mange år. Men om alt dette nærmere andet steds.

Når jeg vender tankerne tilbage gennem årene, der svandt, har jeg haft den store glæde at se en rig udvikling for det danske fiskeri, som også bidrog til en højnelse af fiskernes kår i modsætning til kårene i min barndom. Jeg frydes ved at se, hvorledes de sociale forhold har ændret sig til det bedre for hele det danske folk. Kunsten er blot for os mennesker at kunne *vurdere* alle disse fremskridt rigtig. Måske er det lidt svært for den nulevende unge slægt. Vi ældre, derimod, som har levet med i udviklingen igennem 70 år, ser vist noget bedre, hvad der er sket i årene, der svandt.

Isefjord

Af

SEVERIN HANSEN

Omkranset Kyst med Agerjord
fra Dal til Banke stige,
saa smukt her ligger Isefjord
med Kroge og med Vige.

Her hersker Liv og daglig Larm
fra Kutter og fra Baade,
mens Solen bruner Kind og Barm
paa Mænd fra Fiskerflaade.

Her daglig gaar saa mangen Baad
hen over dine Bølger.
Et Fiskerfolk med Liv og Daad
der tusind Minder følger.

Og Fiskerhuset hist og her,
som tæt ved Stranden ligger.
Med Net og Garn man virker der,
til Dagens Togt man rigger.

Fra Sol staar op til Sol gaar ned,
bli'r røgtet Garn og Ruse,
og Føden skrabes vel derved,
saa stort ej kom til Huse.

Men Livet her er frit og kækt,
selv Arbejdsdage lange;
men haarde Stunder altid lægt
ved Bølgens friske Klange.

ODSHERREDS
Stednavne

AF EDV. P. J. NYBJERG

Stednavneforskningen er en temmelig ny Videnskab. Det var først i 1910, at Regeringen nedsatte Stednavneudvalget, der bestaar af vore bedste sagkyndige paa de Omraader, der kan være af Betydning for denne Forskning: Historikere, Dialektforskere, Landskabskyndige, Sprogfolk, Oldtidsforskere, Museumsfolk m.fl. Det løbende Arbejde udføres i et særligt Kontor med Magister G. Knudsen som Chef. Arbejdet har hidtil for en stor Del bestaaet i Indsamling af Materiale, t. Eks. har man Lister over de enkelte Stednavne i de ofte meget forskellige Former, under hvilke hvert Navn forekommer i ældre og nyere Skrift og Tryk. Og saa har man udgivet Bøger om Stednavne i Frederiksborg og Vejle Amt samt nogle sønderjyske Amter. Det vil vare adskillige Aar, før Turen kommer til Holbæk Amt.

Der er dog fra mere end hundrede Aar tilbage skrevet en hel Del om Stednavnene, enten i Almindelighed eller for særlige Dele af Landet, ogsaa lidt iblandt om Odsherred. Men man skal læse de ældre Værker med megen Skepsis, de er ofte prægede af forudfattede Meninger eller af en livlig Fantasi eller Mangel paa Forkundskaber, hvilket undertiden har ført Forfatterne paa Glatis. Den første, der for Alvor beskæftigede sig med Stednavnene, var den kendte Dyrker af nordisk Sprog og Historie N. M. Petersen, der omkr. 1835 udgav en Bog derom.

Der stilles altfor store Krav m. H. t. Viden til at en Lægmand kan have selve Forskningen som Hobby, man maa nøjes med at gennempløje den foreliggende Litteratur, sammenholde de forskellige Værker med hinanden, søge forskellige Slutninger nærmere belyste o. s. v. — Det efterfølgende støtter sig, hvad Navnene angaar, til disse Værker, suppleret med nogle Kig i Stednavnekontorets Arkiv.

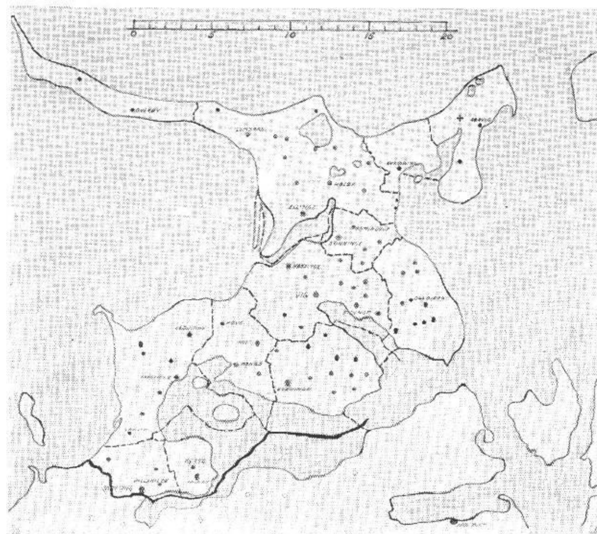
Et af Stednavneudvalgets Medlemmer, Landsarkivar Sv. Aakjær, skriver et Sted: »Danmarks gamle Historie er skrevet af Isen, af Oldtidsmindesmærkerne og af Stednavnene, de ældste sproglige Mindesmærker, de allerfleste Bynavne ligger forud for de ældste historiske Skriftkilder.«

Og vi skal nu se, om Odsherreds Stednavne kan fortælle os noget.

Lad os begynde med Betegnelsen »Odsherred«. Det har Navn efter Odden (Oddens Herred). Betegnelsen »Herred«s Oprindelse er usikker.

»Sogn« kommer af at søge, d. v. s. søge til en Kirke. Allerede paa Svend Estridsøns Tid (1047—74) inddeltes Landet i Sogne, og denne Inddeling har mærkeligt nok holdt sig næsten uforandret. Herredet er en lidt senere Inddeling, Amtsinddelingen er forholdsvis ny (1794).

En Del af Stednavnene har Forskerne henført til Typer eller Klasser efter Navnenes Endelser, bl. a. -inge, -um, -løse, -sted, -lev, -by, -tofte, -mark, -torp. Eftersom de til enhver Tid gældende Moder ogsaa har øvet Indflydelse paa Stednavnene, kan man ofte af Endelsen slutte sig til Navnenes Alder. Der er dog mange »uægte« Typenavne, idet et Navn med en Type-endelse naturligvis godt kan være anvendt i en langt senere Periode.

Odsherred for ca. 1000 Aar siden. Prikkerne angiver nuv. Byer.

I Odsherred har vi egentlig kun to Typer ordentligt repræsenterede: Ingebyerne og Torpbyerne. Vi mangler helt -løse, -sted og -lev, og dette siger os en hel Del.

Ingebyerne regnes til de ældste. Og de, vi har i Odsherred, er ægte nok: Veddinge (1370 Wethingæ) maaske af Ved, Træ — Grævinge (1333 Grævingæ) af Grav = Sænkning i Terrainet — Sidinge (1370 Sithinge) af sid, fugtig Jordbund — Hønsinge (1332 Honsinge) Navnets Oprindelse uklar — Svinninge (1370 Swiningæ) af Svin, formentlig Vildsvin, som der var mange af i Skovene, der dækkede det meste af Asmindrup, Egebjærg og Grævinge Sogne — Ellinge (1331 Ellinge) mulig af Elletræer. Disse Byer maa være mindst 1500 Aar gamle, idet denne Navnetype i Folkevandringstiden (300—500) udbredtes over store Dele af Europa. I Tyskland og Holland fik Endelsen Formen »ingen« (Thüringen, Lothringen, Reutlingen, Grooningen o. s. v.). Hvis det er fra Norden, denne »Mode« er bragt rundt, hvilket ingenlunde er umuligt, er vore Ingebyer naturligvis betydelig ældre.

Ifølge Beliggenhed m. v. er det rimeligt at antage, at Vig (1370 Wiik) efter Fjorden, Vigen — Asnæs (1370 Asknes) Næsset med Askene, samt Faarevejle (1370 Farawæthlæ) Faarenes Vadested, er omtrent af samme Alder som Ingebyerne.

Som et lille Eksempel paa, hvorledes Navnene forandres i Tidens Løb, kan nævnes Svinninge »udenherreds«, der nu staves ganske som vort Svinninge; den ældre Form er imidlertid Swethningæ, et Sted, hvor Skoven er afsvedet og Stedet inddraget til Dyrkning. Et andet Eks. herpaa er Bjærgesø i Vallekilde S., der ikke har noget med Sø at gøre, idet den oprindelig hed Byerghuse (1370). Man har den samme Mærkelighed: at -huse er blevet til -sø andre Steder i Landet.

Saa har vi en Række andre gamle Byer, men næppe nogen af dem er saa gamle som de foran nævnte: Højby (1277 Høghby) Byen ved Gravhøjene — Vejleby (1178 Weteleby) Byen ved Vejlen — Overby (1370 Øfræby) — Aastofte (1370 Astofta) Toften paa Aasen — Kollekolle (1370 Kaldækot) den kolde Hytte, formentlig en Hytte uden Ildsted, hvor Trællene eller Karlene holdt til, naar de var paa Arbejde i Udmarken. — Egebjærg (1291 Ekibyergh) Bjærget eller Bakken med Egene — Ris (1324 Riisz) af Ris, Krat — Høve (1370 Høvæ) Højene — Rode (1370 Rudhæ)

Stedet, hvor Træerne er fældede og Marken senere inddraget til Dyrkning — Hørve (1370 Hvyrf) Stedet, hvor Kysten drejer — Rørvig (1370 Rørviik) den rørbevoksede Vig, d. v. s. Hov Vig, eftersom det ældste Rørvig formentlig har ligget ved denne i Nærheden af Kirken — m. fl. Disse Navne stammer fra Tiden før eller under Vikingetiden (800—1000).

Til den yngste Klasse hører næsten alle »Torpbyerne«. Endelsen -torp blev i Tidernes Løb til -rup eller -strup. Eksempler: Stenstrup (1370 Steinstorp) Steins Torp — Ordrup (1370 Orthorp) efter Overdrev, altsaa Overdrevstorpet. Vi har 7 Torpbyer i Højby Sogn, 3 i Asmindrup, 4 i Vig, 7 i Egebjærg, 10 i Grævinge, 3 i Faarevejle. De allerfleste af disse har Navn efter Mænd og stammer fra Tiden 1100—1250. Der er ogsaa andre Navne med andre Endelser fra nogenlunde samme Tid: Ebbeløkke (1395 Ebbælukkæ) Ebbes Indhegning — Lumsaas (1231 Lumsas) mulig efter gl. Navn Lumbr og Aas (Højderyg) — Braade (1370 Brothæ) indhegnet Rydning. Nogle mener, at Indhegningen strakte sig tværs over Halvøen saaledes, at hele den sydlige Del af Egebjærg S. afspærredes som kongeligt Jagtomraade — Holte efter Holt, lille Skov — Brændt (1370 Brendholt) Stedet, hvor Skoven er afbrændt — Starreklint (1206 Starræklintæ) efter Stargræs — Tolsager (1370 Tolsakræ) Tholfs Ager — m. fl. Byerne Frenderup, Prejlerup, Ostrup og Holte (som er den yngste af dem) kaldtes iøvrigt i gammel Tid de fire Skovbyer, formentlig har de ligget i Skovens Udkant. Endnu tidligere havde Grævinge Skov Form af en Trekant, hvis ene Hjørne laa helt inde ved Grævinge.

Og saa er der Herredets Købstad (1370 Nykøping), den nye Købing eller Handelsplads. Efter Navnet at dømme kunde det nok se ud til, at den har haft en Forgænger, men det er ikke givet. T. Eks. har det i Nærheden liggende Nyrup (1370 Nytorp) den nye Torp, sikkert ingen Forgænger haft. Nogle har ment, at denne eventuelle Forgænger har ligget længere ad Rørvig til og været en Slags Efterfølger af det gamle Isøre (Øre = gruset, stenet Bred) som man vel nærmest har lokaliseret til Bugten ved Skanschage, men det er kun Gætteværk. En anden Teori er følgende: Nykøbing nævnes ikke i Kong Valdemars Jordebog (1230), der er en Fortegnelse over Byer og flere andre Ting, men derimod nævnes Hoghakøping, som man ikke har kunnet stedfæste, men som mulig har været Handelsplads for Højby, som undertiden stavedes Hoghaby. Man mener, at Højby — bl. a. i Betragtning af Kirkens Alder og Størrelse — en Overgang har været et Slags Centrum, hvis Kirke Beboerne i de nordlige Sogne søgte, altsaa en By af en vis Betydning, som godt kunde have sin egen Handelsplads. Denne skulde saa senere, da Forholdene tillod det, være flyttet ud til selve Fjorden. Man ved imidlertid, at det nuv. Nykøbing i 1290 blev afbrændt og plyndret af Marsk Stig og hans Bande, og hvis N. ikke har eksisteret 1230, maa den være anlagt omkr. Midten af det 13. Aarhundrede.

Vi maa ikke glemme Herredets eneste Adelsborg eller Herresæde Dragsholm (1313 Draugh) efter »Draget«, den smalle Landstrimmel. Borgen ligger paa. I det 14. Aarhundrede blev det moderne at føje Endelsen -holm til Herregaardsnavne og Navnet blev altsaa Dragsholm.

Saa er der Farvandene om Odsherred. Det mærkelige Navn »Kattegat« stammer fra hollandske Søfolk, der brugte det som en spøgefuld Benævnelse for et vanskeligt og farligt Farvand. — Isefjorden har rimeligvis sit Navn efter Isen, der i kolde Vintre kunde danne store Skruninger. — Lammefjorden menes at have sit Navn efter den tidligere Ø i Fjorden, Storø, der i K. V.'s Jordebog kaldes »Lambø«, Lammeøen. Man antager, at Faar og Lam blev sat ud paa Øerne enten ved at vade — hvad der vel kunde lade sig gøre til Ingerø — eller i Pramme.

Af Skovnavnene er der maaske Grund til at hefte sig ved Stokkebjærg, Stokke = Planker, Indhegning, den indhegnede Skov paa Bakken — Kongsøre, som vist nærmest maa tolkes som Kongens Strand (Øre = stenet Bred). Ingen Steder i Herredet findes saa mange Oldtidsminder paa saa lille en Plads som her. — Ulkerup, som har Navn efter en nedlagt Landsby Ulkerup, hvis Jorder blev lagt ind under Skoven.

Naar man saadan »pløjer« Odsherred igennem, støder man ofte paa Betegnelsen Magle- (Store-) eller Mangle-, (der er en Dialektændring af Magle-), i Forbindelse med -høj, -gaard, -mose o. s. v. Det forekommer nok en Snes Steder, saa »Magle« har i sin Tid været paa Mode.

Maaske har Læseren bemærket, at Aarstallet 1370 gaar igen ved flere af Navnene. Det kommer af, at Navnene træffes første Gang i Bispernes Jordebog (1370). Kirken raadede efterhaanden over saa mange Byer og Gaarde med Tilliggende, at Roskilde-Bisperne fandt det praktisk at lave en Jordebog over Byer og større Ejendomme m. v. paa Sjælland.

Ifølge denne Jordebog bestod »Odzhæret« den Gang af følgende Sogne: Isoørn (Rørvig) — Nykeping — Høweby — Odden — Asmundorp — Wiik — Eghebyergh — Grævingæ — Asnes — Farewellæ — Syra (Sejrø).

»Skipingshæret« omfattede: Walekeldæ — Hvyrf — Særslef — Fyælenslef. Ved Reformationen (ca. 1540) blev Vallekilde og Hørve lagt til Odsherred, medens Sejrø kom til Skippinge.

Og lad os nu — med særligt Henblik paa Stednavnene — lægge et Længdesnit gennem Odsherreds Historie — det er rart med en Oversigt. Og for en Ordens Skyld begynder vi med Begyndelsen.

Først maa vi dog forestille os, hvorledes Odsherred paa de ældste Bydannelsers Tid for 1000—1500 Aar siden saa ud, hvilket jeg har forsøgt at antyde paa vedføjede Kort. Nordpaa gik Hov Vig omtrent ind til Rørvig Kirke, der var Søerne ved Klint, Højby og Nygaard samt Pajesø, mod Vest gik Fladvandet helt ind mod Højby og Ellinge, Sidingefjorden naaede helt ind til Kræmmerstenen, og Lammefjorden gik helt ind til Faarevejle med en Gren, Svinninge Vejle, ind til Skippinge. Kun ved Draget, der vel til Tider kun har været omkr. en Kilometer bredt, var Herredet landfast med det øvrige Sjælland.

Dette overordentlig forrevne og udtungede Land fik sine første Beboere for omkr. 10.000 Aar siden. Det var et Jæger- og Fiskerfolk og Landet var som skabt for dem. De var ikke bofaste, men i den ældre Stenalders (8000—3000) sidste Halvdel har de dog opholdt sig længere Tid paa bestemte Steder, hvad man kan se af de Affaldsdynger (Køkkenmøddinger), som findes paa Odden, ved Klint, langs Isefjordens Kyster og inde i Vigene. I den yngre Stenalder (3000—1500) trængte nye Stammer op i Landet syd- og sydøstfra. Disse Indvandrere kendte til Agerbrug og Husdyrhold, de fordrev de oprindelige Indbyggere eller — især paa Øerne, hvor denne Indvandring foregik ret langsomt — blandede sig med dem. I denne Periode forekommer som Husdyr Oksen, Faaret, Svinet og Geden og ved Broncealderens Begyndelse Hesten. Alt dette førte naturligvis til, at de blev fastboende, og flere Steder ved Kysterne opstod samlede Bebyggelser. Befolkningen voksede og de dyrkelige Arealer var ikke store, saa maaske blev der Tale om nogen Overbefolkning. Tillige blev Klimaet ved Jernalderens Begyndelse meget koldt og fugtigt, Grundvandet steg, Engene blev sure og Agerbruget vanskeliggjort. Dette førte til, at en stor Del af Nordens Befolkning, d. v. nærmest sige Danmarks og Sydsveriges, allerede før vor Tidsregnings Begyndelse drog syd- og vestpaa. Og maaske førte de allerede den Gang Inge-Navnene eller Inge-Moden med sig. Landet blev vistnok stærkt affolket, men dette rettedes i de følgende 3—400 Aar.

Men saa kom den store Folkevandrings Tid (300—500). Sla-

verne (Hunnerne) trængte ind fra Øst med Mord og Plyndring og Brand og afstedkom et frygteligt Virvar blandt de europæiske Stammer, der saa godt som alle maatte flytte fra deres Bopladser, og som naturligvis bragte Skik og Sædvane med til de nye Pladser. Og fra denne Tid har man altsaa en sikker Viden om Inge-Navnenes Eksistens.

Naar vi ser paa vore Ingebyer (incl. Vig, Asnæs og Faarevejle) er der et fælles Træk ved deres Beliggenhed, som straks falder i Øjnene. De ligger alle ved Fjordene, hvor der var Engstrækninger, der kunde bruges til Græsning og Jordbrug og hvor der var Adgang til Fiskeri. Man manglede nemlig Redskaber til Dyrkning af de højereliggende tunge, lerede Jorder, der tilmed for en stor Del var dækkede af Skove. Og de ligger ligesom gemt inde i Fjordene, lidt i Skjul for de Bander, der jævnlig hærgede paa Kysterne, ligesom vel ogsaa Fladvandet inde i Fjordene hindrede større Skibe i at lægge til Land.

En Undtagelse danner Veddinge, der ligger oppe paa Højlandet. Der er imidlertid den Forklaring derpaa, at der i Omegnen er eller rettere var mange Smaasøer, der dannede Lysninger med Engstrækninger i Kratskoven, som Landet her var dækket med saaledes, at der her var de samme Betingelser for Jordbrug og Fiskeri. Og saa har man vel fundet Pladsen i Læ af de store Bakker mod Vest tiltalende.

Der er nogen Sandsynlighed for, at Broncealderens Bebyggelser har ligget de samme Steder, i hvert Tilfælde maa Overvejelserne m. H. t. Beliggenhed have været de samme. Men om der er nogen Forbindelse mellem Broncealderens og senere Stednavne vil man aldrig faa at vide.

Norden gik ikke fri for Folkevandringstidens Ulykker og desuden førtes heftige indbyrdes Krige. Landet forarmedes og affolkedes.

Der forløb nu atter et Par Hundrede Aar i nogenlunde Fredelighed. Og naturligvis foretoges Fremstød mod det hidtil uopdyrkede Land, hvor Jordbunden tillod Dyrkning med de Redskaber, man raadede over. Høvdingene sendte Trælle og andre ud fra de gamle Bebyggelser for at tage nyt Land under Dyrkning. Og nogle af de foran nævnte Byer anlagdes bl. a. med Endelsen -by (by er en Afledning af bo) og -tofte o. a. Landet kom efterhaanden til Kræfter og saa skulde der naturligvis ske noget igen.

Det blev Vikingetogterne (800—1000). Store Dele af den bedste og kraftigste mandlige Befolkning drog paa Togter til England og Normandiet. Mange satte Livet til, andre blev derude i det Fremmede, stiftede Familie og grundlagde den ene By efter den anden med Navnetyper hjemmefra, i England med Endelserne -by, -toft, -thorp, og i Normandiet med Endelserne -ville (by) og -tot (toft) o. s. v.

Men da Togterne ebbede ud, fik Landet atter en nogenlunde fredelig Periode, saa det igen kunde samle Kræfter. Landets Kultivering fortsattes og nye Byer anlagdes Tid efter anden. Byerne fra denne Tid fik i Reglen Navn efter Naturforhold.

Og saa kom den mægtige Opgangstid (1100—1250) i hvilken næsten alle Landets 3500 »Torpbyer« anlagdes. Valdemarerne havde efterhaanden samlet Danmark til et Hele og havde besejret Venderne, der sammen med andre slaviske Stammer gennem lange Tider havde gjort Danmarks udsatte Kyststrækninger usikre. Der anlagdes Byer langs Østersøens Kyster, særligt ved Flodudløbene, Handelen tog et kolossalt Opsving. De danske Bønder kunde nu sælge Korn for andre Varer, det kunde betale sig at rydde Skov til Agerland og at dyrke de fede, tunge Jorder — efterhaanden havde man faaet Redskaber, der kunde holde til det.

Lad mig her indskyde, at det i Kong Valdemars Jordebog (1230) oplyses, hvor mange Plove der fandtes i en Række sjællandske Herreder, i Odsherred var der 351. Antallet har vel været brugt som en Slags Maalestok for Opdyrkning og Næringsliv. Sammenligner man Arealer og Plovantal i de forskellige Herreder, ser man, at Odsherred trods den afsides Beliggenhed var overordentlig godt med paa Landbrugets Omraade allerede den Gang.

Men hvem anlagde alle disse nye Byer? Det vilde være mest romantisk at tænke sig, at de unge Bønder, naar de fandt Forholdene for trange i de gamle Byer, tog ud i Udmarkerne og grundede nye Hjem. Men saadan gik det kun i meget faa Tilfælde, der var meget faa Selvejerbønder. I de Egne, hvor Jorden ejedes af Herremænd, var det disse, der lod Udmarkerne opdyrke og de nye Byer fik Navne efter Herremanden selv eller en af hans Sønner eller hans Ridefoged eller Stedfortræder. Odsherred har jo ikke kendt meget til Herremandsvælde, det kan vi ogsaa se af Stednavnene, idet vi helt mangler Byer med Endelserne -løse, -sted og -lev, som — især de to sidste — er saa hyppige paa Egne, hvor Høvdinger eller Adelsmænd har været Herrer. I Odsherred var det Kronen eller Kirken, der ejede Jorden og der var flere Steder i Herredet Hovedgaarde, hvorfra Godserne styredes af betroede Forvaltere eller »Bryder«. (Et Minde herom har vi i Navnet Brydebjærg paa en Bakke øst for Staarup). I Odsherred var det Forvalteren eller en anden stor Mand i Kronens eller Kirkens Tjeneste, Byerne fik Navn efter. Saadanne Hovedgaarde (»Ornum«) fandtes i Højby, Ris, Gelstrup, Sidinge (hvor Gaarden skal være kaldt Brydegaarden) og mulig flere Steder. Fra disse Gaarde — og for den allersydligste Dels Vedkommende fra Herresædet »Draugh« — styredes altsaa den fortsatte Kultivering af Odsherreds Jord.

Det var en mægtig Udvikling, der fandt Sted i denne »Torptid«, en Udvikling, der var af en kolossal Betydning for Landet. Og for Bønderne har der næppe før eller senere været en Tid af saa stor Vigtighed — det skulde da lige være Udskiftningstiden omkr. 1800. Men dermed fulgte ogsaa, at der nu var Betingelser til Stede for Anlæg af flere Købstæder, især ved Kysterne som t. E. Nykøbing, ogsaa fordi man nu ikke mere behøvede at frygte Overfald fra Søen.

Da denne Torptid var forbi, havde Danmarks Bebyggelse faaet den Form, den har den Dag i Dag. Senere er store Mose- og Hedestrækninger opdyrkede, Vige er inddæmmede og Samfærdselen foregaar under helt andre Former, men nye Byer eller nye Stednavne har der næsten ikke været Tale om. Landevejene og senere Jernbanerne holdt sig jo til Bebyggelser, der allerede fandtes — ogsaa i Odsherred.

Kun ved at forene Historie og Stednavne er det muligt at faa den rigtige Forstaaelse af Stednavnenes Betydning og Oprindelse.

I det nuv. Odsherred findes omkr. 85 Bynavne, men jeg har desværre ikke kunnet omtale alle. Og der findes desuden en Mangfoldighed af Navne paa Bakker, Vandløb, Naturgenstande, Jordstykker m. v., men mange af disse Navne eksisterer kun i den stedlige mundtlige Overlevering, skønt der er gjort en Del for at faa dem »indsamlede«.

En opmærksom Læser vil maaske i det foregaaende have lagt Mærke til, at samme gamle Navn kan være skrevet forskelligt, men det er nu Kildernes Skyld. Paa de Tider var Skriftsproget ikke inde under saa faste Regler, at man al Tid stavede det samme Ord paa nøjagtig samme Maade, en Omstændighed der ofte har beredt Forskerne Vanskeligheder.

Det foranstaaende maa ikke — hvad Navnetolkningen angaar — opfattes som noget endeligt og ufejlbarligt. Forskningen arbejder stadigt videre og Rettelser vil sikkert forekomme.

ET RIDT

gennem en afkrog

Af HERLUF JENSENIUS

Det skønne Odsherred«s skønne redaktør har bedt mig skrive lidt om det skønne Rørvig.

Det er mildest talt slet ikke nogen let opgave. — Når man ikke er lyriker, men som i dette tilfælde bare humoristisk tegner, flover man sig lidt ved at udbasunere sin elskedes yndigheder. Dertil kommer, at Rørvig er et såre mangfoldigt og såre omfangsrigt begreb.

Ja, hvad er egentlig Rørvig? Er det havnen med de vemodige mindelser om Rørvigs fordums betydning som fiskerleje og kongelig lodshavn? Eller er det selve byen inde ved vigen — *Roars vig* som de lærde siger, den har heddet — den endnu idylliske landsby med Christopher Larsens købmandshandel som centrum?

For mange eller måske de fleste er Rørvig vel bare *Nordstranden*, dette langstrakte fluepapir langs Kattegat, som tusinder af brunstegte københavnere føler sig klistret til.

For en lille klat sære mennesker er Rørvig intet af alt dette. Deres Rørvig ligger langt uden for alfarvej, i Odsherreds nordøstligste hjørne. Går man ad byvejen fra Rørvig nordpå, kommer man til et frodigt højdedrag med spredte hvidkalkede gårde. *Nørrevang* hedder det. Stiller man sig her på en bakketop, kan man ved at snurre sig lidt om på hælen se hele herligheden. Lige stik nord for har vi det blå Kattegat med Hesselø i det fjerne, øst på: Isefjorden med Spodsbjergs gule skrænter og Hundesteds utal af rødhvide huse i lang række helt hen til Lynæs ved indsejlingen til Roskilde fjord, og så har vi fået vendt næsen mod syd, hvor Hornsherred med de store bøgeskove breder sig i horisonten, og hvor vi på denne side fjorden kan se tagene af Rørvig by, der ligger og putter sig godt skærmet af *Højsandet*, der strækker sig mod vest. Og vi snurrer videre på hælen og følger med blikket Højsandets fyrrehegn helt over til den store amtsplantage og *Dybesø*, der gemmer sig bag *Elmedalsskrænten* ude i nordvest.

Ved denne snurren rundt på stedet oppe på bakketoppen har vi set mangt og meget: lige omkring os frodigt og bakket bondeland, længere ude: egekrat og birkeskov, engdrag og moser, gran- og fyrreplantager, fjerne bøgeskove, en sølvblinkende fjord og et dybblåt hav — kort sagt: Danmark!

I dette stykke Danmark med dette vide udsyn holder jeg til, og naturligvis nøjes jeg ikke med at snurre rundt oppe på en bakketop, men benytter enhver lejlighed til at kigge landskabet nøjere efter, fare hen over strandhederne, skridte plantagerne igennem på kryds og tværs og trave langs klitterne ved fjorden og havet.

Det foregår på hesteryg. Her er nemlig godt at ride. Vejene er bløde, og trafik er der ikke meget af, hvad både hest og rytter skønner meget på. Og så ser man sig så viden om fra en hesteryg og kommer naturen på nærmere hold. Når vi tidligt om morgenen lunter af, hopper harerne sindigt langs vejkanten og spjætter først af sted i sidste øjeblik, når de har opdaget, at der er mand på hesten. Det samme gælder også fasanerne og andet vildt, vi kan møde på vor vej.

Her er langt mellem husene herude. En fornuftig udstykning har fundet sted, parcellerne er ikke mindre end en halv tønde land. — Hvor ville mange steder i Danmark have set bedre ud, om samme sunde princip var blevet gennemført!

På rideturen passerer vi netop et område, som engang var et skønt stykke lynghede med hjulspor, der i skønne kurver snoede sig gennem landskabet. Nu har en mand med en lineal været der og slået snorlige veje på kryds og tværs, og småbitte kolonihavegrunde med rædselsfulde skure er blevet resultatet.

Ved kanten af ødelæggelserne har den stedlige naturfredningsforening opstillet en underlig skæv, forvreden kolos af en sten, der skal fortælle, at der vistnok her i nærheden engang er blevet holdt kongeting. — Såvel hest som rytter har svært ved at vænne sig til monstrummet. — Forøvrigt har nævnte fredningsforening drevet det som speciale at opstille sten rundt omkring. — Inde ved selve Rørvig er der kommen en grundlovssten i anledning af jubilæet i fjor, og midt i byen er der en hel kollektion af sten, sirligt opstillet som bystævne. Jeppe Aakjær synger om Jens Vejmand: »hans liv var fuldt af sten«. Noget lignende kan siges om Rørvigs naturfrednings eksistens.

Såvel hest som rytter har svært ved at vænne sig til monstrummet.

Men lad os ikke fortabe os i lokale petitesser; en skønhedes vanskæbne fik mig på afveje. Vi folk ude fra den nordøstre afkrog roder os sjældent ind i, hvad man finder på inde i Rørvig. Kun sjældent ser vi noget til dem. Nu og da kan landliggere fra pensionaterne derinde fare vild herude og må spørge om vej ind til civilisationen.

Vi har intet fluepapir at byde på. Vor strand er dejligt stenet, så vi må kravle på alle fire for at komme ud i bølgerne. Vi er i det hele taget lidt folkesky. — Nogen sommerselskabelighed indbyrdes er utænkelig. Vi passer os selv, planter vore træer og hugger de gamle om, lytter til vibernes og lærkernes blandede kor nede fra engene, nyder møgduften og kobrølene fra nabobondens mark.

Og om aftenen kigger vi over til Hundesteds perlerække af blinkende lys på den anden side fjorden, mens uglen skriger fra vor flagtop. — Fra stalden vrinsker hesten, og vi glæder os begge til næste morgens rundtur i det skønneste af alt skønt land i det skønne Odsherred.

Ja, kære redaktør, det blev vel nok en ordentlig omgang lokalpatriotisme.

Med samme ret vil andre røster kunne lovprise deres afkroges lyksaligheder og finde, at der er allerskønnest i Lumbsås, i Høve, Fårevejle, på Ordrup næs, i Egebjerg, Kongsøre eller hvor det nu er. Men lokalpatriotisme skal man nu ikke kimse ad, for alle sammen er vi jo i hvert fald enige om een ting: Odsherred er det skønneste land i hele kongeriget.

Odsherred i Litteraturen

Af TAGE CHRISTIANSEN

Faa Egne i Danmark har saa rigt og broget som Odsherred faaet Plads i dansk Litteratur. Hver Egn har sine topografiske Beskrivelser, og mangen Egn har fostret en Digter af Format eller har givet Stof til Digtning. Odsherreds Bidrag til Litteraturen er præget af en broget Mangfoldighed, der gaar helt tilbage til den ældste Digtning og repræsenterer alle Afskygninger: Topografien, Historien, Geologien, Sagnet, Folkevisen, Romanen, Novellen, Lyrikken o. s. v.

Den ældste Form for Digtning, der kan stedfæstes til Odsherred, er de ældgamle Overleveringer om Kæmpesten og Trolde. De begynder som hedenske Sagn, men da Kristendommen vinder frem, tilpasses Digtningen. Sten, der ligger som kastet af Kæmpehænder, har været brugt som Kasteskyts mellem Trolde og Kæmper eller senere fra Trolde mod Kirker.

Den middelalderlige Visedigtning, Folkevisen, der med Udgangspunkter i historiske Episoder, eventyrlige Hændelser eller ren Overtro, blev et betydningsfuldt aandeligt Fælleseje i Tiden mellem 1200 og 1400, har utvivlsomt hentet eet, muligvis to af sine kendte Emner fra Odsherred.

Om *Ridder Ebbes Døtre* findes der to danske Folkeviser og desuden kendes tre islandske og Oversættelser fra gammel Tid til tysk og engelsk. Det er dog kun en af Viserne, der udtrykkeligt nævner Højby i Odsherred. Andre Steder forekommer Stednavne som »Kviste« og »Queso«, antagelig opdigtede Navne paa Borge. Den mest betydningsfulde af Folkeviserne, den, der danner Grundlaget for den senere Udforskning af Begivenheden, er trykt i *Peder Syvs Visebog* 1787: »200 Viser om Konger, Kemper oc Andre«. Om det Julenatsmord, Viserne omhandler, virkelig har fundet Sted i Højby Kirke, skal jeg ikke her komme ind paa. Jeg mener at have ført et nogenlunde fyldestgørende Bevis for det i en Afhandling i Aarsskriftet »Odsherred« 1934.

Herr Ebbe var borte paa Rejse, et Par unge Stormandssønner trængte sig ind paa hans Borg:

Under den højelofts tille, Brøde de Riddere ind; Imod de Jomfruers ville, Komme de i højeloft ind.

De Jomfruer græde saa mødelig. Og bade dem for deres Ære. At de vilde holde sig tugtelig. Og frygte deres Fader kiære.

Julenat hævnede Jomfruerne selv den Skændsel, de havde lidt, da alle var samlet til Messe i Kirken. Fra en anden Vise er denne Beskrivelse af de to Søstre, som Agnes Slott-Møller har gengivet i et stort farve- og guldbelagt Gipsrelief:

For da gaar den yngste,
hun skinte alt som Guld,
efter gaar den ældste,
og hun var sorrigfuld.

Det var Ebbe's Døtre to,
De ganger i Kirken ind,
De bar saa meget af røde Guld —
og Sværd under Skarlagenskind.

Mange Steder i Litteraturen er Ridder Ebbes Døtre omtalt. Her skal blot nævnes to Steder, hos Thor Lange og hos Oehlenschlæger. *Thor Lange,* der har faaet sin Mindesten blandt mange andre fremragende danske Mænd i Skibelund Krat, rejste efter Embedseksamen til Rusland, blev Lærer og Skribent og dansk Konsul, blev ved Giftermaal Godsejer i Ukraine, blev ophøjet i den russiske Adel og ligger begravet i Rusland. Han skrev mange Bøger, ofte Gendigtninger som »Den gyldne Legende«, mest i en vemodig Tone, men ogsaa f. Eks. »Skin ud, du klare Solskin«. Flere Bøger handler om Danmark. En Bog fra 1890 hedder »Skizzer og Phantasier«, og den første af disse hedder: »Fra Høiby i Odsherred«.

Thor Lange begynder med at skildre den varme Sommerdag, hvor man fra Bakkehøjderne ind mod Højby hører Havet som Lyden af fjernt Hestetrav.

»Sidelæns op mod den udhulede Kyst skyller Brændingen ind i en Bue og løber henad Sandet. Lige foran, saa vidt Øjet rækker, langt ud mod Nord breder Kattegattet sig sorteblaat med lysere Strømstriber og nærmest inde to Bræmmer hvidt. Begyndende ved Revlen suger Kystvandet sig op i en lang, lav Bølge, der i Havbrynet dundrer mod den riflede Sandbund og stænkende vælter bagover. Eet efter eet kommer Bølgeslagene rullende og hviskende, farende med List. Bulderet af Dønningen lyder oppe fra Gærdet under Piletræet sagte, velbekendt og lullende med Rytmefald: — »Saa listelig de fare. To Jomfruer tage paa Burø Vare«. — Hvem der kunde huske Visen, hvorpaa den fjerne Summen leder Tankerne hen, eller blot finde en enkelt Strofe deraf! — — — Een efter een ruller Bølgerne ind; saa listelig de fare. Farer kun og farer med Lempe, farer med Bulder som I vilde, lange, friske, hvide Bølger derude! For Eder er jeg ingen Fremmed og bliver det aldrig. Tal kun til mig mit Modersmaal, listelig trillende med Versefald, om jeg maatte mindes en Sang, jeg kunde udenad engang, eller blot nogle Strofer deraf. Jeg vil ikke nævne for andre min Glemsel, men længe lytte til for at genfinde Tonerne. Det klares efterhaanden, og Verset dukker frem:

Hr. Ebbe bygger sig op en Bure,
den staar endnu til Minde.
Udenfor synger en Nattergal.
To Jomfruer sove derinde.
Saa listelig de fare —.

Fra Vejen bøjer en Sti til højre ind over Engene ved Højby Sø. .. Søen gror til. Kun henne under Kirken er der favnedybt endnu, ellers er meget lagt ind til Eng, hvor før var aabent Vand. Kun ved Aftenstid, naar Taagerne stiger, synes Søen at fordobles i Omfang.«

Thor Lange skildrer Ruinerne ved Borrevang og Duggen, der falder over det lange bløde Græs. Saa ringer Klokken i Højby Kirke, og Billedet forvandler sig for ham. Duggen bliver til Sne, Klokkeslagene til korte Klemt, der kalder til Julemesse, og inde fra Burø ser han i Snedisen Ridder Ebbes Døtre i mørke Vadmelskofter vandre ad en Sti mod Kirken.

»Det er den samme Kirke som nu, kun er Murene ikke helt overhvidtede, men hist og her bemalede med Figurer og brogede Vaabenskjolde. I Mellemrummene mellem Vinduerne hænger Smaabilleder af Lidelseshistorien, Christus, den Tornekronede segner under Byrden eller med gennemstungen Side sænkes i sin Grav; og Klædet paa det store Alter midt for Kirkens Skib er ikke som nutildags rødt med gyldent Kors, men ensfarvet hvidt; tolv høje Vokslys brænder tre og tre i dobbelt Række paa begge Sider af Krucifikset .... Ved

Siden af det store Alter er opstillet en Krybbe; deri ligger paa Straa med Glorie om Hovedet en Voksfigur, der skal forestille den Nyfødte. Meget tarveligt er det, næsten fattigt, men dengang var Folk ikke saa kunstforstandige som nu; de syntes, at det var ualmindelig pragtfuldt. Fire kordrenge, den ene svingende et Røgelsekar, staar rundt om Krybben og synger Julesangen .... Snart er Messen sunget til Ende. Det rasler udenfor mellem de afspændte Sværd, der i Række er stillet op langs Væggen i Vaabenhuset; den lille Sølvklokke ringer foran Alteret til Agnus Dei. De to Søstre kommer atter tilsyne henne i den mørke Baggrund. Den Ene tøver; men den Anden griber hende om Haandleddet og fører hende frem, hvor Mængden stimler sammen ved Krybben for at kysse Christusbarnets Fod. En ung Mand, der ogsaa ligger paa Knæ, kaster pludselig begge Armene ud fra sig og pladsker med Ansigtet ned i Stengulvet; Haandfanget af en Daggert sidder ham i Ryggen; bagved staar dødbleg med sit lange nedfaldende Haar skinnende i Lyset af Alterkjerterne den yngste Søster fra Burø sanseløs med halvaaben Mund uafladelig korsende sig hurtigt og forvildet. Kordrengen slænger i Skræk Røgelsekarret fra sig; det falder klirrende ned og slukkes i en rund Pøl af Rødt, der med Klukken som af en Flaskehals hurtigt samler sig paa Flisen under Munden af den Dræbte — — —«

Begge de to unge Mænd dræbtes, og Kirken lystes i Band. Og i *Oehlenschlægers* Skuespil »*Dina*« læser vi:

»Men det var dog en stor begaaet Synd,
Og derfor fandt i Graven ej de Ro;
I Kirken spøge de hver Midnat end,
Naar Maanen skinner bleg og blander sig
Med deres løse, lange, gule Haar;
Imens de svæve hen ad Kirkegulvet
Og bukke sig ned mod Blodpletterne,
Med hvide Lokker bort at viske Blodet;
Men ej det lykkes, Pletten gaar ej bort,
Og naar saa Klokken slaar i Taarnet tolv,
Forsvinde de med Suk.«

— — —

Meget taler for — som nærmere redegjort for i »Odsherred« 1931 — at Folkevisen eller rettere hele den Digtcyklus, der har grupperet sig om Folkevisen om *Marsk Stig*'s Begravelse, hører med til Odsherred-Litteraturen, men den skal ikke medtages her. Bruden fra Rørvig skal omtales i en anden Forbindelse.

Historie, Topografi og Folkeliv.

Fra Tiden omkring 1600 foreligger et Kæmpeværk, der i tre Henseender er knyttet til Odsherred. Det er *Arild Huitfeldts* Danmarkshistorie, hans *Danmarks Riges Krønike*. Det er om Arild Huitfeldt sagt, at det er hans udødelige Fortjeneste, at »han gav Danmark et Historieværk saa omfattende og saa indtrængende som faa Lande i hin Tid var i Besiddelse af«. Han var Søstersøn af Herluf Trolle, født i Bergen af danske Forældre og naaede frem til de allerstørste Stillinger: Rigens Raad og Kansler, Forstander for Herlufsholm og fra 1598 Lensmand paa Dragsholm med Bopæl paa Slottet. Hans Danmarkshistorie i 10 store Kvartbind blev skrevet 1595—1604, saaledes at Hovedparten er skrevet i Odsherred, som ogsaa har sin Plads i Værket.

Dermed er vi inde paa den historiske og topografiske Litteratur om Odsherred. Her skal kun nævnes nogle af de større og mindre Bøger, der i særlig Grad beskæftiger sig med Odsherred.

Meget interessant om Odsherred findes i Aarbogerne »Fra Holbæk Amt«, udgivet af Historisk Samfund for Holbæk Amt. En Særstilling indtager her *H. V. Clausens* Skildringer i to store Halvbind fra 1908. H. V. Clausen var Lærer ved Frederiksberg Gymnasium, og hans Navn blev stærkt knyttet til Sønderjylland. Han har udgivet en Række historiske Værker, men navnlig Holbæk Amt havde han levet sig ind i. Om Odsherred siger han, at faa Steder føler man som her, at vort Fædreland er »det aabne Danmark i det aabne Hav«. Skildringerne af Odsherred findes navnlig i andet Halvbind, og det er en ganske fortrinlig Beskrivelse, han giver, bygget paa alt foreliggende og paa egen Oplevelse og Indlevelse.

Ridder Ebbes Døtre. Agnes Slott-Møllers Relief.

Af *Daniel Bruuns* store Værk, »Danmark, Land og Folk«, skildret af danske Videnskabsmænd og Fagmænd, foreligger fra 1921 et Særtryk, en Bog paa halvandet Hundrede Sider, »*Holbæk Amt*«.

Den tidligere Kallundborg-Kredslæge *J. S. Møller*'s to Bind om »Fester og Højtider i gamle Dage, Skildringer fra Nordvestsjælland«, omhandler ogsaa Odsherred. I. Bind er om Fødsel, Bryllup og Død, II. Bind om Aarets folkelige og kirkelige Fester.

Interessante Glimt fra det gamle Odsherred faar man i mange Beskrivelser ogsaa af anden Art som f. Eks. i Everdrup-Præsten *L. M. Wedels* Rejsedagbog, hvor Odsherred er betegnet som »Canaans Land«.

Særlig Interesse har dog naturligvis de Bøger, der alene handler om Odsherred.

I Rigsarkivet findes et gammelt Værk: »Bog om Odsherred,

Gejstligheden vedkommende«. Højby-Præsten *J. H. Schow* og Provst *Arctander* i Egebjerg har omkring 1750 foretaget interessante Optegnelser. Museumsinspektør *Hans Kjær* har beskrevet Stenstrup Troldestuer og andre Oldtidsminder i Højby Sogn, Arkivar *Hans Ellekilde* har skrevet en Bog om Højby Sogns Folkesagn, den kom i 1933 som Jubilæumsbog fra Danmarks Folkeminder og giver en meget indgaaende Beskrivelse af Odsherreds største Sogn og dets Rigdom paa Kulturminder. Her er en Beretning om Tiden efter Flaadens Overgivelse 1807:

»Der var flere fra Højby Sogn, der saa den danske Flaade blive ført bort, men de vidste det ikke før bagefter. Det var en streng Tid, der da fulgte. Der blev gjort Strandvagt lige fra Nykøbing Skel og op til Tjørnholm. Der mødte Mænd og Karle med Leer, Høtyve og Tøjrkøller, og Ib Smed fra Højby maatte udlevere sin store Hammer, naar Højbyerne skulde paa Strandvagt. Da saa »Prins Christian« sprang ude ved Odden, saa blev de ret for Alvor bange for, at de Engelske skulde gaa i Land. Særlig galt blev det, da de fjendtlige Skibe holdt de danske Skibe borte, som kom med Salt. Dengang var der ikke andet Salt end spansk Salt og lyneborgsk Salt. Der var flere Købmænd, som tjente en Formue paa Salt, deriblandt Købmand Ostermann i Kallundborg, som lige havde faaet et stort Skib hjem ladet med Salt. Det blev saa dyrt, at en Skæppe Salt steg til en Pris af 100 Rigsdaler. Her i Odsherred var der ikke Tale om, at Smaafolk kunde købe Salt. De søgte at koge Salt af Havvandet. De kogte Saltvand i en Jydepotte, saa Vandet dampede væk, og der blev en lille Smule Salt i Jydepotten, som de skrabede sammen.«

Naar Sognedegnen kom.

Lars Andersen, Hove, der døde for nogle Aar siden, var en flittig Lokalhistoriker og Folkemindesamler, og han har i flere smaa Bøger behandlet og bevaret for Eftertiden Folkeminder og Minder fra gamle Hjem og Slægter i Odsherred. I 1893 udgav han »Asnæs Sogn, en historisk Skildring«, hvori han bl. a. skildrer *Degnene* fra Tiden omkring 1800, da de betragtedes som gejstlige Personer:

»De kirkelige Forretninger, og da navnlig Kirkesangen, ansaa de, som Holbergs Per Degn, for deres væsentlige Bestilling; derimod var Almuebørnenes Undervisning for dem kun en Biting. Ved Gudstjenesten fra Prædikestolen bekendtgjordes det, at den eller den Dag vilde »Sognedegnen« komme til den By for at overhøre Ungdommen. Hos en eller anden Gaardmand var der da i en Lo eller vel ogsaa enkelte Gange i Storstuen Plads, hvor Degnen kunde samle Byens Ungdom omkring sig. Degnen stod da op paa en Stol eller et Bord, og nu begyndte Overhøringen. Det gjaldt om at faa Luthers lille Katekismus indpisket i Børnene, saa de kunde blive konfirmerede; thi hvis de ikke nogenlunde kunde den lille Katekismus, kunde de ikke komme til Alters eller blive gifte. Han begyndte da med Budene, forelæste dem enkeltvis, og i Kor maatte Børnene gengive dem efter ham! Der var altid en Del Klodrianer, som ikke kunde følge med, og de maatte da blive Oversiddere, blive siddende og læse paa Luthers den lille, medens de andre gik hen og fik sig en Svingom; thi det hele endte sædvanlig med en Fest, hvor Degnen sammen med Byens Gaardmænd hver fik sig en Rus, medens de unge morede sig ved Dansen, enten i Loen eller i Storstuen. Men der var tit nogle tungnemme, som efter en saadan Undervisning ikke fik Katekismen ind og derfor stadig, ofte til de var indtil 25 Aar, maatte gaa til Overhøring hos Degnen uden at faa Lov til at indstille sig til Konfirmation.«

Et grundlæggende og interessant topografisk Værk om Odsherred er 1. Bind af J. H. Larsens *»Holbeks Amt topographisk beskrevet«. Jens Henrik Larsen* var født i Nykøbing 1773, Faderen var Købmand Lars Larsen, Moderen hed Zira Cathrine, født Sørensen. Jens Henrik Larsen blev Student i Roskilde, teologisk Kandidat 1796 og efter en Udenlandsrejse Kapellan i Kjøbelev paa Lolland, kom derfra til Aarhus Domkirke, Slangerup, tilbage til Aarhus som Sognepræst, og endelig blev han i 1821 Sognepræst i Holbæk-Merløse, hvor han forblev til sin Afsked i 1849. Han var, da han kom til Holbæk, Dr. phil. og Dr. theol. og titulær Professor.

J. H. Larsen var ivrig Rationalist og en af Tidens lærdeste Præster.

Denne Nykøbingensers Forfatterskab var imponerende allerede ved sin Mangesidighed: om Judas' Forræderi, om Meridianen, om Træplantning ved Vejene, om Agerdyrkning o. s. v. Tre Gange fik han Præmie for Afhandlinger til Landhusholdningsselskabet, han skrev om Arkæologi, han udgav en militær Forsvarsplan og udgav Prædikener og Digte — og han skrev altsaa Topografi. Bindet om Odsherred (og Skippinge Herred) udkom i 1832. Værket er tilegnet Frederik den Sjette — eller rettere »allerunderdanigst helliget« Majestæten, og Hensigten er, skrives i Forordet, at »udbrede Kundskab om det kære Fædreland og drage de ædle og dannede Menneskers Tanker og Opmærksomhed hen til de Egne, som her topografisk og tildels historisk og antikvarisk ere oplyste«. Det er en med megen Flid og Grundighed foretagen Beskrivelse først af Odsherred som Helhed og derefter af de enkelte Sogne. Læs blot disse Linier om Nykøbing som en lille Prøve:

»Ingen Havn, ikke engang en Skibsbroe, men mærkelige Levninger af Pælværk og Rammer af Eg, der vise, at der engang har været en inddæmmet Broe, hvortil i det mindste Baade kunnet lægge an. Af den øverste Rad Steen op imod Byen seer man at Havet ogsaa her har trukket sig langt tilbage, thi de ligge nu paa aldeles tørt Land, der ikkun ved overordentlig Højvande overskylles, og henvise paa en Indgang til Byen, som der nu ej engang findes Spor af. Strandbredden lav, flak, og sandig langt ud. Ingen Pram, men Baade paa 25 a 30 Td. Byg, der føre Varerne ud og ind, hvortil udkjøres med Vogne forsynede med høje Vognbunde indtil over Hestebringen. Tømmer flaades i Land, Bræder føres ind paa Baade. En yderlig besværlig og kostbar Skibningsmaade.«

Om Grevingeboerne.

I 1887 udkom i København en Bog med Titlen: *»Grevinge Sogn,* en historisk-topografisk Skildring ved Ferdinand Petersen paa Grundlag af og med delvis Gengivelse af et gammelt Haandskrift fra 1750, forfattet af Lyder Høyer«.

Degnen *Lyder Høyer* døde, før hans i Aar netop 200 Aar gamle Beskrivelse af Grevinge Sogn blev trykt. Hans Titel til Bogen var meget lang og sluttede saaledes: »Med stor Møye, Bekostning og Flid, Posteriteten til Nytte og Oplysning, samlet og forfattet af Sogne- og Sædedegnen i Grevinge Lyder Høyer«. Det er, som han selv siger, et møjsommeligt og flittigt Stykke Arbejde. Her fortælles praktisk talt alt om Sognet. Gaardenes Besidderforhold føres tilbage til det 17. Aarhundrede.

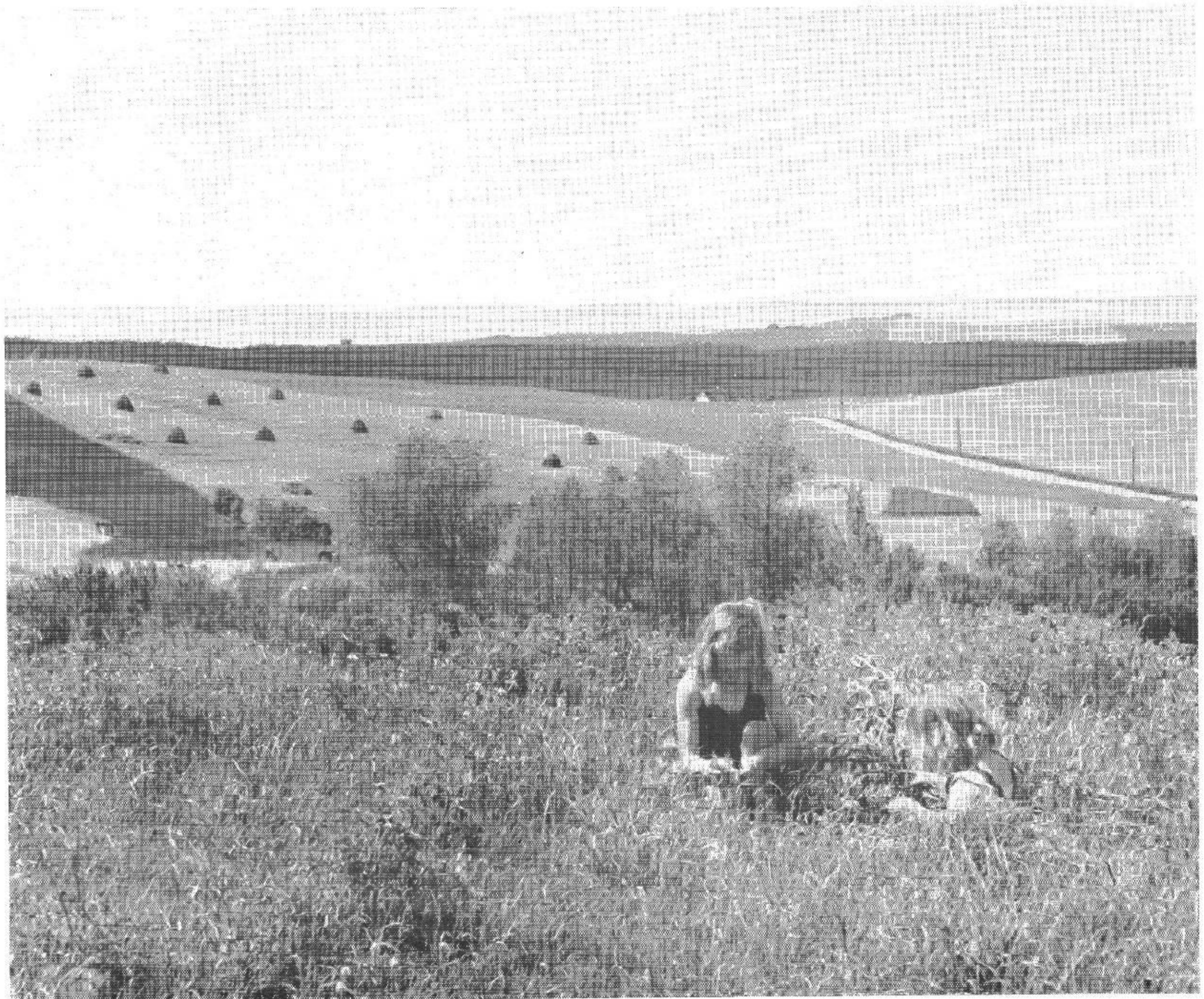
Lyder Sørensson Høyer var født 1706 og blev 1739 Degn for Grevinge Menighed. Han laa i stadig Strid med Sognefolket, og dets Sæder og Skikke har aabenbart rystet ham stærkt. Han skriver derom bl. a. dette:

»Indbyggerne i Grevinge Sogn er af middelmaadig Vækst og Statur, men ikke af ret stærk Complexion (Legems-Beskaffenhed), dog blive nogle af dem ved deres Magelighed temmelig gamle .. Deres Gudsfrygt er mere tvungen end sand, bestaar mere i Ord end i Gerning. I det almindelige Levned vide de i Omgængelse flux at temporisere (vende Kaaben efter Vejret), eller paa bredt Dansk sagt, ere de noget falske og tvetungede.«

Det hjælper, da i 1728 Niels Bang er blevet Forvalter over Kongens Gods i Odsherred:

»Men ihvorvel nu Alting er lavet for dem og ment dem vel, saa kan det dog siges mange af dem til Blusel, at de skjønne kun lidet paa deres gode Frihed, men Friheden gør dem ofte rasende og gjenstridige, saa de omgaa god Tugt og Orden, foragte, hade og med Bagtalelse forfølge dem, der vil rette deres vrange Væsen og føre dem fra deres gamle onde Vaner —.«

Udgiveren bemærker til dette Skudsmaal, at man let faar det Indtryk, at Beboerne her særlig var vanartede Skud af Menneskeslægten. »Men Historien vidner, at saadan var Tilstanden i det

»Det aabne Danmark i det aabne Hav«. Udsigt fra Veddinge Bakker — bag Sejerø Bugt skimtes Spidsen af Sjællands Odde.

hele her i Landet i den Tid, og Grunden dertil var det materielle og aandelige Tryk, der hvilede særligt paa Landbostanden.«

I 1921 kom en ny Udgave, som *Ferd. Petersen-Blidstrup* havde forøget i væsentlig Grad med en 2. Del med kulturhistoriske Bidrag i Fortsættelse af Lyder Høyers Manuskript.

Povl Hansen, der var Forstander for Vallekilde Højskole og stærkt historisk interesseret, har udgivet bl. a. i 1900: »To historiske Mindesteder«, om Faarevejle og Dragsholm, som han ogsaa har beskrevet i en Bog sammen med den daværende Redaktør i Holbæk, *Rasmus P. Nielsen*, og i 1906 udgav han »Strejftog gennem Odsherred«, en velunderbygget lille Skildring af Odsherred.

Vallekilde har sin særlige Litteratur, først og fremmest *Ernst Trier:* »Fem og tyve Aars Skolevirksomhed i Vallekilde«. Det samme gælder *N. F. S. Grundtvig* og hans Slægts Tilknytning til Odsherred — og i den Forbindelse kan ogsaa nævnes Søhelten *Peter Willemoes*, der ogsaa kom til at kaste Glans over Odsherred og sætte sine Spor i Litteraturen.

En kortfattet, men indgaaende Beskrivelse af Odsherreds Natur, Historie og Seværdigheder i Form af en Turistfører: *Tage Christiansen:* »Fra Rørvig til Bothwell« udkom i 1938 og i ny, omarbejdet Udgave 1948. Og allersidst har Odsherred faaet en fornem Plads i den internationale Faglitteratur, idet første Bind af det store geografiske Atlas over Danmark i væsentlig Grad handler om Odsherreds Tilblivelseshistorie. Odsherred er af Dr. phil. *Axel Schou* i hans Doktordisputats om Kystdannelser og i dette Atlas brugt som Skoleeksempel.

Et Kapitel for sig indtager Litteraturen om *Jarlen af Bothwell*, der jo meget mod sin Vilje kom til at høre Odsherred til paa ubestemt Tid. En af de vigtigste ældre Kilder til Kendskab om Jarlen og hans Skæbne er *Frederik Schierns* historiske Studier. En Bog paa dansk fra 1857 af *James Grant:* »Bothwell« er en underholdende Roman om ham, men ikke paalidelig Historie. En let tilgængelig Skildring af Jarlen og hans Skæbne, bygget paa de historiske Kilder, har jeg skrevet i »Odsherred« 1935. Senere er der i Skotland, hvor man i de senere Aar har vist en stigende Interesse for Jarlen og hans Bedrifter og Skæbne, dukket op en stor Bog af den skotske Historiker *Robert Gore-Brown*, der indtager et yderligtgaaende nyt Standpunkt til Marie Stuarts fredløse Ægtefælle. Han tillægger ham mange smukke Egenskaber frem-

for Flertallet af hans Samtidige i den skotske Adel. Under alle Omstændigheder har nyere Forskning stillet Jarlen, der nu hviler i det nyindrettede Kapel i Faarevejle Kirke, i et bedre Lys end tidligere.

Odsherred i Erindringer og Skønlitteratur.

Før vi gaar over til Odsherreds Placering i Skønlitteraturen skal blot nævnes en Forfatter, der skrev i Odsherred, men ikke om Odsherred, og hvis Bøger stadig er efterspurgt paa Bogauktioner. Det var Præsten og Forfatteren *Richard Petersen*, Grevinge, der døde i 1906. Han skrev en lang Række personalhistoriske og kulturhistoriske Bøger, bl. a. om Henrik Steffens, Thomas Kingo, Mathias Claudius, Frederika Bremer og om Det svenske Kirkeliv, men heller ikke hans Erindringer har Tilknytning til Odsherred da de kun omfatter Barndom og Ungdom.

Clemens Petersen.

En anden, langt tidligere Grevingepræst, Provst *Thomas Rasmussen*, der blev Sognepræst i Grevinge 1774, gjorde et stort Arbejde for at oplære Børnene og skrev en Række Bøger til dette Brug, bl. a. »Indledning til flere Kundskaber« i Form af en Læsebog og »En Faders Samtaler med sit Barn om Religionens vigtigste Sandheder«. Ogsaa senere Grevingepræster som *Gjevnøe* og *Dragsdahl* har skrevet Bøger.

Adskillige Forfattere har skrevet i Odsherred og strejfvis taget Odsherred med ind i Litteraturen. Det gælder først og fremmest Nykøbingenseren, fhv. Justitsminister *K. K. Steincke*, der har fostret mange af sine »Tegnestifter« i Klitterne ved Skærby, og i sine Erindringer skildrer bl. a. Barndommen i Nykøbing.

»Hvorledes var da den Dreng, som i August 1894 for første Gang paa egen Haand forlod sit Hjem og sit kære Nykøbing for at uddanne sig til Livet? En fed, lille Grimrian med et svageligt Helbred, men med en kraftig Konstitution, en ærekær og følsom Natur, en urolig Krabat, der var tilbøjelig til at overføre de høje etiske Grundsætninger, der var ham indpodet saavel i Hjemmet som i hans Faders Religionsundervisning, paa det daglige Liv, hvilket ustandseligt førte ham i Opposition til sine Omgivelser.«

Henrik Pontoppidan boede meget i Rørvig. I sine Erindringer skriver han om, hvordan en Bekendt raader ham til at tage til Rørvig:

»'Rørvig'. Jeg kendte Navnet, men stort mere vidste jeg ikke om Stedet, som den Gang i det hele var ret ukendt. Nu gjorde hans Ord om det mig stærkt interesseret, og et Par Dage efter tog jeg dertil for at se paa Forholdene. Det er nu 45 Aar siden, og i alle disse Aar med ganske faa Undtagelser har vi haft vort Sommerhjem der. Den lille Pige, som kom dertil knap en Maaned gammel, er forlængst en gift Kone, og baade for hende selv og for hendes Mand og Børn er Rørvig bleven det Sted paa Jorden, der er dem kærest. Hendes den Gang unge Moder ligger nu begravet paa Byens Kirkegaard, hvor der er beredt Plads ogsaa til mig; — og alt dette som Følge af, at jeg hin Aften i København tilfældigt mødte denne Randers-Bekendt. Var det ikke sket, eller dersom han blot havde gaaet ovre paa det modsatte Fortov, saa vi ikke var kommen i Snak, vilde Rørvig rimeligvis vedblevet at være et ligegyldigt Navn for os allesammen, og vort Sommerliv i disse mange Aar var bleven et helt andet. Det gamle Ord om »Tilfældet«, at hvad dette skænker os af godt den ene Dag, tager det naadeløst fra os med en kraftig Beklipning den næste, holder altsaa ikke Stik.

Det Rørvig, der nu om Sommeren er fuldt af Badegæster og københavnske Landliggere, var for 45 Aar siden en stille Plads, fra gammel Tid et Lods- og Toldsted i øde Omgivelser ved Isefjordens Indløb. Et Aarhundrede forinden havde en Naturkatastrofe — en ugelang Orkan med forrygende Sandflugt — forvandlet Egnen til et Ørkenlandskab af en Storladenhed, som der knap findes Mage til paa den jyske Vestkyst. Et andet Minde om hin Ødelæggelse er den gamle Kirkes ensomme Beliggenhed paa det Sted i Ødet, hvor Byen den Gang laa, og som Befolkningen nu er flyttet bort fra. Her havde i endnu ældre Tider det berømte Isøre ligget, Tingstedet, hvor i Middelalderen de danske Kongevalg foregik.

Til Kirken knytter sig fra gamle Dage forskellige Sagn, som en Gang gjorde Rørvigs Navn kendt Landet over. — —«

I Lumsaas boede og digtede i adskillige Aar *L. C. Nielsen*. Han ejede et lille Bondehus paa Aasen ved Ebbeløkke med den mest vidunderlige Udsigt over Sjællands Odde. Her skrev han Teksten til Grønlandsoperaen »Stærstikkeren«, og her skrev han bl. a. det væsentlige af Digtsamlingen »Thurahs Park«, hans smukke Barndomserindringer. Før den Tid havde han skrevet Skuespillet »Peter Willemoes«, hvis sidste Akt foregaar under Kampen ved Sjællands Odde.

Asta Christiansens Bøger, der navnlig var Børnebøger, blev til i Præstegaardene i Grevinge og i Højby, og flere af dem har Emner fra Odsherred, bl. a. den lille Fortælling »*Hjertesorg*«, et Tidsdokument fra dengang, Københavnerne holdt deres Indtog ved Nordstrand:

»Oven for Skrænten og Klitten voksede smaa Evighedsblomster; de skinnede i gult og brunt og livede op i det tynde, fattige Græs. Blaaklokkerne svajede frem og tilbage i Vinden, den bløde Harekløver bredte som et varmt Tæppe under Strandvikker og Krageklo — og rundt om stod gul Kællingetand som lysende Buketter i det hele.

Men de store Tidsler lige i Strandkanten knejsede majestætisk med deres blaaagtige Blade og stive Torne. »Rør mig ikke!« sagde de til Børnene — og de lod dem staa i Fred og vogtede deres bare Ben. . . .

Saa en Dag skete der noget. Børnene gik som sædvanlig op ad Banken og Klitten, der skilte dem fra Havet — da saa de to Mænd staa og hamre Pæle ned, og et stort Skilt stod lige foran dem. De største Børn læste højtideligt:

»Al — Færdsel — strengt — forbudt!«

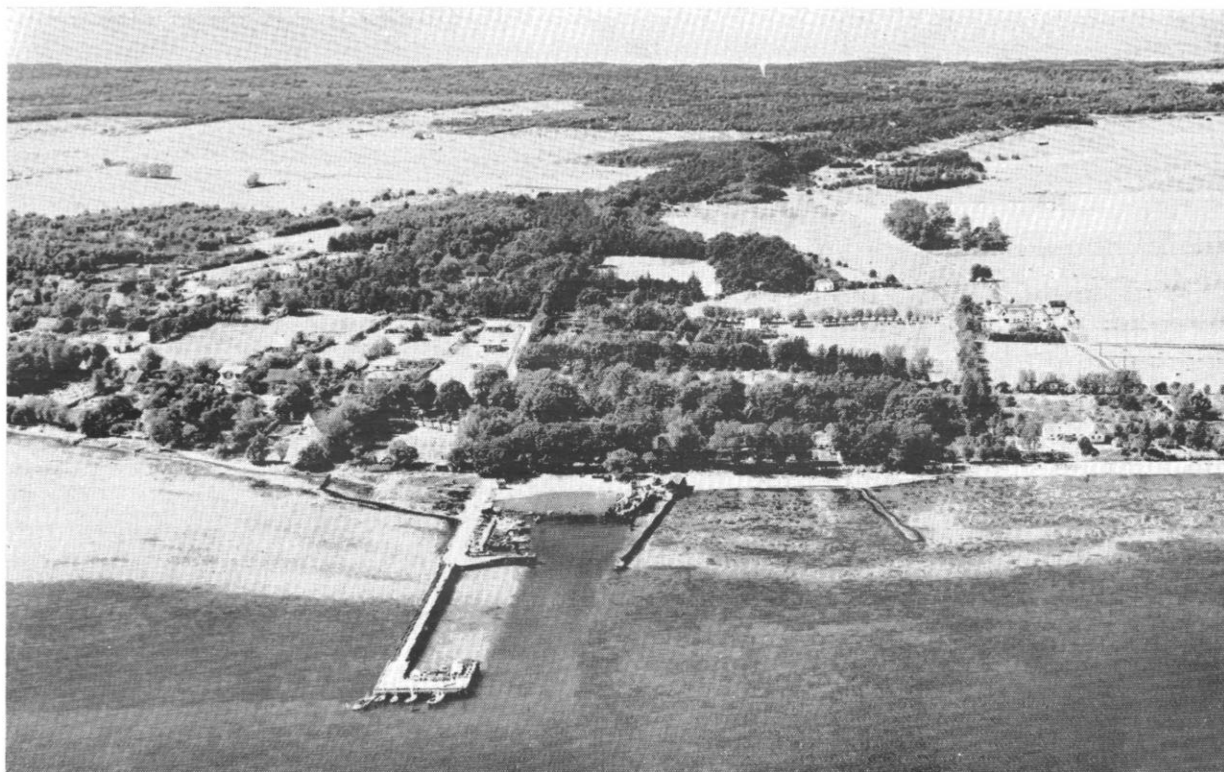
Hvad var dog dette?

De løb forfærdede hjem og raabte allerede i Døren:

»Mor! Mor! De vil tage Stranden fra os — hvad er det dog? — Maa vi ikke gaa paa vores egen Jord ned til vores eget Vand? Mor! gaa ned og sig, de maa ikke lave alt det!«

Bjørnson og Svinninge Møllegaard.

Et særligt Kapitel knytter sig til Svinninge Møllegaard ved Nr. Asmindrup. Her fødtes i 1834 *Clemens Petersen* som Søn af Møller, senere Kammerraad Peter Petersen, den første Sogneraadsformand i Vig-Asmindrup. Clemens Petersen blev Magister og

Poul Helms Eneret.

Et Blik ud over Rørvig i Dag viser Forvandlingen fra et øde og vildt Udseende til en Idyl, hvor det skovklædte Højsandet forbinder det gamle Fiskerleje med Dybesø og med Plantagerne, der forlænger Idyllen helt ud til Klitterne ved Kattegat.

gjorde sig tidligt bemærket som Kritiker og Forfatter og øvede stor Indflydelse paa Tidens lovende Forfattere og Kunstnere. Han skrev ikke om Odsherred, men han blev kaldt »Geniet fra Odsherred«. Hans største Fortjeneste var maaske, at han gennem et nært og for Bjørnstjerne Bjørnson betydningsfuldt Venskab knyttede Norges store Digter til Danmark. I et Brev til sin Kone har Bjørnson givet en meget smuk og malende Skildring af Hjemmet i Møllegaarden, hvor han var en Gæst, der følte sig hjemme, og hvorfra han nød Turene til Anneberg Skov paa Hækkevogn med Sæder af Halmknipper og med medbragte Pandekager og kold Punch.

Bjørnson var stærkt betaget af Clemens Petersens meget smukke og begavede Søster, Frida, som var 19 Aar, da Bjørnson i 1856 besøgte Møllegaarden. Da Frida døde, kun 23 Aar gammel, skrev Bjørnson Digtet *»Frida«*, som findes i hans samlede Værker og hvoraf her gengives de tre sidste Vers:

Sprang du som Barn, naar det kommer fra Skolen,
rysted du Lokker som Vandspring i Solen,
lo du, saa Himlen sig aabned i Glæde
over din Glæde —

eller en Modgang saa dybt kunde ramme,
som brast dit Hjerte itu med det samme,
Tankerne tabte i Smerternes Vrimmel
baade Jord og Himmel, —

da, o, da saa jeg: din Glæde, din Smerte
vare for store for Menneskehjerte.
Hist fik du Rum! Men her blev saa stille,
saa trangt og saa stille.

Efter hvad bl. a. Bjørnsons Barnebarn, Frk. *Else Bjørnson*, oplyser, blev Dele af et helt anderledes kendt Værk af Bjørnson, »Synnøve Solbakken«, til paa Svinninge Møllegaard.

— — —

Blandt Clemens Petersens Gæster paa Møllegaarden var ogsaa Forfatteren *Meir Goldschmidt*. I sine »Kærlighedshistorier fra mange Lande«, som udkom i 1867, giver han et Billede af en Egn, der under Udflugterne særlig havde gjort Indtryk paa ham. Fortællingen hedder *»Guds Engel fra Rørvig«* og begynder saaledes:

»Naar man fra den dybe og brede *Isefjord* vil sejle ud i Kattegat, ligger til venstre, en Fjerdingvej fra Fjordens Munding, Fiskerstedet og Landsbyen *Rørvig* og til højre, skraas overfor, i en halv Mils Afstand, det høje Spodsbjerg.

I Krigens Tid, som vore Forældre sagde, nemlig 1807—14, var der paa hver sin Side, lidt Nord for Rørvig og lidt neden for Spodsbjerg, anlagt en Skanse med Kanoner for at holde fjendtlige Skibe borte og beskytte vore egne, der af en eller anden Grund søgte ind i Fjorden. Inden for Rørvig Skansen i en lille, dyb Bugt, var nogle Kanonbaade stationerede. — Rørvig var desuden ligesom nu et Toldsted, og der boede i den Tid, vi tale om, en Toldkontrollør, hvis ældste Datter hed *Lise;* men Folk i Egnen havde givet hende et andet Navn, der for mange vil lyde følsomt, indtil de faa det opklaret. Det var: Guds Engel fra Rørvig. Det hidrørte fra, at hun først var gaaet omkring som et meget lille og svagt, men ogsaa meget smukt Barn, der ikke antoges at kunne leve, men saa, ligesom næret og styrket af den fælles Kærlighed, der vistes hende, var blevet sund. Og det syntes da, at der baade i hendes og i de Andres Sind var blevet efterladt en bestandig Erindring om, at hun var saa at sige Barn af alles Kærlighed, at hun paa en særegen Maade, ligesom ved Alles Bøn, var blevet knyttet til Livet og til dem.

En Ejendommelighed ved Landskabet havde maaske bidraget til Navnet eller fuldendte i det mindste dets Betydning. Strækningen

vester paa, mellem Nykøbing og Rørvig, var dengang og er størstedels endnu fattig, lyngklædt Hede; men idet man nærmer sig Stranden og snarest vilde vente Sand, bliver Landet frodigt med Kornmarker og Trægrupper, og uden for Toldkontrollørens Hus, nærmest ved Fjorden, fuldender denne Frodighed sig i en dejlig Have. Fra Huset løb — og løber — en Alle i skraa Retning mod Landingsbroen, og denne Alle af besynderlig velformede, fyldige Popler paa Grønsvær tæt ved Vandet var vistnok det, der sluttelig og afgjort prægede Stedet med Skønhed. —«

Bruden fra Rørvig.

Den Fortælling — og det Emne — fra Odsherred, der dog vel er bedst kendt, er *Vilh. Bergsøes »Bruden fra Rørvig«.*

Det vilde føre for vidt her at komme ind paa den intime Sammenvævning af Sagnene om *Marsk Stig* og om *Bruden fra Rørvig.* Men overordentlig interessant er det at følge, hvorledes Digteren *Henrik Steffens,* hvis Moder var født paa Anneberg, og som selv en Tid var Huslærer i Odsherred, bringer Sagnet om »Bruden fra Rørvig« ind i Verdenslitteraturen.

Da Henrik Steffens i 1798 tog Ophold i Jena i Tyskland, medbragte han en Optegnelse, som findes offentliggjort i hans Ven, den tyske Filosof og Forfatter *Fr. von Schellings* efterladte Papirer. Den lyder i dansk Oversættelse saaledes:

»Paa Sjælland, ved Danmarks Kyst, laa en Landsby. Denne Landsby havde en Kirke, som imidlertid laa en halv Mil derfra, ganske ensomt paa Marken, og hvis Præst boede i selve Landsbyen. En Lørdag Aften ved Midnatstid, da Præsten endnu sidder oppe og studerer sin Prædiken til næste Dag, kommer to fremmede Folk ind til ham og siger, idet de viser ham en Mængde Dukater og en ladt Pistol, at han strax skal gaa med dem til Kirken og dèr vie et Par, i saa Fald skulde han faa Dukaterne; men hvis han ikke gjorde det, saa vilde de skyde ham ned paa Stedet. Præsten betænkte sig ikke længe og siger, at han vil gaa med, og saa fører de to fremmede ham til Kirken. Da han kommer derhen, finder han hele Kirken oplyst og fuld af Mennesker, som alle taler et fremmed Sprog. Paa den ene Side af Kirken ser han en nyopkastet Grav; man fører ham til Alteret, hvor en smuk, rigt klædt ung Herre og en smuk ung Pige, som dog ser bleg og forvildet ud, venter paa at blive viet af ham. Dette sker ogsaa; man giver ham hans Penge og siger, at nu skal han gaa igen. Han lader ogsaa, som om han gaar, men skjuler sig i en ham velkendt, mørk Gang for at vente paa, hvad der videre vil ske. I Begyndelsen er alt stille; men en Stund efter hører han pludselig en højlydt Mumlen, dernæst et Pistolskud, og strax efter bliver alt stille, Lysene bliver slukkede, og alle Folk gaar ud af Kirken. Da det var Nat, kunde han intet se; han besluttede sig derfor til at gaa hjem og komme igen strax den næste Morgen for at se, om han kunde opdage et Spor af, hvad der var forefaldet. Han kommer om Morgenen igen, finder Kirken tom, alt i Orden og den nyopkastede Grav kastet til. Han aabner den, og der ligger den smukke Pige død, som han Aftenen før havde viet.«

Schelling behandlede Rørvig-Sagnet i et højt berømmet Digt: »Die letzten Worte des Pfarrers zu Drottning auf Zeeland«, men først og fremmest skrev Henrik Steffens selv en Novelle derover: »Die Trauung«, Brudevielsen. Han indleder den med en Skildring af Rørvig, som han beskriver som »en Egn af et frygteligt øde og vildt Udseende. Flyvesandet har fortrængt al Vegetation. Bevægelige Sandhøje, et Spil for Stormene, der uhindret suse fra det vilde Hav over Landet, forandre bestandig deres Plads, opstaa, henvejres og opdynges atter paa et andet Sted«.

Steffens Novelle om Bruden fra Rørvig udkom første Gang i 1824 i en tysk Samling Historier og Eventyr, derefter i Steffens' Novellesamling fra 1837 og er siden optrykt utallige Gange, bl. a. i tyske Læsebøger. Den findes i Oversættelse optrykt i »Odsherred« 1931. Blandt senere tyske Forfattere, som har benyttet Rørvig-Sagnet, er *Ed. Lobedanz* i Romanen »Feodora«.

En tysk Forsker, Professor *Paul Holzhausen,* har i nyere Tid undersøgt Sagnet om Brudevielsen i Rørvig, som han betegner som en uløst historisk Gaade. Han konstaterer, at Rørvig-Sagnet er vandret langs den danske og en Del af den tyske Østersøkyst.

Vilhelm Bergsøes Fortælling, der første Gang udkom i 1872, hører til Klassikerne. Her skal blot citeres et Par Linier fra Forfatterens indledende Beskrivelse af Rørvig: »Man fristes til at antage, at en eller anden moderne Gefion har skaaret en Bremme ud af Vestjyllands Klitbakker, for i overmodig Kaadhed at slynge den ind paa Sjællands Nordkyst, begravende frugtbare Marker og frodige Enge under det fine, hvide Flyvesands letbevægelige, men golde Tæppe«. Videre skriver Bergsøe:

»Fordum, fortæller de ældste Fiskere, havde Lejet frugtbare Marker og et Vænge, der slog til for tredive Høveder, Hestene ikke iberegnede. Da var der Frugtbarhed og gode Dage i Rørvig, og naar en af de rige Fiskere gav sin Datter bort, kom Stadsmusikanterne fra Kallundborg for at spille op ved Brylluppet. Da blev det en Sommer en stærk Tørke og et usædvanligt Lavvande. Havet trak sig saa langt tilbage, at man kunde gaa tørskoet til de nærmeste Vrag, og Rørvig Fiskere skulle have reddet ikke saa lidt dengang. Men da Tørken havde varet i tre Uger, fik man et Herrens Vejr fra Nordvest med en Storm, som ingen Mand der i Egnen kunde mindes at have kendt Mage til. Sandet rejste sig og dansede som Snefogshvirvler ind over Land; det føg sammen i Driver overalt, hvor det traf en Hindring paa sin Vej. Det tilstoppede Vigen, tilsandede Engene, føg over Mur og Hegn, dækkede og begravede dem; det væltede som Sandfald ned over de lave Huse, trængte ind igennem hver Sprække, hver Aabning, hver Skorsten, og tvang som Askeregnen i Pompeji de ulykkelige Beboere til at søge Frelse i Flugten. I tre Dage stod Orkanen paa, og da Beboerne den fjerde Dags Aften ved Solnedgang søgte tilbage, kunde ingen kende sin Barndoms Egn igen. Markerne, Vænget, ja selv Vigen var borte, og hvor Husene før havde ligget, rødnede nu de golde Klitter i den nedgaaende Sols sidste Straaler. Der var intet Skel, intet Hegn, intet Træ mere at opdage — alt var bløde, hvide Klitbakker, og midt imellem disse ragede Kirkens sorte Spir med sin Guldfløj tungsindigt frem, som Vimplen paa Skibsmasten over det sunkne Vrag. »Det var Guds Straf, fordi Beboerne havde plyndret Vragene,« sagde Præsten; men han var ikke saa ganske at lide paa, mente Fiskerne i Rørvig, thi han havde Forstrandsretten.«

Adskillige andre Digtere har i længere eller kortere Tid holdt til i Rørvig: *Sophus Bauditz, Holger Drachmann* og i Nutiden fremfor nogen *Kai Hoffmann,* som i særlig Grad blev Odsherreds Digter. Kai Hoffmann, der døde i Fjor, skrev om Nordstrand og Havet, om Rørvig og Hundestedfærgen o. s. v. »Det skønne Odsherred« 1949 havde en Artikel om ham. Ogsaa Sønnen *Ulf Hoffmann* digter i Rørvig og har udsendt flere Digtsamlinger.

Maleren og Digteren Sigurd Swane, der bor i Grevinge Sogn, har her skrevet bl. a. flere Digtsamlinger.

Kai Flor, der var blandt de første Københavnere, der »opdagede« Lumsaas, har skrevet flere Digte med Emne fra Odsherred, bl. a. Lumsaas Mølle:

Den varsler Dag og Dagværk ind
den viser Hvermand Himlens Sind
i Vejr og Vind.

Men ogsaa udover Lyrikernes Kreds møder vi Odsherred i Litteraturen, saaledes »Præstegaardsliv« fra 1917 fra Vig Præstegaard, skrevet af Pseudonymet *Fru Ingeborg,* og Grevinde *Else Moltke,* der bor i Ly af Vejrhøj, har skrevet »Fra Bondehus til Herregaard«, en Samling Causerier bl. a. fra Dragsholm. I denne Egn har forøvrigt ogsaa *Knud Wiinstedt* digtet. I Digtsamlingen fra 1948, »Sten og Støv«, finder man f. Eks. Digtet »*Skamlebæk*«, der begynder saaledes:

Hav og store Banker,
Odder, Næs og Øer.
Vindens vilde Hunde,
der bestandig gøer —

Men mange flere kunde nævnes. Denne Gennemgang er langtfra udtømmende. Tænk blot paa, hvor mange rundt om i Herredet — og udenfor —, der i Vers eller paa Prosa har prist Odsherred! Den, der vilde paatage sig at samle, hvad der er skrevet af Digte om Odsherred og dets Egne, vilde faa adskillige Bøger ud af det.

Hold Dem væk fra Odsherred

Af *Mogens Lind*

Hvordan faar man Folk til at holde sig væk fra Odsherred? — Fra mange Sider modarbejder man bevidst disse Bestræbelser.

Den gamle Odsherredbane O-H-J eller Oherrejemini-Banen gjorde engang sit til at faa Folk til at stoppe op i Holbæk. Nu tager de videre med de nye flotte Tog. Og saa var der en Række daarlige og alkoholfrie Kroer og Hoteller, der desværre ogsaa er blevet bedre, saaledes at der kommer flere Folk til Odsherred.

Hvad gør man ved det?

Der er ikke andet end at forklare Folk, at de akkurat ligesaa godt kan tage til Rivieraen, hvor der ogsaa er dejlige Vandstrandveje og smukke Udsigtspunkter — eller de kan tage til Skotland, hvor man faktisk har ligesaa spændende og egenartede Landskaber som Ordrup Næs — og Møller er der nok af i Holland. Vandet er ikke bedre end ved Vesterhavet, og Byerne er mindre end baade London og New York. Saa hvorfor tage til Odsherred?

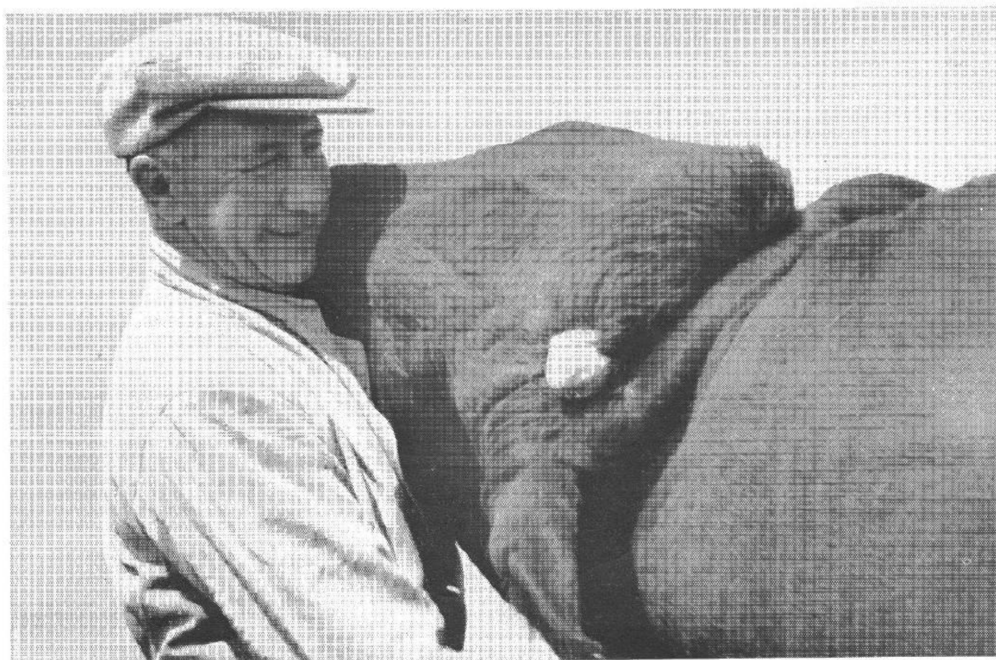
Hvis man ikke ved, hvad man skal tage sig til, kan man kede sig indtil Vanvid i Odsherred, hvadenten man saa sidder ude paa Spidsen af Sjællands Odde eller midt i Rørvig, og naar der er Taage, kan man overhovedet ikke nyde *Naturen*.

Befolkningen skælder ud og er ubehagelig, hvis Folk kører den ned med en Bil eller en Cycle, og de Handlende bliver nemt stædige og paagaaende, hvis man ikke betaler sine Regninger.

Blandt Dyrene bemærker man nu og da med den største Irritation *Myggen*, der ved sine Stik gør Tilværelsen om ikke uudholdelig, saa dog væmmelig — og *Musen* trænger engang imellem ind i Husene og fortærer fritstaaende Fødemidler — for ikke at tale om *Stæren*, der spiser Kirsebærrene i samme Øjeblik, de er modne.

Vejene er gode nok, men hvad hjælper det, naar man ikke har Vogn — og de i Odsherred beliggende *Høje* er bare trættende at bestige.

Kort sagt — der er væmmeligt i Odsherred, saa hold Dem borte — og lad os, der har Hus deroppe og som ikke drømmer om at flytte, være alene om Ubehagelighederne.

Peter Nielsen og Tyrene er gode Venner.

Tre Eventyr

OM KØER OG TYRE - SAMLET I EET

Af *KARL POULSEN*

Der var engang — ja, saadan skal ethvert Eventyr, selv om det er af mere moderne Tilsnit, jo begynde — da man skulde til Fyn, naar man rigtig vilde studere Kvægopdræt. Det var her, det var begyndt — med Smedens røde Ko i Ryslinge ... Naturligvis er man stadig godt med paa den frodige Ø, naar det gælder Opdræt, men det tør vel nok siges, at andre Egne ogsaa er kommet med, og uden at lyve eller prale har vi Lov til at sige, at nogle af vort Lands bedste Opdrættere i Dag bor i Odsherred. De tørre statistiske Tal siger det. Ved sidste Sjællandskaaring af Besætninger stod saaledes *Peter Hansens* fra Nakke som Nr. 1, *Peter Hansens* fra Lumsaas som Nr. 2 og *Peter Nielsens* fra Staarup som Nr. 3. Finere kan det ikke være — tre Gaarde, som ligger hinanden saa nær. Ja, det er maaske ikke for meget at sige, at vi her har tre af de allerbedste Besætninger i hele Landet — og vi kunde jo føre det hele videre ud paa Baggrund af den Kendsgerning, at Danmark vel nok er det mest fremragende Landbrugsland i Verden.

For den først- og den sidstnævntes Vedkommende er det iøvrigt en fædrene Arv, som er ført videre.

Nakke er det dejlige Bondeland Syd for den ferietravle Nykøbing—Rørvig-Landevej. Skønt ligger Peter Hansens Ejendom — Borggaarden — yderst paa Halvøen, der skyder sig ud i Fjorden. Den har været i Slægtens Eje siden 1778, og det er nu femte Generation, der staar for Styret. To af Længerne, bygget af Kampesten, opsamlet paa Markerne og ved Stranden, er fra Gaardens første Tid. Men inden Døre er Stalden up to date.

Hvad er nu saadan en Besætning, som staar her, værd? Ja, det kunde maaske nok af Handelsfolk gøres op i Penge, men hør Peter Hansens egne Ord til Spørgsmaalet:

— Det er ikke noget, som man gør op i Penge. Det er noget, som hører til her — er en Del af Helheden — skal blive her og gaa i Arv til min Søn. Her staar det bedste af det, vi har lagt til gennem Aarene, og saadan skal det være fremover ... Solgte jeg det bedste — satte en Pris paa det — var jeg ikke Opdrætter.

Peter Hansen, Nakke, med Koen, der har sat Sønner i Verden til et Beløb paa 100.000 Kr.

Gennem mange Aar var det Danmarks mest berømte Tyr »Højager Nakke«, der prægede Avlen her og vidt omkring. Han kom dog ikke til Verden paa Borggaarden, Peter Hansen fandt ham paa Fyn — og saa hvilke store Muligheder, han havde i sig. Hvor højt han steg i Anseelse fremgaar ikke alene af de mange Præmier, han tog, men ogsaa af den Kendsgerning, at det tilsidst kostede 1000 Kr. at faa hans Faderværdighed.

Mange af de dejlige Køer kunde fortjene hver sin Artikel, men Pladsen tillader det ikke, og lad os nøjes med et Par Ord om Ko Nr. 80 — den højest kaarede Ko paa Sjælland. Hun fortjener Verdensberømmelse, for hun har indtil nu sat Tyrekalve i Verden til et samlet Beløb paa 100.000 Kr. Nævnes maa det, at hun er Mor til Sjællandstyren »Zeus«, tilhørende Odsherreds Kvægavlsforening. »Zeus« har iøvrigt en fireaarig Datter gaaende paa Borggaarden, som præsterede det fantastiske at give 410 kg Smør efter første Kalv. Hun betaler en pæn Pris for Kost og Logi, men Peter Hansen siger ogsaa med et lunt Smil, at man ligesaa godt kan have gode Køer som daarlige — de kræver nemlig den samme Plads, samme Fodermængde og Pasning...

Ja, lad os saa slutte dette første Besøg med at nævne, at et Utal af Sølvpræmier ses overalt i Borggaardens Stuer. Ærespladsen har Kongepræmien fra det store Dyrskue paa Københavns Fælled.

Peter Nielsen paa Hørlykkegaard i Staarup har Odsherreds Kvægavlsforenings Tyre opstaldet — en Samling af meget store og meget majestætiske Mandfolk. Vi har allerede nævnt »Zeus«, som vel nok er blevet noget fortrængt af »Buster«. »Zeus« er iøvrigt for Tiden udlaant til Statens Gaarde ved Hillerød, som til Gengæld har laant Foreningen Sjællandspræmietyren »Fenris«. Det er ingen Skade til, at der sker en Blodfornyelse paa de to Egne.

»Buster« tog Sjællandspræmien i Aar, og det var næsten en Oplevelse at se Peter Nielsen, da Kendelsen faldt. Han ytrede sig hverken ved store Ord eller store Gebærder, men han sitrede af Glæde — og Stolthed! Da var Lønnen betalt for Aars trofast og brydsomt Arbejde. Det har intet med Forfængelighed at gøre, at en Opdrætter fører sine Dyr frem til den højeste Præmiering. Det er kun en lykkelig Afslutning paa en stor Indsats, en Indsats, som ofte ogsaa ender med Skuffelse. Men selv om Skuffelse følger paa Skuffelse gennem flere Aar, giver den gode og ægte Opdrætter ikke op. Han bliver ved og ved, indtil han en Dag kan sige: — Der har I et Resultat!

Det er denne Indstilling, denne Opdrætteraand, der har bragt dansk Landbrug saa langt frem, en Aand, uden hvilken det vil stagnere og gaa tilbage.

Og netop »Buster« er et Bevis paa, hvor vanskeligt det er at være Opdrætter. Da han kom til Verden, var der ingen, som ventede sig noget som helst af ham, selv om han var Søn af den berømte Tyr »Højvig 136«. Slagtebænken syntes ham sikker, ja, det kom saa vidt, at han blev solgt for 35 Kr. til en af Egnens Slagtere, men der var en — det var vistnok Peter Nielsens Søn — der syntes, det var meningsløst billigt og sørgede for, at han blev tilbagekøbt. Siden blev »Buster« altsaa Sjællands bedste Tyr og fik sidste Aar 2500 Efterkommere.

Men det kunde ogsaa have gaaet den omvendte Vej. En Tyr, man har sat sin Lid til, kan skuffe i Avl.

— Saa sander man endnu en Gang, siger Peter Nielsen, at det er ikke altid, at den kønne Pige og den kønne Tyr holder, hvad Udseendet lover ... Opdrætterarbejdet er usikkert, det kommer man ikke uden om, men, som Peter Hansen i Nakke siger, det er netop Charmen ved det. Jeg tror, jeg giver ham Ret — ellers var det jo ogsaa alt for let at have med at gøre.

Peter Hansen, Lumsaas, præsenterer en af de Kosamlinger, der har staaet paa Fløjen paa Bellahøj.

Saa drager vi til Lumsaas til Peter Hansen, der er den eneste af de tre, som ikke har faaet Opdrættergerningen som en Slags Arv. Han begyndte selv — for 44 Aar siden — og kan i Dag fremvise et straalende Resultat. Gang paa Gang har hans Kosamlinger staaet paa Fløjen paa Bellahøj. Det var saaledes Tilfældet i Aar. Nogen Opgørelse over, hvormange Første- og Ærespræmier hans Dyr har faaet gennem Aarene, fører han ikke mere, men han mener dog, at det drejer sig om godt 400.

Som faa andre har Peter Hansen vist, hvad Taalmodighed i Opdrætterarbejdet kan føre til. Da han i 1906 fik sin første Ejendom — det var langt ude paa Odden — kunde han godt tænke sig en virkelig fin Besætning. Men Tegnebogen sagde nej. Der kunde kun blive til en Kalv. Han købte den paa Kalundborg Ladegaard, som skilte sig af med den, fordi den var syg. Men Peter Hansen tog sig venligt af Kalven, passede og plejede den som et lille sygt Barn, og efterhaanden rettede Patienten sig. Der gik iøvrigt ikke saa forfærdelig lang Tid, inden Peter Hansen kunde sige til sig selv: Der gjorde du nu alligevel en god Handel — Kalven udvikler sig jo netop lige til det, du har Brug for. Ja, saa er der kun at tilføje, at Kalven blev Stammoder til hele den berømte Besætning, hvoraf Sønner og Døtre er solgt vidt omkring. Og Peter Hansens Tyrekalve er dyre — i hvert Fald de bedste af dem. To Gange er der solgt Tyrekalve til 50.000 Kr. Stykket og to andre Gange til 30.000 Kr. pr. Stk. Det var iøvrigt paa Peter Hansens 60 Aars Fødselsdag, de to sidste blev solgt, og det vil med andre Ord sige, at han fik en Fødselsdagsgave svarende til 1000 Kr. pr. Aar. Ikke underligt, at han da med et lunt Smil mindedes den Dag, hvor han knap havde Raad til at købe den syge Kalv.

For nogle Aar siden fik han — efter en Ildebrand — en ny Stald, og den blev naturligvis opført efter alle moderne Forskrifter. Der er saaledes Fliser paa Væggene og Lysstofrør i Loftet. En god Bolig og en god Besætning ... Ja, naar man ser den staa velplejet og veltilfreds i den smukke Stald, siger man uvilkaarligt til sig selv: Tænk, om der paa alle Danmarks Gaarde — eller blot paa de fleste af dem — stod en Besætning af denne Kvalitet. Det vilde være det samme som uvurderlige Rigdomme.

Poul Helms Eneret.

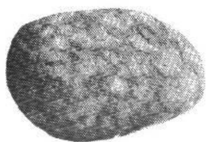
Saadan ser Nykøbing ud i Dag — set lidt fra oven og med Havnen i Forgrunden. Bagest i Byen ses Kirken og Rørvigvejen og helt ude ved Nordstrand Plantagerne.

Kattegats Angreb paa Forbjerget Klintebjerg er i vor Tid saa godt som ophørt paa Grund af Landets Hævning, men endnu vidner de vældige Skrænter om Havets tidligere voldsomme kystomformende Kræfter. Midt i Billedet det store Kalkstensbrud og ved Kysten bagved lidt tilvenstre Skorstenen paa Kalkværket.

Poul Helms Eneret.

Herunder: En Kinnediabas, en vulkansk Stenart fra Kinnekullen i Vestsverige, bragt her til Landet med Isen gennem Kattegat.

Da Odsherred fødtes under ISEN

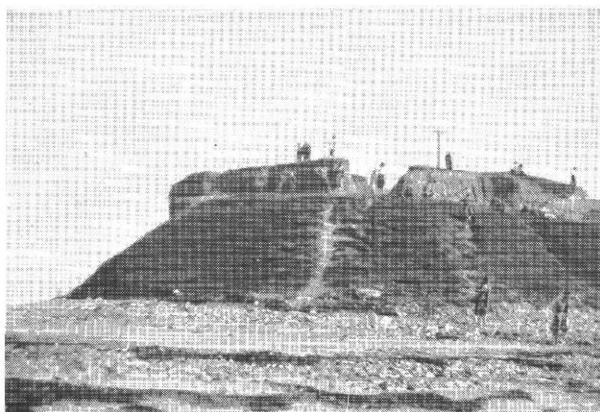
Af S. A. ANDERSEN

Lad Digterne besynge Rungsteds Lyksaligheder, Gurres Romantik og »Dejligheden« ved Bramsnæs Vig, lad dem søge til Tisvilde Hegn, Raageleje og Hornbæk for at hente Inspirationen til nye Værker, der priser Naturen og Skønheden i Landskabets Linier og Buer. Selv vil jeg vælge *Odsherred.* Her er det vide Udsyn over lave frugtbare Marker og Enge, over sandede Sletter langs Kysten, hvor Bølgerne selv i stille Vejr trækker deres lysende Skumstriber langt fra Land. Her er mægtige Bakkedrag, der rejser sig stejlt op over Havet, her er Næs og Odder, der skyder sig langt ud i Havet, ikke mindst selve Sjællands Odde, der strækker sig saa meget, at den bliver ganske tynd og til sidst fortsætter i en lang Bue under Havet helt nordpaa til Øst for Grenaa. Selv er den en Række Øer — eller een stor Ø og nogle smaa Holme, som Strandvolde og Flyvesand har svejset sammen til den lange Odde, der har givet Sjællands nordvestligste Herred sit Navn.

Det havfødte Odsherred.

Rundt regnet er vel Halvdelen af Odsherred født om ikke som en Afrodite af Havets Skum saa dog af Havets pulserende Bølgeslag. Det har skaaret Fremspring bort og bygget af det fritskyllede Materiale, som Bølgerne har kunnet tumle, lange Strandvolde af Sand, Grus og Sten langs Kysterne af Bugterne, den ene uden for den anden, hvorved der er blevet bygget en bred Flade, hvor der før var Hav. Kun ude langs den nuværende Strand kan man som Regel se disse Strandvolde. Længere inde i Landet er de forlængst dækket af et Slør af Sand og Vegetation, der kun meget løseligt lader Forløbet af Strandvoldene ane. Stedvis er Kyststrømmen blevet tvunget ud i Havet af en lav Grund eller en opragende Ø, og en Odde er vokset ud imod den og har tilsidst forbundet den med det øvrige Land. I flere Tilfælde er en saadan Ø blevet forbundet med Land til begge Sider, saa der er blevet en Sø ud af Vandet inde bag Strandvoldene, — mellem Øen og det faste Land. Den nu udtørrede Klintesø allernordligst var opstaaet saaledes bag det fremragende Klintebjerg. Dybesø ved Rørvig ligeledes bag en nu forsvundet Ø.

Tilsandingen af Bugter, Fjorde og Sunde i Odsherred er blevet fremskyndet ved, at Landet i Tidernes Løb har hævet sig, saaledes at store Omraader er blevet til tørt Land. Denne Proces, der stadigvæk skrider ganske langsomt fremad, har man kunstigt hjulpet til en Afslutning, ikke blot ved Klintesø og ved Nykøbing, men især ved Sidinge Fjord og ved Lammefjorden, hvor man har

Gnibens Nordside ud mod Kattegat angribes stadigvæk af Havet, mens Vestsiden for største Delen er skredet til og græsbevokset, saa Moræneleret kun ses i de øverste Par Meter af Klinten.

bygget en Dæmning tværs over Fjordmundingen. Derefter har man pumpet Vandet ud, saa den tidligere Bugt eller Fjord er blevet omdannet til frodige Enge og Marker.

Vi skal ikke beskæftige os mere med Landets nyere Historie, men blot nævne, at i Stenalderen for 5—6000 Aar siden laa Odsherred 2—4 m lavere end nu. »Odden« gik kun til Ebbeløkke, mens Bakkerne ved Overby dannede en særskilt Ø i Havet, som dog snart blev forbundet med Odsherred ved Strandvolde. Sejerø Bugt gik helt ind til Asmindrup Station, og ved Dragsholm gik en Fjord fra Nekselø Bugt faktisk helt ind til Lammefjorden, saaledes at Odsherred kun var forbundet ved en smal Tange, et »Drag« med det øvrige Sjælland. I denne Del af Stenalderen var Odsherred ligesom det øvrige Danmark dækket af Egeskove med mange andre løvfældende Træer end selve Egen. Før denne Egetid bredte Fyrreskovene sig over Landet, som den Gang laa adskillige Meter højere end nutildags, hvilket fremgaar af, at man ude paa Havbunden kan finde gamle Tørvemoser med Stubbe af Fyrretræer staaende paa Roden. Denne Periode ligger en 9—10.000 Aar tilbage i Tiden.

Det isfødte Odsherred.

I de almindelige Tørvemoser kan man følge Skovenes Historie ved at undersøge Planteindholdet i forskellige Dybder i Tørven. Øverst har man (hvor Tørven ikke er gravet) Lag fra Nutiden og den historiske Tid. Derunder Lag fra den forhistoriske Tid og jo dybere man kommer ned i Mosen, jo ældre Lag har man. Under de nederste Lag med Fyrrestammer og -stubbe følger der Ler, hvori der findes Rester af de samme smaa Vækster: Dværgbirk, Polarpil m. v., som træffes i Tundraen i det nordligste af Skandinavien, Nord for Trægrænsen. Under disse Lerlag træffes »stenet Ler«, d. v. s. sandet og gruset Ler med spredte Sten af alle Størrelser. Det er Morænen, som Isen efterlod sig, da den smeltede bort i Slutningen af Istiden. Stenene er Klippestykker, der er slæbt herned af Isen fra Norge og Sverige, ligesom Flintestenene og Kalkstenene er brudt løs af Danmarks egen Undergrund. Mange af disse Sten er blevet slidt undervejs, ved at de har skuret mod hinanden eller mod det faste Underlag, og dette »Skurepulver« er det Ler og Sand, hvori Gruset og de større Sten nu ligger, selve Morænen.

At Morænen er aflejret af Is, der er kommet fra Skandinavien, fremgaar af, at adskillige af Stenene paa vore Marker og langs Kysterne kun kendes som faste Klipper i Skandinavien, og de maa saaledes hidrøre herfra. Især langs Nordsiden af Odden træffes nogle Sten af en pragtfuld varm rødlig eller violet Farve med cm-brede lyse skæve Firkanter. Det er den saakaldte *Rhombeporfyr*, en vulkansk Stenart fra Oslo-Egnen. Nok saa almindelig er her en ensartet graa, finkornet Sten med regelmæssigt fordelte Pletter, der blot er noget lysere end Mellempartierne og ofte noget haardere, saa de staar svagt frem som Knuder. Af Udseende minder de i det smaa om Farvetegningen paa en »skimlet Hest«. Det er *Kinnediabasen*, en anden vulkansk Stenart fra de lave Bjerge i det vestlige Mellemsverige; bl. a. dækkes Kinnekullen af den, og efter denne har den faaet sit Navn. Den viser, at Jordlagene i Klinterne her for største Delen er kommet hertil med Is nordfra gennem Kattegat. I Resten af Odsherred er saadanne »Ledeblokke« mere sjældne, men kommer vi til det øvrige Sjælland, bortset fra Kattegatskysten, optræder der andre Ledeblokke, der er ført til Landet med Isen over Skaane eller endog gennem Østersøen. Enkelte saadanne kan findes i Odsherred, men ellers viser Bakkedragenes Forløb og meget andet, at *da Odsherred blev født under Isen, kom denne glidende mod Nordvest gennem Isefjorden.* Paa et vist Tidspunkt laa Isranden langs med disse vældige Bakkedrag, som netop blev presset op langs med Isranden. Sædvanligvis angives det, at Isranden har ligget langs med en Linie, der følger Odden (og dens undersøiske Fortsættelse nordpaa) og fortsætter langs Sydsiden af Lumsaas Bakker til Højby, og herfra sydpaa langs de markerede Bakker til Asmindrup Station mellem Jernbanen og Landevejen. Dette Stykke fra Højby til Asmindrup St. kaldes for *Højby Buen*. Fra Asmindrup Station kan den følges endnu et Stykke mod Sydøst, men støder saa sammen med Nordsiden af en ny Bue, der omrander Sidinge Fjord; denne kan følges omtrent over Kollekolle, og tæt østen om Hønsinge, over Ravnsbjerg Bakker og Galgebakken til Stenbjerg, Syd for Jyderup. Her støder denne *Hønsinge Bue* sammen med Nordsiden af den vældige Bakkevold, der omrander den nu udtørrede Lammefjord og sydligst eller sydvestligst kulminerer med Vejrhøj. Den kan følges fra Vejrhøj over Kaarup—Ordrup—Ris og Veddinge til Høve, hvor den er drejet om i østlig Retning. Den fortsætter videre ind over Stenbjerg, som netop er nævnt, men gaar derfra endnu et Stykke mod Sydøst indtil Ravnsholm Bakke ved Lynghuse, Nord for Grevinge. Her har der paa den Tid været en Sø, hvis Bredder til alle Sider har været selve Isen. Det fremgaar af, at der her findes lagdelt Ler og fint Sand, der er skyllet ud fra Isen og aflejret paa dette Sted. Det kan kun have været muligt, om der har staaet en Sø. Vandspejlet i denne har ligget en 70—80 m over den nuværende Havoverflade. Vi maa da forestille os, at Isen, der gled frem fra Isefjorden mod Nordvest, er gledet til begge Sider uden om det høje Parti ved Lynghuse for

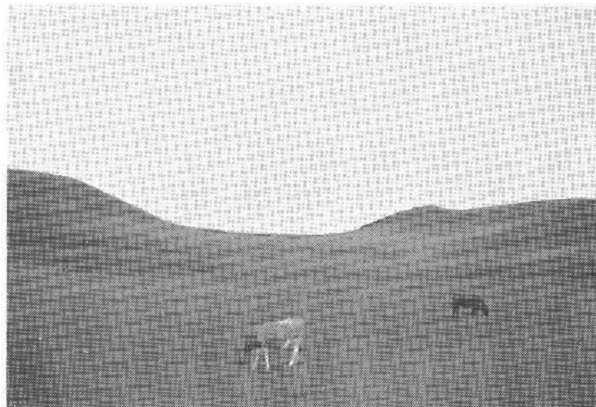
atter at smelte sammen igen paa Partiets Nordvestside. Afløbet for Søen er da sket gennem Isen langs Sammensmeltningslinien mod Nordvest ud til Nutidens Sejerø Bugt.

Da Skamlebæk-Dalen forbandt Lammefjord og Sejerø Bugt.

Det netop omtalte mægtige Bakkedrag, *Vejrhøj Buen,* er saaledes dannet af en Istunge, der skød sig frem gennem den nuværende *Lammefjord,* der maa anses for at være udgravet af denne Istunge, mens det løsrevne Materiale er slæbt ud til Isranden og stablet op til dette kolossale Bakkedrag, hvortil der ikke findes Mage paa Sjælland og Fyn, og vel heller ikke i hele Jylland. De Jordlag, der er »skredet« under Isens knugende Vægt, er antagelig for en stor Del Lerlag, der er blevet aflejret her i Kattegat, netop inden Isen gled frem og skød Bakkedraget op. Ved Høve forekommer saadant Ler med Saltvandsmuslinger og de viser, at Havet, hvori Leret er blevet aflejret, har været et Ishav. Ejendommeligt ved denne Bakkebue er imidlertid, at hele den sydlige Del af den tilsyneladende mangler. Den naar nemlig kun til Vejrhøj, og her slutter den med en meget fremtrædende Skraaning ned imod Dragsholm. En Fortsættelse vil man jo dog gerne finde, og den maa da søges vestligere — i Nekselø. Syd for Vejrhøj er Isen gledet længere vestpaa, og derfor træffer vi Fortsættelsen ude i Sejerø Bugt. Fra Nekselø kan den da følges mod Sydøst over Eskebjerg og Davrup til de vældige Bjergsted Bakker, der tydeligt nok er blevet dannet ved Isranden.

Forestiller vi os nu Tilstandene den Gang, hvor Lammefjord har været fyldt af Is, som i Midten har raget op til en Højde af ca. 200 m o. H., og tænker vi os ellers Vandet i Sejerø Bugt i samme Højde som nutildags, skulde man mene, at Smeltevandet fra Isen i Lammefjord vilde have gravet nogle dybe Kløfter fra Lammefjord ud til Sejerø Bugt, men saadanne vil man forgæves lede efter. Og dog findes der een. Den strækker sig tværs gennem Bakkerne omtrent midtvejs mellem Ris og Veddinge, men »Paspunktet« her ligger 50 m o. H. Dalen fortsætter ud til Sejerø Bugt, hvor Radiostationen Skamlebæk ligger ved Kysten, opkaldt efter den lille Skamlebæk, der følger Dalen. Men Dalbunden fører ikke ned til den nuværende Kyst, men holder sig oppe i 35—40 m's Højde, hvilket vilde svare til, at Vandstanden i Sejerø Bugt den Gang skulde have staaet 35—40 m højere end nu. Det er der dog ingen Tegn paa, at den gjorde, og vi maa da for at finde Fornuft i dette ejendommelige Forhold gaa ud fra, at der paa dette Tidspunkt har ligget Is ogsaa i Sejerø Bugt, men denne Is har været stilleliggende, d. v. s. det har været »Dødis«.

Tilsvarende ligger der ved Ris og nordligere ved Veddinge nogle brede Bakker, der bestaar af stenfrit lagdelt Ler. Det er aflejret i et Par Søer, der har staaet her, efter at Bakkebuen var dannet og Isen i Lammefjord ogsaa var blevet saa godt som stilleliggende. Vandspejlet i disse Søer har ved Veddinge, hvor Leret udnyttes af Asnæs Teglværk, ligget mindst 50 m o. H., sikkert svarende til, at Afløbet fra Søen har gaaet gennem den just omtalte Dal ved Skamlebæk.

Dette »Skaar« i Vejrhøj Bakkebuen Vest for Veddinge mellem Disbjerg (tv.) og Præstebjerg (th.) er dannet af Smeltevand, der er løbet fra Isen i Lammefjord-Bassinet over Bakkebuen til Skamlebæk Dalen.

Sejerø Bugt opstaar.

Mellem selve Vejrhøj Buen og Sejerø Bugt strækker der sig en smal Bræmme af Grus og Sand, der danner en Flade 10—15 m over det nuværende Vandspejl i Bugten. Den er saa regelmæssigt udformet, at der ikke kan være Tvivl om, at den er dannet paa et Tidspunkt, da Vandet i Sejerø Bugt har staaet flere Meter højere end nutildags. »Dødisen« i Sejerø Bugt maa da være smeltet saa godt som helt bort, da den blev dannet. Denne Bræmme strækker sig fra Ordrup Næs langs Ordrup Strand og Veddinge Strand, men mangler saa paa en Strækning Nordvest for Høve. Saa kommer den igen neden for Høve Stræde og tiltager østpaa i Bredde, idet den ikke blot kan følges et Stykke ind langs Vejrhøj Bakkebuens Nordside, men ogsaa nordpaa langs Ydersiden af Hønsinge Buen. Her er den udviklet som en Flade, der er opbygget af Grus og Sand, som Smeltevandet skyllede med sig ud fra Isranden her. Den svarer da til de vestjyske »Hedesletter«, der er dannet af Smeltevandsfloder, der strømmede frem fra Isranden, da den laa i Midtjylland, og vestpaa til Datidens Vesterhav. Heraf kan man drage den Slutning, at Opskydningen af Vejrhøj Buens Bakkedrag er sket paa et meget tidligt Tidspunkt, endnu mens der laa Dødis i Sejerø Bugt, men denne Dødis er smeltet bort, endnu mens Isens Rand laa langs Hønsinge Buen.

Ogsaa inden for Hønsinge Buen har der dannet sig i hvert Fald een Sø, hvori der er blevet aflejret stenfrit Ler. Nord for Vig Station gennemskærer den nye Landevej en næsten ½ km bred Bakke med en jævn Overflade, der naar kendeligt højere op end det omgivende Terræn, og derved ligner den andre »Fladbakker« af stenfrit Issø-Ler, der er aflejret i Søer, der har været omgivet af Is til alle Sider. Den naar her op til 41 m o. H., mens Randmorænebakkerne i Hønsinge Buen kun ned imod Vejrhøj Buen hæver sig til større Højde.

Vender vi os derpaa til den tredie Bue — Højby Buen — har vi ogsaa her udstrakte Grusflader Syd for Højby, men de gaar ikke som ved Hønsinge Buen jævnt over i selve Randmorænerne, idet

De markerede Grusrygge Sydøst for Højby ligner Aase og indeholder da ogsaa lodrette Revler af Moræneler som i Graven her, Vest for Tinghule.

de her er adskilt ved de Mosedrag, som Jernbanen følger fra Asmindrup Station til Højby. Randmorænebakkerne er ogsaa meget stærkere udviklet og træder især tydeligt frem som markerede Bakkerygge Nord for Asmindrup Station, og kan herfra følges nordpaa mellem Jernbanen og Landevejen, liggende lavere end det højereliggende Moræneland øst herfor. Men medens Morænegruset fortsætter nordpaa op mod Helenehøj, drejer Bakkeryggene mod Nordvest op til Højby, men her antager de saavel i deres ydre som i deres indre Opbygning, saa vidt det kan ses, mere Karakter af det, man kalder *Aase,* d. v. s. lange slingrende Bakkerygge af Grus og Sand, der er aflejret af Smeltevandet inde i Tunneler under Isen. Her findes de som et helt Netværk af Aase, der ved Højby løber sammen til en enkelt Ryg, der slutter med Ellinge Bjerg, tæt Nord for Byen. Ryggenes Karakter er her ganske forskellig fra de typiske Randmoræner. Odsherreds Israndslinie taber sig altsaa her, og dens Fortsættelse maa nærmere søges mod Nordøst, norden om Nykøbing, selv om ethvert Spor af den tilsyneladende mangler. Maaske er de ødelagt af Havet.

Lumsaas Bakker og Klintebjerg.

Nogen Grænse landskabeligt kan man ikke paavise mellem det bakkede Land mellem Asmindrup-Nykøbing og Strækningen op imod Lumsaas Bakker, saa Tanken om, at der har ligget Is over Terrænet helt op imod Sjællands Odde, da Isranden laa langs Hønsinge Buen, kan ikke afvises uden videre. Derimod kan man sige, at det svagt buede Bakkedrag, der strækker sig som Lumsaas Bakker fra Sonnerup over Lumsaas til Ebbeløkke ved Kattegat ingenlunde præsenterer sig som et Stykke af en Randmoræne. Den stejle, 20—40 m høje Yderskrænt (mod Syd og Sydvest) ligner mest af alt en gammel Kystskrænt — saa markeret staar den saavel over for det lavtliggende bakkede Land neden for den som for Fladen oven for den. Den kan imidlertid ikke stamme fra Tiden efter Istiden og maa derfor stamme fra selve Istiden, men nogen fyldestgørende Forklaring paa Skræntens Oprindelse er det ingenlunde. Det maa være forbeholdt fremtidige Undersøgelser at afsløre, hvorledes Skrænten er opstaaet.

Østenden af det Bakkedrag, der udgør Ebbeløkke-Lumsaas Bakker, løber ud i en smal Spids sønden om Sonnerup. Nord for denne ligger den nu udtørrede Klintesø, oprindelig et Sund mellem Lumsaas Bakker og en Ø, hvis Rest nu er det opragende Forbjerg Klintebjerg. Kattegats Bølger har i Tidernes Løb ædt væk af Forbjerget, og Materialet af Sten og Grus samt Sand er af Strømmen blevet ført til begge Sider og lagt som Strandvolde, den ene uden for den anden — især vestpaa, hvorved det Areal, hvorpaa Sonnerup Skov ligger, har svejset Klintebjerg sammen med Lumsaas Bakker. Mod Øst er der opbygget et Par Strandvolde, der har lagt sig til den lave Næse Nord for Nyrup, og herved er Klintesø blevet til en Strandsø — før var det en Bugt —, som nu er blevet tørlagt.

Opbygningen af Klintebjerg, der er 35 m høj, kan ses i det store Kalkstensbrud ud mod Kattegat. I den høje Væg her ses lagdelt Grus, der ofte har Sten, der er op til og over ½ m i Diameter. Mange af disse store Sten bestaar af Danskekalk eller Flint, og det er for Kalkens Skyld, Gravningen holdes i Gang, idet den bruges til Kalkbrænding. Det interessante ved dette Grus med de vældige store Sten i er imidlertid, at de er aflejret af Smeltevand, antagelig lige under eller uden for Isranden, som da maa have ligget her ved Klintebjerg. Da de Blokke, der er flade, oftest hælder sydpaa, hvilket maa være *imod* Strømmen, er Smeltevandet følgelig kommet sydfra og er løbet ud til Kattegat i en Højde, der til sidst har været henved 35 m over det nuværende Vandspejl, hvilket viser, at Forholdene den Gang har været ganske anderledes end nutildags, hvor det selvsagt ikke kunde lade sig gøre, selv om Isen laa syd for Bakken. Denne Iagttagelse over Smeltevandets Strømningsretning kan jo tyde paa, at den Is, der dannede Odsherredbuerne, som er omtalt ovenfor, tidligere er gledet frem gennem Sejerø Bugt. Den har da haft sin Rand liggende omtrent langs Sjællands Odde, og her ved Klintebjerg er en vældig Smeltevandsstrøm da kommet frem under Isranden og har aflejret store Mængder af storstenet Grus paa Stedet. Men mærkeligt nok synes de øverste 2—4 m af Gruset at være aflejret af Smeltevand, der er strømmet sydpaa, men det er da antagelig kun noget af det allerede aflejrede Grus, der er blevet skyllet med og »omlejret«.

Der er Problemer nok, der melder sig, naar man vil prøve at udlede Landskabets Oprindelse ud fra, hvad man kan iagttage om dets Opbygning af Sand, Grus og Ler. For Odsherredbuernes Vedkommende er Sagen nogenlunde klarlagt, men saa snart vi berører Problemet om Oddens Dannelse, melder Vanskelighederne sig. Er dens Bakker dannet af Is fra Kattegatsiden eller fra Sejerøsiden — eller fra ingen af Siderne, saa det slet ikke er nogen Randmoræne? Til Trods for, at Odden og dens Fortsættelse mod Nord paa Kattegats Bund danner en saare regelmæssig Bue, maa vi dog afstaa fra at anse denne for at være en Randmoræne og afvente yderligere Undersøgelser og Iagttagelser, der kan bidrage til Sagens Løsning.

Blade af **Nykøbing Brandvæsens** *Historie*

Af Sophus Jensen

Brandkorpset i Nykøbing passerer i Aar en Milepæl i dets Historie. Vi vil derfor blade lidt i Arkivets gamle Bydokumenter, og det er slet ikke saa lidt, de gamle Byfogder med deres Gaasefjer har nedskrevet om Korpsets Liv igennem Aarhundreder. De har hermed givet Eftertiden et fyldigt Billede af Datidens Byliv.

Her skal gengives lidt af de gamle Skrivelser, som for et Nutidsmenneske lyder lidt naivt, men som alligevel i sin gamle danske Stil giver et forunderligt klart Begreb om de gode gamle Nykøbingenseres Dagligliv og smaaborgerlige Gnidninger, som altid har hørt til et lille Bysamfund.

DA SPRØJTEN BLEV PROBERET TIL VALDHORNS OG TROMPETERS LYD

I et mere end 200 Aar gammelt Brev til Stiftamtmanden Anno 1744 findes følgende Referat:

»Den 11. December 1743, som var vores naadige Kronprinses Indtogsdag med hans højelskelige Gemal, var just den Dag Brandfolket omskiftede, at de gamle afgik og ny Brandfolk antog Sprøjten, hvorfor Sprøjten blev proberet baade Formiddag og Eftermiddag under Valdhorns og Trompeters Lyd, Kronprinsen til Ære. — Og derefter talede Byfogeden til Borgerskabet og sagde: »Her er ødet mangen Skilling paa Krudt at skyde for Birch, Roeskild, Svane og Præstens Datter, da de havde Bryllup og førte deres Kærester herind i Byen. Hvorfor det er eder meget mere anstændig, at gøre nogen temmelig Lystighed vor allernaadigst Kronprins, hans højelskelige Gemal, og det kongelige Hus til Ære, i denne Dag fornemmelig.« Hvorpaa blev skudt af Svanes Hus med Flinter i Byfogedens Nærværelse 93 Skud og mange Skud fra adskillige Borgeres Huse.«

Ovennævnte Festreferat hører til Brandkorpsets mere lyse Minder; men det har ogsaa sine dystre at se tilbage paa. En Ting, som udsatte de nu forlængst hensovne Byfogeder for mange Ubehageligheder, var hver Gang Byen skulde anskaffe sig en ny Sprøjte. Ja, selv Byfogeden Morten Grundtvig havde i sit sidste Leveaar Kvaler nok med en Sprøjte, som Byen skulde have. Han gik i god Tro hen og modtog uden Borgerskabets Vilje en brøstfældig Sprøjte, som kom til at koste hans Bo 28 Rdl. Men i et Brev fra Grundtvig, dateret 28. Januar 1736, til Stiftbefalingsmanden udtaler han sin Glæde over, at Byen snart vilde være forsynet med to Sprøjter i paakommende Ildsvaade, den Gud i Naade afvende. Datidens Nykøbing med sine straatækte Huse var i Ildebrandstilfælde rigtig Næring for Flammerne, og Byens Sprøjter var her for det meste ganske magtesløse overfor

Den gamle Sprøjte og Vandvogn efter Ildebranden 1906, da Vohlerts Dansesal brændte.

Elementerne. Baade i 1753 og 1756 brændte flere Ejendomme. Men den største Ildebrand var Natten til den 1. Februar 1758, hvor 10 af 12 store Gaarde ved Adelgade blev lagt i Aske. Her skal gengives to af de gamle Aktstykker.

BORGERNES KLAGE OVER DERES BRANDKAPTAJN

I 1760erne var en af de førende Personligheder i Nykøbing en Købmand ved Navn *Roeskild*. Han var ogsaa Chef for Brandkorpset. Med Brandfolkene stod han sig ikke godt, hvad han heller ikke gjorde med sine øvrige Bysbørn. Et Klagebrev fra Borgerne til Stiftsbefalingsmanden Anno 1762 over en afholdt Sprøjtemønstring, hvor Roeskild var Brandkaptajn, lyder saaledes:

»Først maatte vi 4 og 4 hver tage en Brandstige, over 17 Alen lang med Jern beslagen og Hjul paa den øverste Ende, disse Stiger maatte vi tage i Strædet til Kirken paa Byfogdens Væg, og bære dem saa langt neder i Byen til Raadstuen, og efter at vi lidet have lagt dem neder, maatte vi straks derefter tage dem op igen, og bliver saaledes staaende længe over vore Kræfter at

slæbe paa dem, indtil Sprøjteren og øvrige Brandredskab var færdige at kunne medføres, beklagede vi os ej at kunde bære dem saa længe og bad, at vi enten maatte gaa til det Sted, hvor de skulde hen, eller at maatte lægge dem neder saa længe. Men herpaa fik vi af Tønnes Roeskild det Svar — Hold Mund, I skal staa med dem og bære dem saa længe, til øvrigt Brandredskab bliver færdigt at medfølge.

Af Frygt for hans Stævnemaal og Strafbøder blev vi saaledes staaende at bære, at det sortnede for vore øjne. Endelig maatte vi arme som Fanger bære dem fort langs op ad Gaden og op ad Kirkegaarden over alle dens Grave og straks sætte dem op paa Kirken — straks blev vi kommanderede til at tage dem neder igen, da den faldt ned for os, formedelst vi var over vore Kræfter udmattede. Men desuagtet i hvor afmægtige vi var, maatte vi straks slæbe dem op paa Kirkemuren igen, og saa tage dem ned, og som vi dette havde gjort, bad vi Inspektøren om vi ikke maatte gaa nærmere Vej med dem tilbage igen, som kunde være os en stor Lettelse ved samme tunge Byrde, hvorpaa han blot svarede, at I skal gaa samme Vej tilbage igen, og af Frygt tog vi samme Brandstiger paa vore Skulder, og slæbte den samme forunderlige lange Vej tilbage, saa at vi var færdige at styrte under den langvarige og tunge Byrde, og endnu have vi ikke kunnet forvinde saadan baade ukristelig og haarde Medfart.

Gud, hjælp os arme Mennesker, og fri os fra saadan en Brandinspektør, som har søgt om at blive det alenestc for at ødelægge sine Medborgere, og skulde han længe blive Brandinspektør, maatte vi lige saa gerne først som sidst flytte fra Byen. Og naar vi fattige Borgere skal møde til Mønstring, truer han os til, at vi skal pynte os med det bedste vi af fattige Klude haver, derpaa lader han Stigerne nogle Dage forud tjære, saa at den Fattigdom, vi har paa, blive af Tjære fordærvet og ødelagt, ja, det er endnu ikke nok til Ødelæggelsen for os, men han befalede at krybe op ad Kirkemuren og sprøjte saa lige mod Vinden, at de af os, som havde med Straaler og Slanger at bestille, bliver saa oversølede at ej en tør Traad var paa vore Legemer.«

BYENS KÆMNER, DER HVERKEN KUNDE LÆSE ELLER SKRIVE

Omkring 1746 syntes det, at der har været bedrevet adskillige tvivlsomme Kunststykker med Kæmnerregnskaberne her i vor lille Stad, og som i hvert Fald i flere Aar har givet Stiftamtmanden Anledning til mangen en drøj Kritik. Omkring nævnte Aar findes saaledes omtalt trende for Lejligheden udnævnte Revisionsmænd, som man straks ser har givet sig i Lag med en meget kritisk Revision efter Datidens Forhold.

Angaaende en foretaget Sprøjtereparation har de tre Revisionsmænd i de gamle Annaler nedskrevet følgende:

»For Sprøjten at fly (d. v. s. at sætte i Stand) paa det store Jern, som var gaaet i Stykker, da der var Ildløs hos Jakob Snedker, at Smeddene her i Byen ej har kunnet fly det for Stenkuls Skyld og derfor have maatte rejse til Højby til Smedie, er intet om, thi Byens bedste Smed har Kæmneren ej været hos og vilde have Arbejdet udført, og Smeden har os forklaret, at han ej nogensinde har manglet Stenkul, saa det ses heraf tydeligt, at Kæmneren har ført Sprøjterne til Højby alene for at nyde Vognleje dertil, som og er anført og er Arbejdslønnen samt Kul opført for 4 Mark 8 Skl., hvilket er ubilligt, endskønt den er Kvittering for. Ej heller kan være tilgaaet Jern til Sprøjtejernet at sammensvejse for 1 M. 12 Skl., som Kæmneren har indført, da der næppe er tilgaaet 3 Pd. Jern, som er ikkun 12 Skl., og han har tilstaaet, at der blev tilovers et Stykke Jern — altsaa fragaar for Jernet 1 Mark. Vognleje til Højby fragaar ganske, siden Kæmneren har kunnet faa det gjordt her i Byen, at godtgøre samme 2 Mark 4 Skl.«

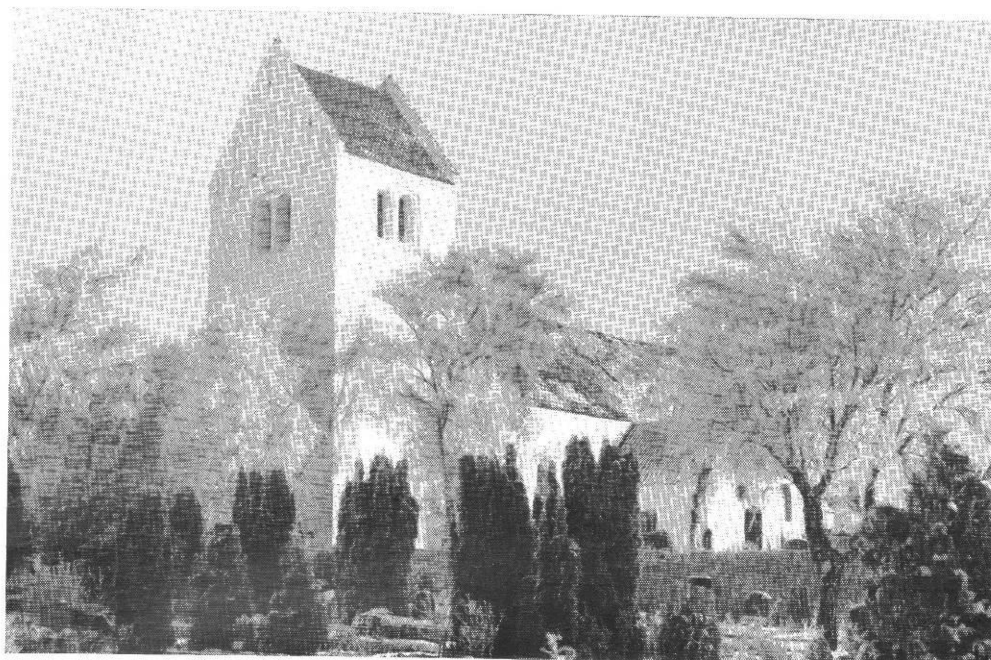
I samme Skrivelse er Kæmneren ogsaa taget i falsk Regnskab med Reparation af Gadebrønden, som laa over for Strandstrædet, Byens Bomme, Snekastning osv. Skrivelsen slutter med følgende Salut til den arme Synder: — Dette Hans Schaarups Kæmnerregnskab er ej heller af Byskriveren vorden renskreven, hvorfor det og er saa confus, som det er, og er en Frugt af, at Kæmneren selv hverken kan læse eller skrive. —

Som Slutning paa disse gamle Dokumentafskrivninger skal jeg blot nævne, at i den kommunale Regnskabsbog for 1758 om Byens Inventar meddeler Byfogden, at af Ildsluknings-Apparater ejer Byen »en ny Sprøjte, en ny Undervogn med 4 Hjul, et Vandkar, et Par Vandtønder, fem Spande, to Brandhager, en Brandtyv, et Par Stiger og Ophalingstove — tvende Brandkroge at trække Vand op med — endnu en ældre Brandsprøjte og trende gamle Haandsprøjter«. Det er, hvad den gamle Protokol kan nævne os. De ældste endnu i Arkivet opbevarede Raadstuerets Protokoller gaar tilbage til Anno 1755 for Nykøbings Vedkommende.

NYKØBING BRANDVÆSEN OMKRING 1900

For Nykøbingensere, som har haft deres Barneaar her i Byen før og i de første Aar efter Aarhundredskiftet, staar vel nok Brandvæsenets Sprøjtemønstring som Drengeaarenes største Festligheder. Det var en Dag, Byens raske Drenge saa hen til med Forventning. Og naar Sprøjtemønstringsdagen, som forud var bekendtgjort i de lokale Blade, oprandt, var der for Ungdommen to Alternativer at vælge imellem, enten at komme op at køre med en af de mange Vogne med deres mer eller mindre utætte Vandtønder, som blev fyldte nede ved Gadeposten, og derfra hen til Sprøjtekarrene, eller ogsaa det mest spændende, at løbe tværs under Vandstraalerne fra Straalemesteren, som med Slangen stod oppe paa en høj Stige, og det hændte ret ofte, at der kom et Styrtebad ned over en af de smaa Gutter med det Resultat, at han til de øvriges Latter satte sig paa Halen og fik en vaad Trøje. I Øjeblikket var det en vældig Svir, men det modsatte var Tilfældet, naar Helten luskede hjem med sit vaade Tøj. Om Hjemkomstceremonien er det nok bedst ikke at skrive noget. Adskillige Nykøbing Borgere har nok den Dag i Dag denne i frisk Erindring.

En Festdag var det ogsaa, naar en Tordenbyge trak op. Da gjaldt den gamle Forordning, at nogle af Brandmandskabet skulde møde til den berømte Tordenvagt ved det tredie Tordenskrald. Da var det for Drengene en rigtig Oplevelse at staa henne i Sprøjtehuset og fingerere ved Borgervæbningens gamle Sabler og Muskedonnere, som her var opbevarede sammen med en stor Lygte, som i sin Tid skulde hænge nede paa Snedkermester Gottschalcks Hjørne og lyse op ved Byens to Gadeposte i Ildebrandstilfælde. Men ikke alene Ungdommen, ogsaa Borgerne saa i Sprøjtemønstringen en lille Afveksling fra det stille, dagligdags Byliv.

Asnæs Kirke i Vinterdragt.

AF ODSHERREDS PRÆSTEHISTORIE

Vallekilde—Hørve, Faarevejle og Asnæs

Af TAGE CHRISTIANSEN

Et stort anlagt Værk, Danmarks Præste- og Sognehistorie 1849—1949 af Sognepræst Paul Nedergaard, begyndte for et Aarstid siden at udkomme i Hefter, der i Løbet af 10 Aar vil omfatte hele Danmark. I nær Fremtid kommer Turen til Odsherred. Det meget omfattende indsamlede Materiale har velvilligst været stillet til Raadighed for Det skønne Odsherred.

Vallekilde Højskole har i Generationer sat dybe Spor i det aandelige Liv i Odsherreds Befolkning. Det var i Forvejen vaagne Folk i Odsherred, derfor fik de aandelige Rørelser Betydning i vid Udstrækning. Foruden Vallekilde bidrog en Række Præster: *Richard Petersen* i Grevinge, *Jungersen* i Vig, *Spleis* i Egebjerg, *N. A. Jensen* i Lumsaas m. fl. til at Grundtvigianismen og navnlig dens folkelige Side gennemtrængte store Dele af Befolkningen. Ogsaa Indre Mission fik en Borg i Odsherred, i Faarevejle Højskole, og vandt Indflydelse gennem Præster som *Dyekjær* i Faarevejle, *Borchsenius* i Vallekilde og Indremissionærerne *Peder Larsen*, Abildøre, og *Søren Mogensen*, Vig. Ogsaa om Kirkeligt Centrum har samlet sig betydelige Præster.

Præsteembederne i Odsherred er gennemgaaende store, de er Slutembeder. Siden Reformationen er ingen Sognepræst flyttet fra Højby, fra Vig kun een og fra Embeder som Asnæs, Grevinge og Vallekilde-Hørve kun to.

Vallekilde-Hørve.

Vallekilde-Hørve blev i sidste Slægtled i særlig Grad Midtpunkt for et rigt aandeligt Liv baade i Tilknytning til Indre Mission og til Højskolen og Valgmenigheden. Navnlig satte Pastor *V. J. Hoff* i sin 13-aarige Kapellantid dybe Spor i det grundtvigske Liv. I Sognemenigheden var det kirkelige Liv præget af Indre Mission.

Vallekilde-Hørves Sognepræster i det sidste 100 Aar har først — fra 1824—73 — været Honoratius *Bonnevie,* 1873—92 Ferd. Emil *Binzer*, der som ung vikarierede for

Grundtvig og var Huslærer for hans Døtre, 1892—1910 Carl Alfred *Jensen*, der 1904 blev Provst, og som tilhørte Indre Mission. Han var en venlig, men bestemt Mand, bag hvis lidt barske Ydre bankede et varmt Hjerte, forstaaende og frisindet. Efter ham fulgte 1911—23 G. T. *Borchsenius* af Indre Missions gamle Skole og 1923—31 Anton Marius *Pedersen*, der var en meget aktiv Mand, en kraftig Forkynder, der benyttedes meget som Taler af Indre Mission — Hørve Kirke maatte i hans Tid bygges større — og hvis Initiativ gjorde sig gældende paa mange Omraader. Han stiftede Sudanmissionen og blev dens Formand og blandt hans mange velskrevne Bøger er ogsaa betydelige Værker om Sudan og Sudanmissionen. 1931—40 var Jens *Maarbjerg* Sognepræst og derefter Arnold *Frøkjær-Jensen*.

Vallekilde Højskole oprettedes 1865 af Pastor Hoffs nære Ven, Ernst *Trier*. Da Hoff blev Præst i Ubberup, holdt Trier selv Gudstjenester, men der var et stærkt Ønske om egen Kirke, for at Hoff der kunde komme og prædike. Derimod ønskede man ikke egen Præst, Baandene til Hoff var saa stærke. 1882 indviedes Korskirken, hvor Hoff prædikede engang om Maaneden. Da Hoff i 1894 flyttede til Værslev, dannedes en særlig Menighed i Vallekilde efter venskabelig Overenskomst med Hoffs Medhjælper, Pastor Carl Koch. Th. *Helweg*, der havde været Præst i Chicago, var Præst for Menigheden 1895—1906, og den voksede fra 134 til 200 Medlemmer. Kort før Aarhundredskiftet byggedes Præstegaard. Helweg, der i den første Tid delte sit Arbejde mellem Kirken og Højskolen, udgav 1906 »Ved Paasketid i Vallekilde«. 1906—23 var H. E. *Fonnesbech-Wulff* Præst. Det ændrede ikke Forholdet til Menigheden, at han arvede et Gods. 1918—19 blev Kirken ombygget. 1923 blev Fonnesbech-Wulff Biskop, men bevarede Forbindelsen med Vallekilde, hvor han ligger begravet. Niels *Petersen*, 1923—40, kom med en tung vestjysk Karakter ind i det lettere sjællandske Lynne, og det medførte en Brydning for ham. Han kom til at repræsentere en ny af Carl Barth paavirket Fløj indenfor Grundtvigianismen. Han afløstes 1941 af Erik *Gelting-Hansen*.

Faarevejle.

Faarevejle, Odsherreds anden Højskoleby, fik sin Højskole i 1907, en imponerende Bygning, hvor J. *Andreasen* var første Forstander, 1910—12 E. V. *Gøtsche*, 1912—34 C. M. *Julin* og derefter Josef *Blomgren*, indtil den indremissionske Højskole i 1942 blev Haandværkerskole.

I dette Sogn med den storslaaede Natur har der til Tider været brogede og vanskelige aandelige Forhold. Af tidlige Præster kendes navnlig Peder Jensen *Kragelund* fra 1628—50 og hans Efterfølger M. C. *Humble*, der blev Biskop i Ribe og senere i Stavanger. 1843—81 var Præsten Provst Chr. Benedikt *Garde*, der havde været Præst og Provst paa Færøerne, en dannet og interesseret Mand, der elskede at debattere. I 1854 udgav han en Bog om de mormonske Vildfarelser, idet Mormonerne i 1850'erne drev en ivrig Agitation gennem 30 omdøbte Kolportører. Det bidrog til at mange sluttede op om en Række gudelige Forsamlinger. 1904—17 var Peder Christensen *Dyekjær* Præst. Han var 1882 blevet exam. jur. og var Birkefuldmægtig og Sagførerfuldmægtig, før han i 1891 blev cand. theol. Fra 1897 til 1904 var han Redaktør af »Kristeligt Dagblad«. Pastor Dyekjær var en initiativrig og utrætteligt med Mund og Pen arbejdende Mand, der var kendt Landet over. De sidste Præster har været 1918—37 Frederik Carl *Schelborg*, 1937—44 E. H. *Rosen* og fra 1944 Tage *Morsing*.

Asnæs.

Asnæs er et af de Sogne, hvor Kirkelivet endnu er præget af Vallekilde. Det er oplyst, at til omkring 1880 var der et ret udbredt Drikkeri. I 1830'erne begyndte i Asnæs de saakaldte *gudelige Forsamlinger*. Baggrunden var de tomme Kirker ved Aarhundredets Begyndelse paa Grund af de rationalistiske Præsters kolde og materialistiske Moralfilosofi. Den aandelige Trang hos Lægfolket gav sig Udslag i gudelige Forsamlinger og Vækkelser over det meste af Landet.

Vækkelsen gjorde sig ikke særligt gældende i Odsherred, men den havde dog nogen Magt i Faarevejle, Asnæs og Grevinge. Det var en ung Mand ved Navn Claus Chr. *Harmsen*, der gav Stødet hertil. Han var fra Sydslesvig og studerede i København, hvor han begyndte at holde Forsamlinger. Blandt Deltagerne var midt i Trediverne to unge Mænd fra Asnæs, der var i Haandværkerlære i København. Den ene af de to, Jens *Jensen*, nedsatte sig som Skrædder i Asnæs og derefter i Faarevejle og begyndte straks at holde Forsamlinger i sit lille Hjem med Læsning og Sang, navnlig af Kingos Salmer. Den anden, Gørtler Lars *Jensen*, bosatte sig i København, men støttede derfra Bevægelsen, der ikke i Odsherred som de fleste andre Steder mødte stærk Modstand fra Præsternes Side.

I Foraaret 1858 holdt Indre Mission sit Foraarsmøde hos Gdr. Niels Rasmussen, Asnæs, med ca. 300 Deltagere. Der var dengang en Begejstring for de gudelige Forsamlinger, som ikke noget andet Sted paa Sjælland.

Asnæs Sogn fik i 1874 en Friskole i Høve og i 1883 et Øvelses- og Forsamlingshus.

Sognepræsterne var fra 1810—41 Johan Henrik *Voss*, der havde været Lærer paa Sorø Akademi og var godt inde i Videnskab og havde et meget værdifuldt Bibliotek, var meget hjælpsom, men noget sær, og som i sine Prædikener beskæftigede sig bl. a. med Kartoffelavl, 1841—90 — i 49 Aar — Provst Søren N. P. *Hasle*, gift med en Datter af H. C. Ørsted, en vellidt Mand, der bl. a. var Sogneraadsformand, 1890—1911 Hans *Dahlerup*, 1911—33 Vald. V. *Bagger* og fra 1933 Hans Ejner *Bavnhøj*.

Porten til den gamle Præstegaard i Højby, nærmeste Nabo til Morten Hansen, hvis Gaard laa til venstre for Vejen bag Porten; nu er der Kirkegaard.

Efter Maleri af Asta Christiansen.

EN SLÆGTS ROMAN *gennem 5 Generationer...*

Træk fra Livet i Højby i gamle Dage

Af CARL BIRKEDAL IBSEN

Af trykte Kilder er benyttet: Lars Andersen: Folkeliv i Odsherred, Kbhvn. 1919.

Hvis De nogensinde har været i den lille By Reersø og set, hvordan alle Landsbyens gamle Gaarde ligger klos op ad hinanden, fordi Byen aldrig er blevet Genstand for den Udflytning, som ellers blev gennemført saa grundigt i Tiden omkring 1800, saa vil De have et Indtryk af, hvordan ogsaa Højby har set ud i gamle Dage. Alle Byens Gaarde og Huse laa da inde i Byen, nogle af dem saa tæt sammen, at de næsten gik ud i et. Man har rigtig kunnet hygge sig.

I 1756 var der ialt 18 Gaarde i Højby, deri medregnet Præstegaard og Degnegaard, samt 36 Huse, hvoriblandt den kgl. danske Skole og et Fattighus til 8 Almisse-Lemmer, opbygget og indrettet af Hans Christensen Riber, som var Sognepræst i Højby fra 1680 til 1700.

I en af disse Gaarde boede *Mads Jensen*, Gaardmand og Kirkeværge. Han var født omkring 1700 og jævnaldrende med sin Kone Maria Jonæ Daatter, eller som hun ogsaa kaldtes *Marie Madses.*

Hun er den ældste af de Personer, vi her skal høre nærmere om. Mads og Marie var blevet gift i 1725, og de havde faaet 5 Børn, hvoraf vi dog kun vil beskæftige os med de 2, nemlig 2 Døtre, Anna og Inger Mads Datter.

Anna Mads Datter blev i 1748, 22 Aar gammel, gift med Enkemanden Peder Jensen, Gaardmand i Nyrup og Præstens Medhjælper i Understøttelsessager, hvem hun skænkede 5 Børn, inden hun døde i Barselseng i April 1754.

Tre af Børnene døde dog som ganske smaa. De to, der levede, var Piger, en født i Marts 1751 og en født i April 1754. De var altsaa nu moderløse, men Peder Jensen trolovede sig en Maaned efter og giftede sig paany i Oktober 1754. Saa havde de to Smaapiger da en Stedmoder, men det er jo aldrig det samme som en rigtig Mor, — og da saa tilmed deres Far Peder Jensen døde i 1763, var de helt forældreløse og fandt naturligt tilbage til Mormoren og Mosteren Inger i Højby.

Morfaderen var død i 1762, men Mosteren, *Inger Mads Datter,* var i 1759 blevet gift med Enkemanden Morten Hansen, Gaardmand, Sognefoged og Kirkeværge i Højby. Morten Hansen var i 1763 en Mand paa 54, mens Konen var 29. Her i Sognefogedens Gaard fik de to forældreløse Piger i hvert Fald Ophold, men allerede 12 Aar gammel dør den yngste af dem. Saa var der kun een tilbage, og hun hed *Maren Peders Datter,* øjensynligt opkaldt efter Peder Jensens første Kone. Denne Maren Peders Datter skal vi særlig lægge Mærke til.

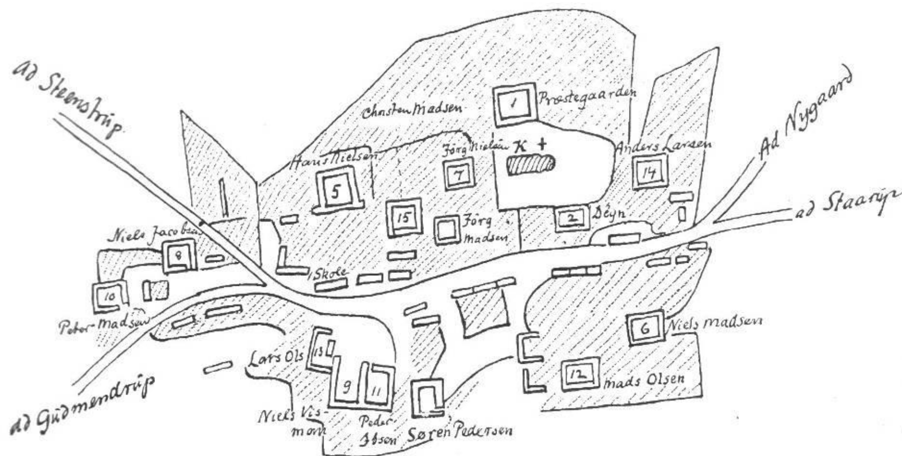
I 1765 blev hun konfirmeret 14 Aar gl., og vi maa tænke os, at hun har udviklet sig til en ganske køn Pige, som har været med til at sætte Liv i Kludene i det gamle Højby.

I hvert Fald var der 6 Aar senere en ung Mand fra Højby, der var forelsket i hende. Nu i 1771 var begge de to unge 20 Aar gamle, men Bekendtskabet førte ikke til Ægteskab, derimod til en Skandale, som man gjorde forgæves Forsøg paa at afværge.

Barnet i Kommodeskuffen blev reddet af Præsten.

Morten Hansen var nu i 1771 63 Aar gammel og barnløs, Konen var 37, og Mormoren Marie Madses, som nok har boet hos dem, var 71 Aar. Desuden var der i hvert Fald en Tjenestepige i Huset. De boede i en af Byens største Gaarde, lige Vest for Kirken paa den Plads, der i 1848 blev inddraget til Kirkegaard. Det maa have været den Gaard, som laa nærmest ved Præstegaarden, hvor Sognepræsten Laurentius Stub residerede.

Vi har nu Personerne og Sceneriet, og saa tager Handlingen fat. Den fortælles af Christine Larsen, Parcelist Laurits Hansens

Kort over Højby 1782, tegnet af Lærer Stenfeldt.

Efter Hans Ellekilde: Danmarks Folkeminder, 1933.

Hustru ved Troldebakken i Stenstrup, og den lyder saaledes, idet jeg retter lidt paa Navnene, som maa være blevet lidt forvansket i Tidens Løb.

Den unge Pige, Maren Peders Datter, blev frugtsommelig ved en Karl fra Højby. Da Tiden nærmede sig, at hun skulde føde, mærkede hun nok paa de to gamle, at de havde noget bag Øret. Hun bad saa Tjenestepigen om at lægge godt Mærke til, hvad der foregik, og hvis der var noget mistænkeligt, om hun saa vilde hente Præsten, — for saa var der noget, der ikke var, som det skulde være.

Det lovede Pigen, og da hun en Dag ikke saa noget til Maren, og de gamle forholdt sig stille, — der blev ingen Koner hentet, som det ellers var Skik, naar nogen skulde føde, — saa løb Pigen paa Hosesokker ind til Præsten og sagde: Saadan og saadan har Maren bedt mig sige.

Det er godt, min lille Pige, sagde Præsten. Gaa du nu kun. Jeg skal straks komme.

Et Øjeblik efter kommer Præsten listende ved sin Stok ind i Stuen hos de gamle og giver sig rigtig god Tid; men det blev hurtig klart, at han var kommet i et meget ubelejligt Øjeblik.

Han spørger saa efter Maren.

Jo, hun var da ikke rigtig vel.

Hvad hun da fejlede, siger Præsten.

Hun havde Hovedpine.

Han vilde da gerne hilse paa hende, men de gamle prøvede paa at holde ham tilbage, og det gjorde kun Præsten mere dristig.

Han gik ind i Kammeret til Maren og spørger, hvordan hun har det, men hun turde ikke sige noget.

Saa gaar Præsten hen og tager Dynen af hende og siger: Her er jo født et Barn, — men de gamle benægtede det.

Saa siger Præsten: Ja, nu gaar jeg hjem lidt, og hvis hun da ikke har Barnet hos sig, naar jeg kommer igen, saa skal I komme til at sidde, hvor I ikke synes om at sidde.

Det hjalp. Da Præsten en Time efter kom tilbage, laa Maren med Barnet i Armen. Det havde været lagt op i en Skuffe i Øverstestuen, for at det skulde omkomme.

Til alt Held var det om Sommeren. Saa der var ingen Skade sket.

Det her lille Barn var en Pige, som kom til at hedde *Anna*, opkaldt efter Marens afdøde Mor.

Da Anna Sørens Datter valgte Mand mellem 10 Karle.

Den unge Moder oplevede dog ikke, at Barnet blev døbt. Hun døde og blev begravet 15. Juni 1772. Barnedaaben fandt Sted lidt senere, og i samme Forbindelse blev det indberettet til Commerceraad *Hansen*, Kongens Foged, der residerede paa Egebjerggaard, at Barnefaderen var den før omtalte unge Mand, Søren Larsen, en Søn af Gaardmand gl. *Lars Madsen* i Højby. Det fortælles, at medens Fødslen stod paa, flygtede han ud paa Ellinge Lyng, hvor han gik grædende omkring. Han genvandt dog senere Fatningen og fik en stor Gaard, som vistnok endnu er i Slægtens Besiddelse, en Slægt, som har nydt og stadig nyder stor Anseelse.

Barnets fulde Navn blev altsaa *Anna Sørens Datter*, og det fik Ophold og Pleje i Morten Hansens Gaard i Højby hos sin Mors Moster.

Om Skandalen er gaaet den gamle Sognefoged paa Nerverne eller ej, ved jeg ikke, men den har maaske medvirket til, at han kort efter døde og blev begravet i November samme Aar.

Den gamle Mormor døde først 12 Aar senere i 1784.

Det ser ud til, at Morten Hansens Enke har beholdt Gaarden disse mange Aar efter Mandens Død, men hun var dog efterhaanden blevet godt til Aars, og man begyndte at tænke alvorligt over at finde en Ægtemand til Anna Sørens Datter, som var den, der stod nærmest til at overtage Arven.

Vi kan saa her fortsætte Christine Larsens Fortælling.

Da Anna i 1786 var godt 14 Aar og var blevet konfirmeret, skulde hun giftes for at blive skrevet for Gaarden, førend den gamle døde. Man havde udset en ældre Karl til at blive hendes Mand. Dagen var bestemt, da der skulde holdes Ja-Gilde.

Men forinden havde Anna henvendt sig til en gammel Kone i Byen og spurgt hende, hvad hun dog skulde gøre, da hun ikke kunde lide denne her Karl og slet ikke vilde gifte sig med ham.

Ja, naar det er saadan, siger den gamle Kone, — saa skal jeg give dig et Raad, og saa skal du ogsaa bruge det. Naar I nu naar Dagen, saa skal du pynte dig, vise dig rigtig glad, hjælpe til med at bære Maden ind paa Bordet, og naar du saa kan se dit Snit til det, kalder du ham, Karlen, op i Øverstestuen og siger til ham, at du hverken vil eje eller have ham, og saa giver du ham hans Fæstensgave tilbage.

Denne Fæstensgave var en Pose med Penge, for det raslede i den, men hun havde aldrig kunnet lide at aabne den.

Anna fulgte nøje dette Raad. En af Gæsterne ved Ja-Gildet siger saa til Anna: Jeg synes, du ser saa fornøjet ud i Dag, men nu er du vel ogsaa rigtig glad? — De havde jo ellers nok hørt, at det var hende imod. —

Ja, det er jeg, sagde Anna, — for nu har jeg givet ham hans Fæstensgave tilbage og sagt ham, at jeg hverken vil eje eller have ham.

Han kunde jo saa ikke blive skrevet for Gaarden. Og kort Tid efter kørte de ind til Egebjerggaarden, hvor Forvalteren af de kongelige odsherredske Godser boede, og sagde, som det var.

Hvorfor vil du ikke have ham? spurgte Forvalteren.

Fordi jeg ikke kan lide ham, svarede Pigen.

Forvalteren betænkte sig lidt. — Ja, men jeg har mange kønne Karle, siger han saa. — Maaske du kunde synes om en af dem.

Han gaar saa ud i Døren og kalder Karlene til. Der var en 8—10 store Karle, og de blev stillet op paa Rad.

Anna ser lidt paa dem, saa gaar hun hen og tager den ene ved Haanden og siger: Ham her vil jeg nok have.

Han hed *Rasmus Olsen*. Han blev saa skrevet for Gaarden, og de blev gift. De boede nogle Aar i den gamle Gaard i Højby, men 1793 flyttede Rasmus Olsen den ud fra Byen. Det vil sige, den gamle Gaard blev stadig staaende, men han byggede en ny et Stykke Vest for Byen. Det er den Gaard, som nu kaldes *Sekshøj*.

Om denne mærkelige Maade at blive gift paa har min Mor, *Ane Lucie Birkedal*, og min Tante, *Laura Birkedal*, givet Fremstillinger, der i alt væsentligt svarer til Christine Larsens Beretning. De fortæller desuden om Anna Sørens Datter, at hun endnu efter at være gift gik og legede paa Højby Gade.

Det er forresten uklart, om hun hed Anna eller Ane. Kirkebogen siger Anna, men hjemme blev hun til daglig kaldt Ane, nu efter Giftermaalet altsaa Ane Rasmus.

Vi tager et Par faktiske Oplysninger. Rasmus Olsen var Søn af en Gaardmand *Ole Nielsen* i Ebbeløkke. Han var, saa vidt jeg kan se, yngste Barn, født i Oktober 1762. Ved Ægteskabets Indgaaelse i Januar 1787 var han altsaa ca. 25 Aar, medens Bruden kun var 14½ Aar. De fik deres første Barn i Slutningen af samme Aar og derefter 10 Børn indtil 1815.

Det ældste af Børnene blev kaldt *Ole* efter sin Farfar. Paa den Tid, han blev født, var det Skik, at Børnene ikke maatte sige du til Forældrene. Ole sagde altid »I« til sin Mor. Min Mor har fortalt, at naar Ane Rasmus havde lagt sine mange Børn til Sengs om Aftenen, talte hun efter, om de nu ogsaa var der allesammen.

Da Else fra Sekshøjgaard gik til Dronningen.

Om Livet paa Sekshøjgaarden fortæller *Manna Chr. Jacobsen* fra Underød, hvad hun har hørt fra sin Moder, *Maren Hans Datter*, der i sine unge Dage tjente paa Sekshøj.

Naar de bryggede til Jul, tog de 10 Skæpper Malt. Deraf blev der en Tønde gammelt Øl, en Tønde Juleøl og lidt bagefter til dagligt Øl. Naar Tønderne blev spunset og klinet, d.v.s. der blev lagt Ler over Spunset, tegnede man et Kors i Leret.

Men Ane Rasmus sagde til Maren: Naar du skal brygge Ja-Ordsøl, maa du tegne en Kat i Leret, og brygger du Gæstebudsøl, skal du tegne 2 Katte.

Naar man var til Gæstebud, kunde det hænde, naar der gik Bud efter Øl, at Gæsterne raabte: Tag nu af den Tønde, som Katten sidder paa.

Man vilde nok have noget af det bedste.

Om en af Døtrene, *Else Rasmus Datter*, opkaldt efter sin Farmor, fortælles det:

Da hun skulde giftes med *Jørgen Sørensen*, kunde de ikke faa den Gaard, de ønskede, i Højby i Fæste.

Godsforvalteren paa Egebjerggaarden sagde, at Jørgen Sørensen duede ikke til at faa Gaard i Fæste, da han ikke var rigtig klog.

Ane Rasmus sagde, at naar de skulde fæste Gaard, plejede Godsforvalteren at faa en lille Gave, men Jørgen Sørensen mente, at Forvalteren fik sin Løn af Kongen og ikke af Bønderne. Det er nok muligt, at en saadan Ytring kan være kommet Godsforvalteren for Øre, saa det bl. a. var derfor, han mente, at Jørgen Sørensen ikke var rigtig klog.

Men Else tog resolut til København og søgte Audiens hos *Dronningen*. Hun medbragte Jørgen Sørensens Papirer paa, at han havde været Soldat og været med i Frankrig. Da Dronningen fik det at se, kunde det ikke gaa an, at Godsforvalteren vilde sige om Jørgen Sørensen, at han ikke var rigtig klog, for den Slags Folk, der ikke var rigtig vel forvaret, kunde man jo ikke have udskrevet til Tjeneste i fremmede Lande.

Tre Gange havde Else været hos Dronningen, og ved det sidste Besøg spurgte Dronningen hende, hvor meget det havde kostet, om hun havde gjort hver Tur for 10 Rigsdaler.

Det svarede Else glad Ja til. Hun vilde nemlig have anslaaet det til 2 Rigsdaler for hver Tur. Hun var gaaet med sine Træsko paa, og en Madpose havde hun med hjemmefra. Det havde kostet 8 Skilling i Færgepenge hver Gang ved Gundestrup og 1 Mark for hver Nat i København. Nu fik hun 30 Rigsdaler, og Resultatet blev, at Godsforvalteren maatte give dem Fæstebrev paa Gaarden i Højby.

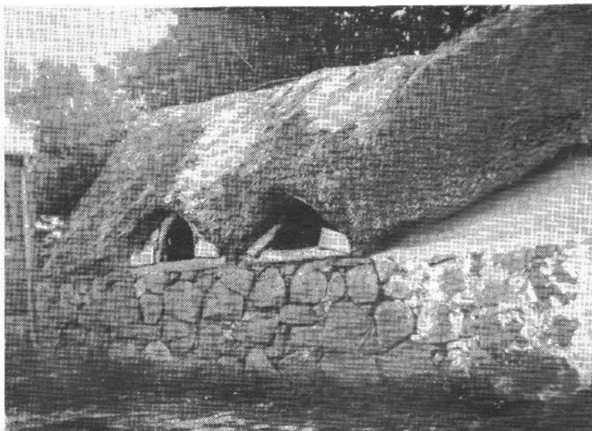
Paa sine gamle Dage boede Else Jørgens som Enke hos sin Broder Peder Rasmussen i et af de lange Huse i Lille Gudmindrup. Hun gav Folk gode Raad i Sygdomstilfælde og ordinerede homøopatisk Medicin efter en Lægebog. Jeg husker ikke selv at have set hende, men hun levede da endnu, medens jeg var Barn, og jeg husker tydeligt de Medicinflasker, vi havde staaende. De gamle troede vist nok saa meget paa hendes Medicin som paa den rigtige Doktormedicin.

En anden Datter fra Sekshøj var *Maren Rasmus Datter*, opkaldt efter sin ulykkelige Mormor. Om hende synes det at fremgaa af Kirkebogen, at hun 27 Aar gl. havde forlovet sig under sin Stand og muligvis mod Forældrenes Ønske. Ægteskabet blev forpurret. De blev ikke copuleret, som man skrev dengang i Kirkebogen. Man maa huske paa, at Trolovelser dengang foregik under Medvirkning af Præsten og blev indført i Kirkebøgerne.

Samme Maren var maaske noget vansiret. Det omtales, at hun havde haft de naturlige Kopper og derfor ikke var vacccineret.

Aaret efter finder vi hende gift med en Enkemand paa 51, en Gaardmand saa langt udenherreds som i Kundby.

Med ham fik hun 2 Børn, og efter at han var død endnu et Barn med en anden Mand, som hun ogsaa skulde giftes med. Der var lyst til Ægteskab for dem, men hun døde straks

En lille Rest af den gamle Sekshøjgaard, der endnu er bevaret.

efter den sidste Fødsel og før Vielsen havde fundet Sted, — og alle hendes Børn fik da Tilhold hos Familien paa Sekshøj.

Den vanartede Maren blev der aldrig talt om.

Et til af Rasmus Olsens Børn skal jeg omtale, nemlig *Mads Rasmussen,* rimeligvis opkaldt efter Tip-Oldefaderen, den gamle Mads Jensen. Han var yngste Søn, men det var ham, der fik Gaarden, da Rasmus Olsen døde i 1831, knap 69 Aar gl.

Anna Sørens Datter levede længe derefter. Hun døde først i 1855, knap 83 Aar gl.

Snaps, Hanrej, Syltemælk og Juleslagtning.

Af mandlige Tjenestefolk har Mads Rasmussen næppe haft Brug for mange. Nogle af Brødrene og Sønnerne blev længe hjemme ved Gaarden. Og desuden havde de som Plejesøn og Medhjælper det yngste af Børnene fra Kundby. Dog hændte det, at de undertiden beskæftigede omstrejfende Personer, iblandt dem en, der maa have været Student. Det hed sig, han havde gaaet i den sorte Skole, hvor de fodrede Studenterne med Hø.

Man morede sig meget over den Slags vittige Originaler, men ogsaa over drikfældige Subjekter i Sognet. Brændevinen var jo billig. Men de fleste var vel nok maadeholdne.

Snapsen havde man paa nogle Lerdunke, graalige med mørkeblaa Forsiringer. De kunde vel tage ca. 5 Potter. Dunkene blev taget med og fyldt, naar man kørte til Nykøbing. Fra Dunkene blev Brændevinen efterhaanden hældt paa de kendte Klukflasker, hvorfra man skænkede op i nogle store, tykke Brændevinsglas.

I Tørvegravningens Tid var selv disse Glas dog ikke store nok. Saa kom Tinbægrene frem. De gav en ordentlig Dram.

Man røg stærk Tobak i lange eller halvlange Piber, undertiden med Sølvlaag. Man havde nogle ejendommelige runde, blaa Pakninger med Tobak fra E. Nobel.

Om Aftenen ved Vintertid spillede man *Sjavs* eller *Hanrej.* Det sidste kaldtes ogsaa for Hanerede eller Parre-Handler og er et ganske morsomt Spil, som er let at lære. Havde man tabt 3 Gange i Træk, skulde man op næste Morgen og gale i Hanereden.

Kvinderne kartede og spandt, og nogle vævede. Man fik Lys fra Tranlamper og Varme fra en Bilæggerovn uden Indfyring fra selve Stuen. Den var sammensat af de kendte store Støbejernsplader, ofte med bibelske Fremstillinger som f. Eks. Rebekka ved Brønden.

Man spiste noget sammenløbet Mælk, der kaldtes Syltemælk. Raat, røget Spæk skar man ud i Strimler og dyppede dem i Peber. Jeg har selv smagt disse Ting. Dertil spiste man hjemmebagt Brød og drak hjemmebrygget Øl, der efterhaanden kunde blive pibende surt.

Til Jul blev der slagtet. Det var en Tid, hvor de fleste tog paa i Vægt. Man svælgede i sorte Pølser med Rosiner og Fedt for hvert et Snit, hjemmelavet Rullepølse og Sylte, som var noget helt andet end det, man nu sætter på Bordet

Laurits Jensen i Stenstrup fortalte mig engang lidt om Mads Rasmussens Ejendommeligheder.

For det første var han Baptist. Hans Kone var saa langt borte fra som Vordingborg, og hans Overtøj var ved Vintertide en Slags Kuskefrakke med et lagdelt Slag, vel omtrent som man endnu kan se det paa de kongelige Kuske. Dertil gik han med høj Silkehat, og skete det, han skulde ind i Grebningen bag Køerne i en Stald, tog han Hatten af, idet han gik ind ad Stalddøren. Det udlagde Folkevittigheden naturligvis paa den Maade, at han tog Hatten af for Køernes Bagfacade.

Kom man sammen, og det skete ret ofte — man holdt af god Mad og en gammeldags Sludder, — saa gik Snakken over Bordene.

Børnene var dengang som nu et staaende Samtaleemne. Ogsaa de ældre, som de havde været, da de var Børn eller unge.

Man havde en mærkelig Intelligensprøve, som jeg tydeligt husker. Vilde man understrege et Barns ganske særlige Begavelse, fortalte man gerne f. Eks. om en Dreng, at han fik Besked om at gaa til Købmanden og købe saa meget af det og saa meget af det — en helt lang Smøre. Naar Drengen saa — uden nogen Dosmerseddel — kunde komme hjem med alle Varerne uden at have glemt en eneste, ja, saa var det jo bevist, at han var en begavet Dreng.

Jeg kan tænke mig, at en saadan Intelligensprøve stammer fra gammel Tid, hvor det kun var et Faatal, der kunde læse eller skrive. Saa havde det naturligvis stor Betydning at have en god Hukommelse.

Plejebarnet.

Naar Børn skulde konfirmeres, stod de ikke efter Alder, men efter Dygtighed. Præsten gav dem Karakterer, som i visse Perioder staar indført i Kirkebøgerne. En Karakter for Kundskaber og en for Opførsel. Dog blev der skelnet mellem Børn af Standspersoner og Børn af Bondestanden. Uanset Dygtighed stod Standspersonernes Børn altid øverst paa Kirkegulvet. Hvis det var Piger, var de bl. a. kendelige derved, at de mødte med bart Haar i Modsætning til Piger af Bondestanden, der havde for Skik at møde med Kappe paa til Konfirmationen.

Men der har næppe været nogen Fortrydelse over saa lidt. Man har vist taget det altsammen med godt Humør. Og Ungdommen dengang som nu har jo et Privilegium paa det gode Humør.

Det forekommer mig, at min Bedstefader, *Rasmus Birkedal* — det var *Plejebarnet paa Sekshøjgaard* — har fortalt om, hvorledes han sammen med andre, der gik til Konfirmationsforberedelse i Højby, morede sig storartet med at vælte omkring med nogle Mumier, som var oplagret et Sted i Kirken.

Det var i 1848, da de netop nedrev Rasmus Olsens gamle Gaard inde i Byen, som havde været Skuepladsen for den sælsomme Beretning om Barnet i Kommodeskuffen, der blev reddet ved Sognepræstens behjertede Indgriben.

Han reddede derved samtidig min og mange, mange andre Efterkommeres Eksistens.

Vi har nu omtalt Tildragelser i Højby, der strækker sig over 5 Generationer i Tiden fra ca. 1700 til ca. 1885, da Mads Rasmussen døde.

Bortset fra den koparrede Maren Rasmus Datter, der blev begravet i Kundby, er alle de Personer fra gamle Dage, som vi ellers har omtalt, forlængst stedet til Hvile paa Højby Kirkegaard, som skærmende og beskyttende breder sit Tæppe af Hjemstavnens Jord over Jordens Børn og alt, hvad de har bedrevet.

Ingen og intet kan mere skade dem der, hvor de hviler, og — lad mig citere et Par Verslinier af min gamle Tante paa Syvhøj, som selv venter at komme til at hvile paa Højby Kirkegaard sammen med alle de hedengangne, dér,

hvor i den dybe, stille Nat
Vuggesang fra Kattegat
og fra Sejrøbugtens Vover
lyder dæmpet, mens de sover.

For vi har ved Strandene hjemme

Af JOHAR HANSEN

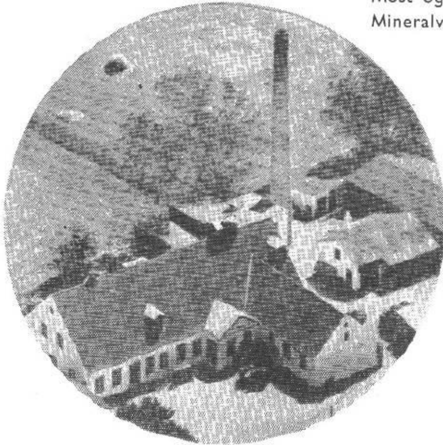
(Skrevet til Odsherredsforeningen som »Odsherredsangen«)

Der følger os altid, hvor end vi saa gaar,
en Lyd, som vi aldrig kan glemme,
af Vande, der hvisker, og Bølger, der slaar,
for vi har ved Strandene hjemme.
Vi ser dem jo tre fra den højslagne Jord,
hvor Fædrene ligger begravet.
Vi ser dem mod Øst og mod Vest og mod Nord
i Fjorden og Bugten og Havet.

Som Smaabørn vi higed mod Strandene hen
med Benene bare i Sandet.
Som unge vi mødte vor Hjertensven,
hvor Skoven gaar lige til Vandet.
Vi drømte om Ære, vi drømte om Daad,
— at Stammen maa kendes paa Frugten, —
og Drømmene for i en skinnende Baad
paa Havet og Fjorden og Bugten.

Men hvad vi vel øved af stort eller smaat,
og hvad vi os vandt eller skabte,
hvad Livet os lærte i ondt og i godt,
om Lykke vi fandt eller tabte,
vi glemmer ej Stranden med Bølgernes Slag,
thi hvor vi end færdes paa Jorden,
vi kender en Kalden ved Nat og ved Dag
fra Havet og Bugten og Fjorden.

Overalt i Odsherred bør De drikke vort Øl, Most og Mineralvande

A/S ODSHERREDS BRYGGERI

NR. ASMINDRUP ST. - TELEFON 28

Glem ikke at besøge det hyggelige Konditori „Trekanten" ved Høve Strand

---

Kun 1. klasses mejeriprodukter

Udsalg i Nykøbing Telf. 326

Vognc ved stranden

SVINNINGE MEJERI

Nr. Asmindrup
Telf. 14

Gør Deres indkøb af

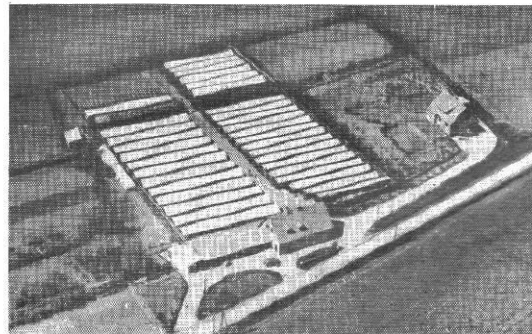
Manufaktur

i Odsherreds største landhandel. Kvalitetsvarer til billigste priser

★

Asnæs telefon 8

SIGVARDT

Farmen set fra Luften

I/S ODSHERREDS MINKFARM

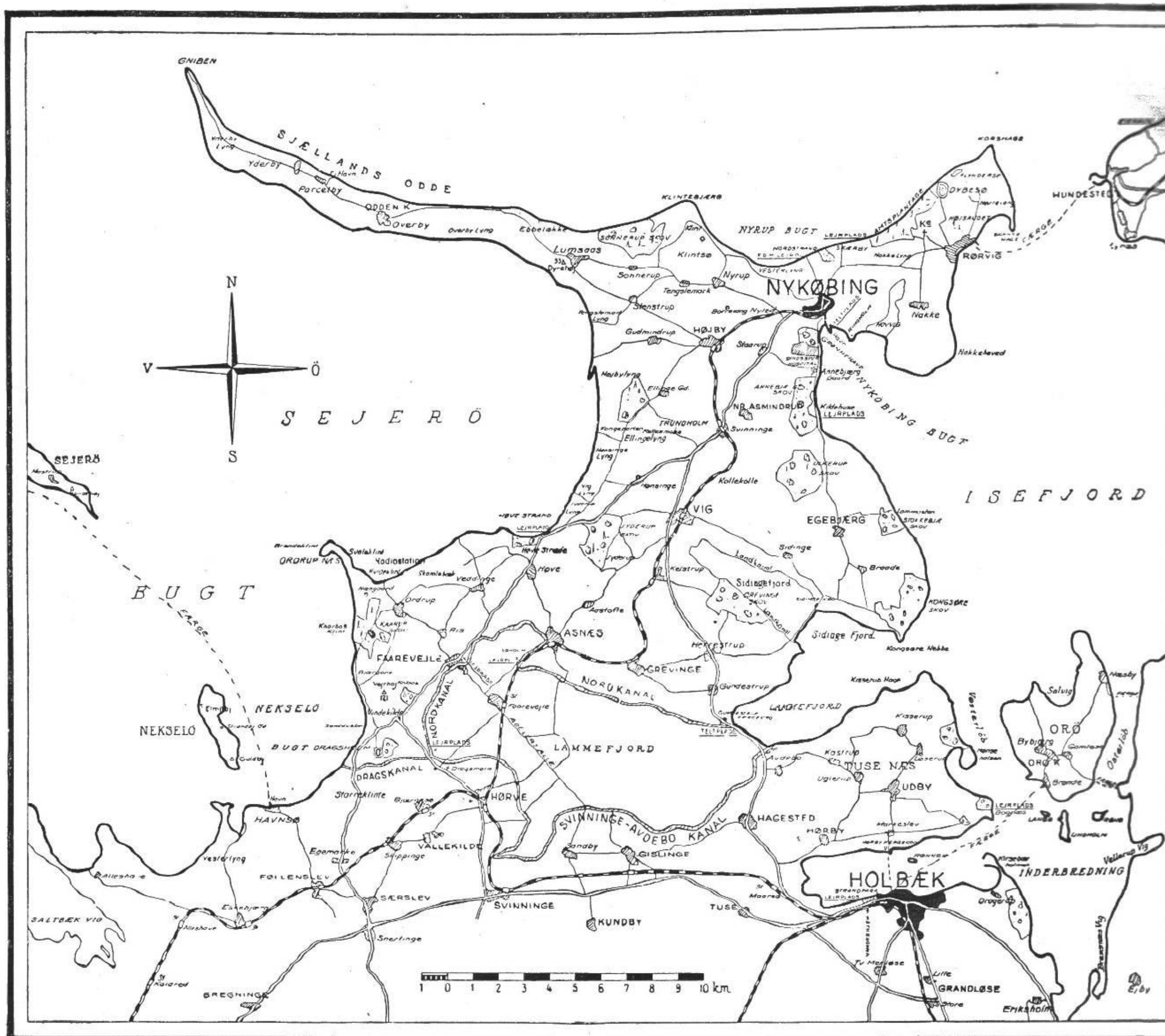
HØJBY SJ.

Danmarks største Minkfarm

ODSHERREDS MINKFARM
leverer som altid 1. Klasses Avlsdyr

40

ODSHERREDS TURISTFORENING

Se Odsherred på turistforeningens populære rundture med fører

Alle oplysninger ved henvendelse til

Odsherreds Turistforenings Sekretariat

Algade 38 - Nykøbing Sjælland - Telefon Nykøbing 241

Turistkontorer i:

Nykøbing, Rørvig, Odden, Lumsaas, Højby, Ellinge Lyng, Asmindrup, Egebjærg, Vig, Grevinge, Asnæs, Høve, Faarevejle og Hørve

BOGTRYKKERIET ANTIKVA A/S – KØBENHAVN V.

Det skonne Ods=
herred 1950

